

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

**GRUPLAR ARASI TEHDİT VE EMPATİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE
YÖNELİK AÇIK VE ÖRTÜK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ**

Heyyem HÜRRİYETOĞLU

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

GRUPLAR ARASI TEHDİT VE EMPATİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE
YÖNELİK AÇIK VE ÖRTÜK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Heyyem HÜRRIYETOĞLU

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Psikoloji Anabilim Dalı

Genel Psikoloji Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Ankara, 2019

KABUL VE ONAY

Heyyem HÜRRİYETOĞLU tarafından hazırlanan "Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi" başlıklı bu çalışma, 20/06/2019 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

[Prof. Dr. Bengi ÖNER ÖZKAN] (Başkan)

[Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN] (Danışman)

[Dr. Öğr. Üyesi Hayal YAVUZ GÜZEL]

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Musa Yaşar SAĞLAM

Enstitü Müdürü

YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kağıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezimin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinleri yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan “*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*” kapsamında tezimin aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- Enstitü / Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- Enstitü/ Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

19/07/2019
 (imza)
 Heyyam HÜRRIYETOĞLU

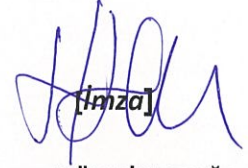
¹“*Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge*”

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6. 2. Yeni teknik, materyal ve metotların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internetten paylaşılması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç imkanı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulunun** gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, **tezin yapıldığı kurum** tarafından verilir *. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, **ilgili kurum ve kuruluşun önerisi** ile **enstitü** veya **fakültenin** uygun görüşü üzerine **üniversite yönetim kurulu** tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
 Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir.

*Tez **danışmanın**ın önerisi ve **enstitü anabilim dalının** uygun görüşü üzerine **enstitü** veya **fakülte yönetim kurulu** tarafından karar verilir.

ETİK BEYAN

Bu çalışmadaki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, görsel, işitsel ve yazılı tüm bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, kullandığım verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı, yararlandığım kaynaklara bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu, tezimin kaynak gösterilen durumlar dışında özgün olduğunu, **Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN** danışmanlığında tarafımdan üretildiğini ve Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Yazım Yönergesine göre yazıldığımı beyan ederim.

Heyyem HÜRRİYETOĞLU

TEŞEKKÜR

Bu süreçte bana kattıklarıyla hem akademik hem de sosyal hayattaki bakış açımı geliştiren mesleki deneyiminin yanı sıra kalbine ve şefkatine hayran olduğum sevgili tez danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Abayhan'a içten desteği, sonsuz güveni ve yardımseverliği için minnettarım.

Yüksek lisans sürecimde zengin bilgi birikimi ve akademik tutumundan çok şey öğrendiğim Dr. Öğr. Üyesi Hayal Yavuz Güzel'e tez jürimde bulunarak yapmış olduğu değerli katkılar için çok teşekkür ederim. Ayrıca tez jürimde bulunmasından büyük mutluluk duyduğum Prof. Dr. Bengi Öner Özkan'a aktardığı bilgilerin yanı sıra içtenliği ve güler yüzü için teşekkürü bir borç bilirim.

Lisans öğrenimime başladığım günden itibaren benim için her geçen gün kıymeti artan, kendisinden çok şey öğrendiğim ve öğrencisi olmaktan ömür boyu gurur duyacağım Dr. Öğr. Üyesi Timuçin Aktan'a bana olan inancı ve yol göstericiliği için sonsuz teşekkürler.

Tezimin her aşamasında yanımda olan, birlikte çok güzel anılar biriktirdiğim canım arkadaşlarım Elif, Sema ve Suzan varlığınız için ne kadar teşekkür etsem az... Ayrıca, bu zorlu süreci arkadaşlıklarıyla keyifli hale getirdikleri için Ayşe'ye ve Nazrin'e teşekkür ederim.

İhtiyaç duyduğumda kapılarını sonsuza kadar açan biricik arkadaşım Elif, o kadar doğru bir zamanda girdin ki hayatıma. Seni tanıdığım için çok şanslıyım.

Lise yıllarımdan bu yana her zaman yanımda olan, pek çok sıkıntıya birlikte göğüs gerdiğim sırdaşım ve çok sevdiğim dostum Çağla, iyi ki varsın!

Lisans dönemimden bu yana her zaman yanımda olan, en kötü anımda bile beni güldürebilen; sevincimi, üzüntümü, gururumu içtenlikle paylaştığım güzel kalpli arkadaşım Yağmur samimiyetin ve iyi niyetin için sana; ayrıca bana kendimi aileden biri gibi hissettiren güler yüzlü ve sevgi dolu ailene çok teşekkür ederim.

Farklı yerlerde de olsak sevgisini her daim hissettiğim canım arkadaşım Derya güzel arkadaşlığın için çok teşekkür ederim.

Bu yolda bana güç veren ve bugünlere gelmemde en büyük emeğe sahip olan, her zaman her koşulda bana destek olan, daha iyi şartlarda olmam için her türlü imkânı sağlayan biricik anneme ve babama ne kadar teşekkür etsem az... Kızınız olduğum için çok şanslıyım!

Canım kardeşlerim Hürmet, Hüner ve tabi ki Süleyman'a hayatımın her alanında verdiğiniz güven, güç ve destek için çok teşekkür ederim. Varlığınız benim için çok kıymetli...

Ve tabi ki Erman; bu yolculukta her an koşulsuz sevgin ve sonsuz güveninle yanı başımda olduğun için, benimle hayatı paylaştığın için çok teşekkür ederim. Sen olmasan her şey çok zor olurdu!

ÖZET

HÜRRİYETOĞLU, Heyyem. *Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2019.

Türkiye’de artan mülteci sayısı Türk toplumu ile mültecilerin sürekli bir etkileşim içinde olmalarını gerektirmiş, böylece Türkiye’de Suriyeli mültecilere yönelik tutumların çalışılması daha kritik bir konu haline gelmiştir. Bireyin dış grubun varlığını kendisine veya iç grubuna yönelik bir tehdit olarak nitelendirmesi gruplar arası tehdit algısına yol açmaktadır. Dış gruba yönelik tutumlar üzerinde rol oynayan bir başka kavram olan empati ise en genel hatlarıyla bir kişinin kendisini karşıdaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini anlayıp, hissetmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu bulgular doğrultusunda, gruplar arası tehdit algısı ve empati değişkenlerinin Türkiye’de mültecilere yönelik hem açık hem de örtük tutumlar üzerinde etkili olacağı düşünülmüştür. Araştırmada yürütülen birinci deneyde, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik açık tutumlar üzerindeki etkisini; ikinci deneyde ise aynı değişkenlerin Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumlar üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Her iki deneyde de empati düzeyini değiştirmek amacıyla perspektif alma yöntemi temel alınmıştır. Bu kapsamda, gruplar arası tehdit algısı düzeyine bağlı olarak iki gruba ayrılan (yüksek tehdit/düşük tehdit) katılımcılardan yüksek empati koşulundaki katılımcılara Suriyeli mülteciler ile yapılan röportajı içeren bir video izletilmiş, kontrol grubundaki katılımcılar ise uzayda zaman kavramı ile ilgili bir video izlemişlerdir. Her iki deneyde de elde edilen bulgular tutarlı olarak gruplar arası tehdit algısı yüksek olduğunda açık ve örtük tutumların daha olumsuz olduğunu göstermiştir. Ayrıca, gruplar arası tehdit algısının her iki düzeyinde de mülteciler ile empati kuran kişilerin mültecilere yönelik daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmüştür.

Anahtar Sözcükler

Suriyeli mülteciler, gruplar arası tehdit algısı, empati, açık tutum, örtük tutum

ABSTRACT

HÜRRİYETOĞLU, Heyyem. *The Effect of Intergroup Threat and Empathy on Explicit and Implicit Attitudes Toward Syrian Immigrants*, M. Sc. Dissertation, Ankara, 2019.

Inflated numbers of Syrian refugees in Turkey led to a stable interaction between Turkish citizens and Syrian refugees, therefore that attitudes towards Syrian refugees in Turkey has become more critical to study. Intergroup threat is experienced when members of one group perceive that another group is in a position to cause them harm. The concept of empathy, which plays a crucial role in the attitudes toward out group, is generally defined as the ability to recognize and share another person's feelings and truly understand what the person has going through. Consistent with the literature, it was thought that intergroup threat and empathy affect both the explicit and implicit attitudes toward Syrian refugees. The effect of intergroup threat and empathy on explicit attitudes towards Syrian refugees was investigated in the first experiment carried out in the study. On the other hand, the second experiment was conducted to investigate implicit attitudes toward Syrian refugees in relation with the concepts stated below. In both experiments, empathy was manipulated by using the perspective taking method. Thus, participants were divided into two groups (high threat/low threat), then participants in high empathy condition were shown a video containing an interview with Syrian refugees while participants in the low empathy condition were shown a video related to "space-time". The findings indicated that both explicit and implicit attitudes were more negative when participants are high in intergroup threat. Additionally, it has been observed that at both levels of intergroup threat, participants who put themselves in refugees' shoes had more positive explicit and implicit attitudes.

Keywords

Syrian refugees, intergroup threat, empathy, implicit attitudes, explicit attitudes

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY	i
YAYIMLAMA VE FİKRİ MÜLKİYET HAKLARI BEYANI.....	ii
ETİK BEYAN.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER	viii
KISALTMALAR DİZİNİ	xii
TABLolar DİZİNİ	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xiv
GİRİŞ	1
1. BÖLÜM.....	1
1.1. GÖÇ İLE İLİŞKİLİ OLAN TEMEL KAVRAMLAR	2
1.1.1. Gönüllü Göç.....	2
1.1.2. Zorunlu Göç.....	2
1.1.3. Göçmen.....	3
1.1.4. Sığınmacı	3
1.1.5. Mülteci.....	3
1.2. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ.....	4
1.3. TÜRKİYE’DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK BİLGİLER	5
1.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUM ARAŞTIRMALARI.....	6
1.4.1. Örtük Tutum	8
1.4.1.1. Dış Gruba Yönelik Örtük Tutum Araştırmaları	10
1.4.2. Dış Gruba Yönelik Açık Tutum Araştırmaları	12
1.4.3. Gruplar Arası Tehdit Algısı	15
1.4.3.1. Gruplar Arası Tehdit Algısı ile İlgili Araştırmalar	16
1.4.4. Empati.....	19
1.4.4.1. Empatinin Çok Boyutlu Yapısı	20
1.4.4.2. Empati ile İlgili Araştırmalar	22
2. BÖLÜM.....	25

2.1 ÖN ÇALIŞMA	25
2.1.1 Yöntem.....	25
2.1.1.1. Örneklem.....	25
2.1.1.2. Veri Toplama Araçları	25
2.1.1.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	25
2.1.1.2.2. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu	26
2.1.1.2.3. Değişimleme Videoları	26
2.1.1.3. İşlem.....	26
2.1.1.4. Bulgular.....	27
2.1.1.5. Tartışma.....	30
2.2 DENEY I	31
2.2.1 Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri.....	31
2.2.2. Yöntem.....	33
2.2.2.1. Örneklem.....	33
2.2.2.2. Veri Toplama Araçları	33
2.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	33
2.2.2.2.2. Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği.....	33
2.2.2.2.4. Empati Değişimlemesinde Kullanılan Videolar.....	35
2.2.2.3. Deney Deseni	35
2.2.2.4. Deneysel İşlem	35
2.3.3. Bulgular	36
2.3.3.1. Veri Setinin Parametrik İstatistik Yöntemlerine Uygunluğunun Sınanması	37
2.3.3.2. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizleri.....	38
2.3.3.3. Değişimlemenin Kontrolü Analizi	38
2.3.3.4. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empatinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Açık Tutumlarına İlişkin Bulgular	40
2.3.3.5.1. Tehdit Algısı Düzeyine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bulgular.....	42
2.3.3.5.2. Empati Düzeyine Bağlı Olarak Tehdit Algısı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular	43
2.3.4. Tartışma	44
3. BÖLÜM.....	48
3.1 ÖN ÇALIŞMA	48

3.1.1. Yöntem.....	48
3.1.1.1. Örneklem.....	48
3.1.1.2. Veri toplama Araçları.....	48
3.1.1.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	48
3.1.1.2.2. Örtük Çağrışım Testi.....	48
3.1.1.3. Deneysel İşlem.....	50
3.1.2. Bulgular	51
3.1.3. Tartışma	51
3.2. DENEY II.....	52
3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri.....	52
3.2.2. Yöntem.....	54
3.2.2.1. Örneklem.....	54
3.2.2.2. Veri Toplama Araçları	54
3.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu.....	54
3.2.2.2.2. Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği.....	54
3.2.2.2.3. Örtük Çağrışım Testi.....	55
3.2.2.2.4. Empati Değişimlemede Kullanılan Videolar.....	59
3.2.2.2.5. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu	59
3.2.2.3. Deney Deseni	59
3.2.2.4. Deneysel İşlem.....	60
3.2.3. Bulgular	62
3.2.3.1. Örtük Çağrışım Testi Puanının Hesaplanması	62
3.2.3.1. Veri Setinin Parametrik İstatistik Yöntemlerine Uygunluğunun Sınanması	63
3.2.3.2. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizleri.....	64
3.2.3.3. Değişimlemenin Kontrolü Analizi	64
3.2.3.4. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empatinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Örtük Tutum Üzerindeki Etkisine İlişkin Analizler.....	67
3.2.3.7. Empati ve Gruplar Arası Tehdit Değişkenlerinin Ortak Etkisine İlişkin Bulgular.....	69
3.2.3.7.1. Tehdit Algısı Düzeyine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bulgular.....	69
3.2.3.7.2. Empati Düzeyine Bağlı Olarak Tehdit Algısı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Analizler.....	71
3.2.4. Tartışma	72

4. BÖLÜM.....	76
GENEL TARTIŞMA	76
4.1. GRUPLAR ARASI TEHDİDİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	77
4.2. EMPATİNİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	80
4.3. GRUPLAR ARASI TEHDİT VE EMPATİNİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ORTAK ETKİSİ.....	82
4.4. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI.....	88
4.5. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI	89
4.6. GELECEK ARAŞTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER	90
KAYNAKÇA	95
EK 1. BİLGİLENDİRİLMİŞ ONAM FORMU	115
EK 2. DEĞİŞİMLEME KONTROLÜ SORULARI FORMU.....	116
EK 3. EMPATİ DÜZEYİNİ DEĞİŞİMLEMELİK AMACIYLA KULLANILAN VİDEO BAĞLANTILARI	117
EK 4. KATILIMCILARIN ÇOĞUNLUKLA İKAMET ETTİKLERİ ŞEHİRLERE GÖRE SIKLIK VE YÜZDELİK DAĞILIMLARI (DENEY I).....	118
EK 5. ARAŞTIRMADA KULLANILAN DEMOGRAFİK BİLGİ FORMU (DENEY I VE DENEY 2)	119
EK 6. GRUPLAR ARASI TEHDİT ALGISI ÖLÇEĞİ	120
EK 7. SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK TUTUM ÖLÇEĞİ	122
EK 8. ARAŞTIRMAYA KATILIM SONRASI BİLGİ FORMU	124
EK 9. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ANOVA BULGULARI (DENEY I)	125
EK 10. ÖRTÜK ÇAĞRIŞIM TESTİ'NDE KULLANILAN GÖRSELLER.....	126
EK 11. ÖRTÜK ÇAĞRIŞIM TESTİ İÇİN HAZIRLANAN BİLGİLENDİRME METNİ	127
EK 12. KATILIMCILARIN ÇOĞUNLUKLA İKAMET ETTİKLERİ ŞEHİRLERE GÖRE SIKLIK VE YÜZDELİK DAĞILIMLARI (DENEY II) ...	128
EK 13. DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLERE İLİŞKİN ANOVA BULGULARI (DENEY II)	129
EK 14. ORJİNALLİK RAPORU	130
EK 15. ETİK KOMİSYON İZİNİ.....	132

KISALTMALAR DİZİNİ

BMMYK: Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği

GİGM: Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

ÖÇT: Örtük Çağrışım Testi

UNHCR: United Nations High Commissioner for Refugees

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 2. 1. Koşul değişkeninin Etkileyicilik, Gerçekçilik, Duygulandırıcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	29
Tablo 2. 2. Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	29
Tablo 2. 3. Deney I'de Yer Alan Koşullara Göre Örneklem Dağılımı	35
Tablo 2. 4. Koşul değişkeninin Etkileyicilik, Gerçekçilik, Duygulandırıcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	39
Tablo 2. 5. Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	40
Tablo 2. 6. Temel Değişkenlere İlişkin Puanların Karşılaştırılması	41
Tablo 2. 7. Temel Değişkenlere İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	41
Tablo 2. 8. Tehdit Algısı Düzeylerine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması	43
Tablo 2. 9. Empati Düzeylerine Bağlı Olarak Gruplar Arası Tehdit Düzeylerinin Karşılaştırılması	44
Tablo 3. 1. Görsellerin Temasına İlişkin Oran ve Ortalamalar	49
Tablo 3. 2. Tutum Öğelerini Temsil Eden Sıfatlar	50
Tablo 3. 3. Çalışmada Kullanılan ÖÇT'nin Blokları ve Bloklardaki Görevler	56
Tablo 3. 4. Deney II'de Yer Alan Koşullara Göre Örneklem Dağılımı	60
Tablo 3. 5. Koşul değişkeninin Etkileyicilik, Gerçekçilik, Duygulandırıcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular	66
Tablo 3. 6. Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	66
Tablo 3. 7. Temel Değişkenlere İlişkin Puanların Karşılaştırılması	68
Tablo 3. 8. Temel Değişkenlere İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri	68
Tablo 3. 9. Tehdit Algısı Düzeylerine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması Puanların Karşılaştırılması.....	70
Tablo 3. 10. Empati Düzeylerine Bağlı Olarak Gruplar Arası Tehdit Düzeylerinin Karşılaştırılması	71

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil 1. 1. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2019)	6
Şekil 1. 2. Türkiye’de Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler..	7
Şekil 2. 1. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen Tepkiler	30
Şekil 2. 2. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen Tepkiler	40
Şekil 2. 3. Gruplar Arası Tehdit ve Empati Değişkenlerine Göre Açık Tutum Ortalamaları.....	44
Şekil 3. 1. İlişkili Tutum Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü.....	57
Şekil 3. 2. Hedef Kavramı Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü.....	57
Şekil 3. 3. Uyumlu Blok Örnek Ekran Görüntüsü	57
Şekil 3. 4. Ters Hedef Kavramı Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü	58
Şekil 3. 5. Uyumsuz Blok Örnek Ekran Görüntüsü.....	58
Şekil 3. 6. Örtük Çağrışım Testi Akış Şeması	61
Şekil 3. 7. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen Tepkiler	67
Şekil 3. 8. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empati Değişkenlerine Göre Örtük Tutum Ortalamaları.....	70

GİRİŞ

1. BÖLÜM

Dünyada milyonlarca insan yaşadıkları yeri terk ederek bir başka yerleşim yerine göç etmek durumunda kalmıştır. Göç kısaca, “bireysel ya da kitlesel yer değiştirmeye dayalı sosyal hareketlilik” şeklinde tanımlanabilir (Sağlam, 1985; Şahin, 2001).

Uluslararası Göç Örgütü (International Organization for Migration-IOM, 2004), bireyin bulunduğu devlet içinde veya devletin sınırlarını aşarak belirli bir süre şartı olmadan yeni bir bölgeye yerleşmesini kapsayan nüfus hareketini “göç” olarak tanımlamaktadır. Akkayan (1979) ise göçün tanımını şu şekilde yapmaktadır: “göç, bireylerin belirli sebeplere dayanarak hayatlarının bir kısmını ya da tamamını sürdürmek amacıyla bir bölgeden başka bir bölgeye, bir süreliğine ya da süresiz olarak gerçekleştirdikleri coğrafik ve sosyolojik yer değiştirme hareketi”dir.

Göç olayları ile ilişkili olarak dünya çapındaki göçmen sayısı da sürekli artmaktadır. Dünya çapındaki istatistikler, dünyada uluslararası göçmen sayısında özellikle son 15 yılda hızlı bir yükselme olduğunu ortaya çıkarmıştır. İstatistiklere göre dünya çapında uluslararası göçmen sayısının 2000’de 173 milyona, 2010’da 222 milyona, 2015’te 244 milyona, 2017 yılında ise 258 milyona ulaştığı görülmektedir (Birleşmiş Milletler, 2017).

Bu doğrultuda barış, insan hakları, gelir düzeyi, iş imkânları, fikir hürriyeti gibi alanlarda hem yerel hem ulusal hem de uluslararası bağlamda dağılımın adil olmaması göç hareketlerinin bundan sonra da devam edeceğinin göstergesidir. Böylece, küreselleşen dünyada göçmen sayısı artarak devam edecek ve sadece doğal nüfus artışı ile meydana gelen bir nüfus kitlesine sahip olan bir yerleşim yeri bulmak neredeyse imkânsız hale gelecektir.

1.1. GÖÇ İLE İLİŞKİLİ OLAN TEMEL KAVRAMLAR

Göç, bireysel düzeyde veya küçük gruplar halinde gerçekleşebildiği gibi; savaş, doğal afet gibi durumlarda kitlesel olarak da gerçekleşebilmektedir (Aksoy, 2012). Ayrıca, göç hareketi tek bir nedenle meydana gelmeyen, çok boyutlu ve heterojen bir nüfus hareketidir (Hünler, 2007). Göçler arasındaki en temel ayırimlardan biri, göçün gönüllü ya da zorunlu bir şekilde gerçekleşmiş olmasıdır. Bu doğrultuda göç hareketini deneyimlemiş kişilere verilen isim ve bu kişilerin hukuki statüleri de birtakım koşullar esas alınarak değişebilmektedir.

1.1.1. Gönüllü Göç

Gönüllü göç, herhangi bir baskı veya zorlama olmaksızın bireyin kendi isteği ile gerçekleşen ve göç iradesinin tamamıyla göç eden bireylerde olduğu göç hareketidir (Bhugra, 2004). Gönüllü göçte devletin, başka bir grubun veya kişilerin herhangi bir baskısı ya da yönlendirmesi bulunmamaktadır, kişi özgür olarak göç etmeye karar vermektedir (İşçi, 1998). Bireyin kişisel olarak tercih ettiği yer değiştirme hareketi daha kaliteli eğitim, daha iyi iş fırsatları, daha özgür bir hayat yaşama arzusu, daha yüksek yaşam standartlarına sahip olabilmek gibi sebepler ile gerçekleşebilir (Bhugra, 2004).

1.1.2. Zorunlu Göç

Zorunlu göç ise, bireyin kendi iradesi dışındaki belirli bir otoritenin veya durumun yol açtığı baskı, algılanan tehdit veya şiddetten kaçmak için zorla yer değiştirmeyi hedefleyen nüfus hareketidir (Reed, Fazel, Jones, Panter-Brick ve Stein, 2012). Ayrıca bireyler yasal zorlamalar ile de yaşadıkları yeri terk edip göç etmek durumunda kalmaktadırlar. Zorunlu göçün sebepleri arasında savaşlar, bölgesel çatışmalar, terör olayları, ülkenin içinde bulunduğu belirsiz siyasi durum, salgın hastalıklar, coğrafi kaynaklı felaketler, açlık ve doğal afetler gibi insanları yer değiştirmeye zorlayıcı durumlar sayılabilir (Bhugra, 2004; Ponizovsky, Safro, Ginath ve Ritsner, 1996; Reed ve ark., 2012).

1.1.3. Göçmen

Göç Terimleri Sözlüğü'nde (2009) belirtildiği gibi göçmen kavramının uluslararası düzeyde genel kabul gören bir tanımına rastlanmamaktadır. Göçmen kavramının, kişisel refahın amaçlandığı ve dışarıdan herhangi bir baskı faktörü olmaksızın bireyin kendi iradesiyle göç etme kararı aldığı durumlarda göç olgusunu deneyimleyen kişileri kapsadığı görülmektedir. Dolayısıyla bu terim kendisinin ve aile fertlerinin gerek ekonomik gerekse sosyal şartlarını daha iyi hale getirmek amacıyla yaşadığı yeri tek ederek başka bir bölgeye göç eden kişileri kapsamaktadır. Göçmen ile mülteci arasındaki temel farklardan biri, göçmenlerin vatandaşı oldukları ülkenin korumasından faydalanmaya devam etme hakkının olmasıdır. Dolayısıyla göçmen kavramının tanımında da görüldüğü gibi Türkiye'ye gelmek durumunda kalan kişilerin bu tanıma pek uygun olmadığı anlaşılmaktadır.

1.1.4. Sığınmacı

Sığınmacı kavramı vatandaşı olduğu ülkede yaşanan olaylar nedeniyle güvenlik kaygısı yaşayan bireyin fiilen bulunduğu başka bir ülkede kendisine mültecilik statüsü verilmesi amacıyla başvuruda bulunan ancak hala başvurusunun sonuçlanmasını bekleyen kişileri kapsamaktadır (Uluslararası Göç Örgütü, 2009). Başka bir deyişle, sığınma talebinde bulunduğu ülkede başvurusuna ilişkin işlemlerinin tamamlanmasını bekleyen ve statüsü henüz açıklanmamış olmasına rağmen kendisine geçici koruma sağlanan kişilerdir (BMMYK, 2017).

1.1.5. Mülteci

1967 Cenevre Sözleşmesi temel alınarak yapılan tanıma göre mülteci:

“Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylar nedeniyle; ırkı, dini, tabiiyeti, belli bir toplumsal gruba mensubiyeti veya siyasi düşüncelerinden dolayı zulme uğrayacağından haklı sebeplerle korktuğu için vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve bu ülkenin korumasından yararlanamayan ya da söz konusu korku nedeniyle yararlanmak istemeyen yabancıya veya bu tür olaylar sonucu önceden yaşadığı ikamet ülkesinin dışında bulunan, oraya dönemeyen veya söz konusu korku nedeniyle dönmek istemeyen vatansız kişiye statü belirleme işlemleri sonrasında verilen statüyü ifade eder.”

Mülteci kavramının tanımından da anlaşılacağı üzere mültecilik statüsü yalnızca Avrupa ülkelerinde meydana gelen olaylardan kaynaklı göç hareketini gerçekleştiren bireyleri kapsamaktadır. Dolayısıyla Cenevre Sözleşmesi'nin Avrupa merkezli bir sözleşme olması ve toprak kriterine dayalı olması sebebiyle aslında ülkemize göç etmek zorunda kalmış olan Suriyelileri kapsamamaktadır. Bu bağlamda yaşanan tanımlama sorunu Türkiye'ye gelen göçmenlerin hukuki statüsünün yeniden tanımlanmasını gerektirmiştir.

1.2. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERİN HUKUKİ STATÜSÜ

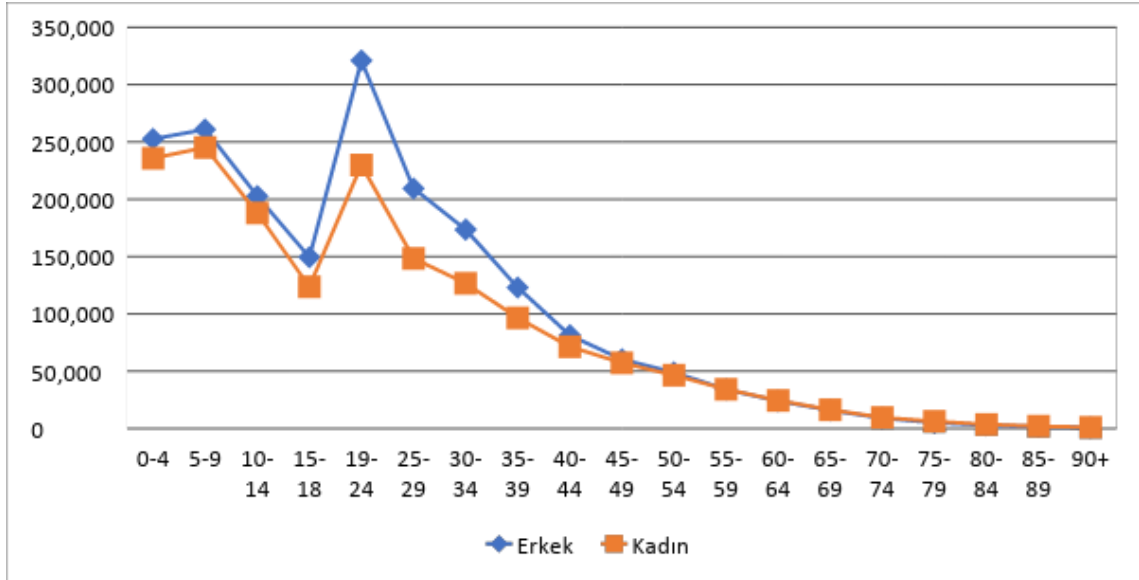
Türkiye'de 2013 yılına kadar uluslararası alanda koruma meselesine ilişkin bir kanun bulunmamaktaydı (Akyürek, 2007). Bu doğrultuda, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Türkiye'de yürürlüğe girdiği 11 Nisan 2013 tarihine kadar, Birleşmiş Milletler bünyesinde imzalanan 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi'ne bağlı olarak vatandaşı olduğu ülkede gerçekleşen olağanüstü meseleler sebebiyle yaşadığı ülkeden kaçmak zorunda kalan ve Türkiye'den korunma hakkı talebinde bulunan kişiler "mülteci" ya da "sığınmacı" olarak tanımlanmıştır (Dürgen, 2015). Buna karşın, Cenevre Sözleşmesi toprak ve zaman kriterlerine bağlı olarak düzenlenmiş olup Avrupa'da 1 Ocak 1951 tarihinden önce gerçekleşen olaylardan dolayı baskı altında olan ve kendi ülkesi dışındaki ülkelere korunma talebinde bulunan kişileri kapsamaktadır (Başak, 2011). Sözleşmede yer alan zaman kriteri 1967 yılından itibaren kaldırılmış olsa dahi toprak temelli yaklaşım korunmaya devam etmiştir. Söz konusu protokolün Türkiye Hükümeti tarafından kabul edilmesi Türkiye'de de yalnızca Avrupa'dan göç eden kişilerin mülteci olarak adlandırılmasına sebep olmuştur (Dürgen, 2015).

2010 yılından itibaren Türkiye'nin komşu ülkelerinde yaşanan olaylar nedeniyle meydana gelen yoğun göç hareketleri, korunma talebi ile Türkiye'ye göç eden kişilerin hukuki statülerinin tanımlanmasının gerekliliğini kritik hale getirmiştir. Bu kapsamda, "Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu" (2013) yürürlüğe girmiş ve mültecilerin uluslararası koruma statüleri düzenlenmiştir. Kabul edilen kanuna göre, kendi ülkesinde zarar görme endişesi ile ülkesinden ayrılmak zorunda kalan ve Türkiye'den korunma talebinde bulunan kişiler için sığınmacı ya da mülteci kavramları yerine "şartlı mülteci" veya "ikincil koruma" kavramlarının kullanılması uygun görülmüştür (Çiçeksoğüt,

2017). Bu doğrultuda, mülteci veya şartlı mülteci statülerinin kapsamı dışında kalan ve daha çok kişiye özgü olarak verilen koruma statüsü ise “ikincil koruma statüsü” şeklinde adlandırılmaktadır. Bu bilgiler ışığında, Suriye'den ayrılmak zorunda kalan ve Türkiye Hükümeti'nden korunma talebinde bulunan kişiler “geçici koruma altındaki şartlı mülteciler” olarak isimlendirilmektedir (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016). Buna karşın, bu araştırmada Suriyeli bireylerin Türkiye'deki statüsü kavramsallaştırılırken “şartlı mülteci” ya da “ikincil koruma” yerine “mülteci” kavramının kullanılması uygun görülmüştür. Bunun nedeni, Suriyelilerin Türkiye'ye gönüllü olarak değil zorunda kaldıkları için göç etmiş olmalarının yanı sıra halkın yukarıda bahsedilen hukuki ayırım ile ilgili yeterli bilgiye sahip olmaması ve Suriyelilerin kamuoyu tarafından çoğunlukla “mülteci” olarak adlandırılmasıdır (Özdemir ve Öner-Özkan, 2016).

1.3. TÜRKİYE'DEKİ SURİYELİLERE İLİŞKİN DEMOGRAFİK BİLGİLER

“Arap Baharı” olarak adlandırılan kitle hareketleri 2010 yılında Tunus'ta başlamış, daha sonra Kuzey Afrika ve Ortadoğu'daki ülkelere de yayılmıştır. Ardından, benzer halk hareketleri ilk olarak 15 Mart 2011 tarihinde Suriye'de de görülmeye başlamıştır. Yaşanan iç çatışmalar ülkeyi kaosa sürüklemiş, çok sayıda insan yaşadıkları bölgeyi terk etmek zorunda kalmıştır. Ülkede yaşanan çatışmaların iç savaş boyutuna ulaşmasıyla birlikte ülkelerini terk etmek zorunda kalan Suriyelilere Türkiye'de “açık kapı politikası” uygulanmıştır. Bunun neticesinde, Nisan 2011'de Suriyelilerin Türkiye'ye göç hareketi başlamıştır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (The United Nations Refugee Agency-UNHCR) 2018 verilerine göre bugüne kadar 6,3 milyon kişi Suriye'den başka yerleşim yerlerine göç etmiştir. Türkiye, 2019 itibariyle Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği'nin resmi rakamları ile 3.789.320; Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (GİGM) resmi rakamlarına göre 3.644.342 Suriyeli mülteci ile bütün ülkeler arasında en yüksek sayıda Suriyeli göçmen nüfusuna ev sahipliği yapan ülke olmuştur (UNHCR; GİGM, 2019).

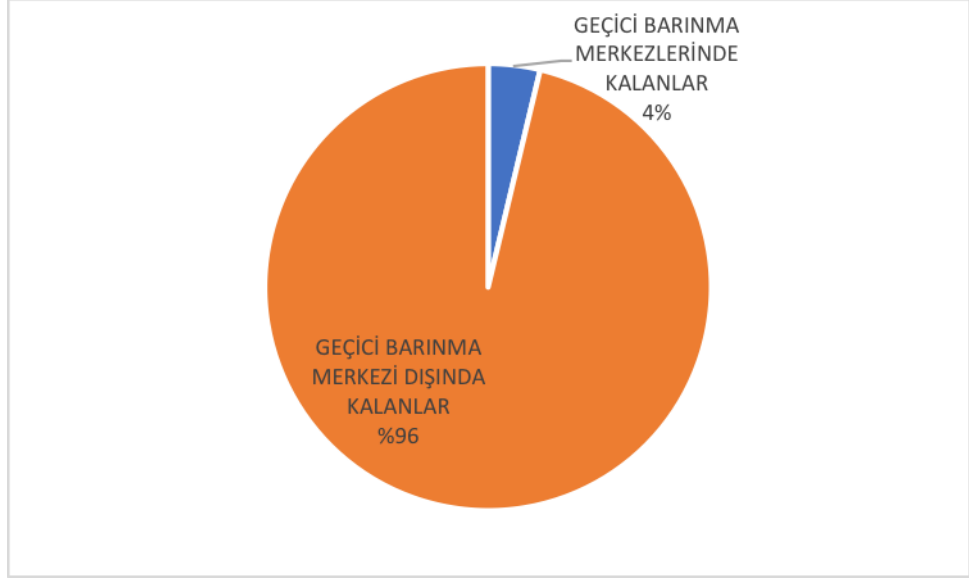

Şekil 1. 1. Geçici Koruma Kapsamında Bulunan Suriyelilerin Yaş ve Cinsiyet Dağılımı (GİGM, 2019)

1.4. MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUM ARAŞTIRMALARI

Göç ile birlikte ortaya çıkan değişiklikler yalnızca fiziksel mekân değişimi olarak ele alınmamalıdır. Göç; göçmen bireyleri, yeni yerleşim bölgelerini ve buradaki bireyleri etkileyen çok yönlü bir olgudur (Bhugra, 2004). Bu doğrultuda göçler, toplumsal dinamikleri etkileyen hatta değiştiren en etkili faktörlerden biri olarak; farklı yaşam biçimine, dile, dine, kültürel ve ahlaki değerlere sahip kitleleri bir araya getirmiş, bu kitlelerin birlikte yaşam sürmelerine böylece etkileşim kurmalarına neden olmuştur (Karpat, 2010).

Grafik 2’de görüldüğü gibi, Türkiye’deki Suriyeli mültecilerin de büyük çoğunluğunun geçici barınma merkezleri dışında kalmaları halk ile sürekli bir etkileşim içinde olmalarını gerektirmektedir. Böylece, mültecilerin yerleştikleri bölgede yaşayan insanlar birtakım faktörler ile ilişkili olarak mültecilere yönelik olumlu veya olumsuz bazı tutumlar geliştirebilmektedirler (Berg, 2015; Berry, 1997; Bhugra ve Becker, 2005; Hainmueller ve Hopkins, 2014).

Şekil 1. 2. Türkiye’de Geçici Barınma Merkezleri İçinde ve Dışında Kalan Suriyeliler

Mültecilere yönelik tutum alanyazının ele alınmasından önce tutum kavramı açıklanacaktır. Eagly ve Chaiken (1998) tutumu, “bir varlığı hoşça gitmesi ya da gitmemesi açısından değerlendirmeye ifade edilen psikolojik bir eğilim” olarak tanımlamıştır. Alanyazından tutum kavramına ilişkin yapılan diğer tanımlar ise şu şekildedir: “psikolojik bir nesneye ilişkin ya da o nesneye karşı bir duygulanım” (Thurstone, 1931); “tecrübeler sonucu edinilen ve bireyin ilişkili olan tüm nesne ve durumlara karşı vereceği tepkiler üzerinde doğrudan ya da dinamik bir etki oluşturan zihinsel ve sinirsel bir hazır olma hali” (Akt., Greenwald ve Banaji, 1995; Allport, 1954) ve “insanların diğer insanlar, olaylar, nesnelere veya düşünceler hakkındaki değerlendirmeleri” (Fishbein ve Ajzen, 1977).

Tutum kavramının alanyazında ilk çalışıldığı dönemlerde tutuma yönelik yapılan kavramsal açıklamaların çoğunda tutumun bilinçdışı süreçlerde nasıl harekete geçtiğinden bahsedilmemiştir (Greenwald ve Banaji, 1995). May ve Doob (1937) yapılan tanımların çoğunda tutumun bilinçli aktivasyonuna vurgu yapılmasından dolayı ilgili tanımların eksik olduklarını belirterek tutumun bilinçdışı süreçlerde ortaya çıktığını vurgulamışlardır (Akt. Greenwald ve Banaji, 1995). Ardından 1947’de yayınladığı makalesinde Doob, tutumu “örtük dürtü kaynaklı tepki” (*implicit-drive producing response*) olarak ifade etmiştir. Bu doğrultuda tutumun açık ve örtük olmak üzere iki boyutlu bir yapı olduğu pek çok araştırmada desteklenmiştir (Fazio, Jackson,

Dunton ve Williams, 1995; Fazio ve Williams, 1986; Gawronski ve Bodenhausen, 2006; Wilson, Lindsey ve Schooler, 2000). Açık tutum, farkında olunan ve istemli bir şekilde kolaylıkla ifade edilen tutumlardır. Öte yandan örtük tutum ise, istemsiz, kontrol edilemeyen ve farkında olunmayan tutumlardır (Greenwald ve Banaji, 1995). Açık tutum ve örtük tutum arasındaki farklara odaklanan araştırma bulgularına göre, açık tutum çevreden gelen uyaranlara bağlı olarak daha hızlı bir şekilde oluşmakta ve değişmekte iken; örtük tutum geçmiş tecrübelerle dayanmakta ve zaman içinde daha kalıcı hale gelerek değişmesi zor bir hal almaktadır (Greenwald ve Banaji, 1995). Buradan hareketle, örtük tutumdaki değişimler uyaranlara bağlı olarak açık tutuma göre daha yavaş bir şekilde gerçekleşmektedir (Rydell ve McConnell, 2006).

1.4.1. Örtük Tutum

Bir bireyin hayatında etkili olan yalnızca gönüllü tercihleri ya da niyetleri değil, aynı zamanda farkındalık dışında meydana gelen zihinsel süreçleridir (Bargh, 1999). Başka bir deyişle, bireyin çevresiyle kurduğu etkileşim ve tecrübeleri, bazen birey farkında olmadan o tecrübe ile ilgili çıkarımlar yapmasına sebep olmakta ve birey bir daha o tecrübeyle ilişkili nesne ya da durumlarla karşı karşıya geldiğinde bu çıkarımlar otomatik olarak zihne gelebilmektedir.

Fazio (2001) otomatik aktivasyon hakkındaki inceleme yazısında, bu aktivasyona kanıt oluşturan “hazırlama” (*priming*) etkisine değinmektedir. Hazırlama etkisi, bir uyaranla karşılaştığında bu uyaranla bağlantılı başka kavramların bireyin zihninde otomatik bir şekilde harekete geçmesiyle meydana gelmektedir. Buna göre, tutumların değerlendirilme sürecinde de hazırlama etkisine benzer olan bir etki meydana gelmektedir. Fazio ve Williams (1986) tarafından yapılan bir araştırmada katılımcılara birtakım otomatik becerileri incelemek amacıyla testler yapılacağı söylenmiştir. İlk görevde katılımcılardan kendilerine seçkisiz olarak sunulan 70 tutum nesnesini “iyi” veya “kötü” şeklinde olabildiğince az hata yaparak ve hızlı bir şekilde gruplandırmaları istenmiştir. Ardından, katılımcıların tepki hızları temel alınarak “iyi” veya “kötü” kategorilerindeki zayıf veya güçlü çağrışıma sahip olan toplam 16 nesne seçilerek dört kategori oluşturulmuştur (olumlu güçlü çağrışım, olumlu zayıf çağrışım, olumsuz güçlü çağrışım, olumsuz zayıf çağrışım). Bir sonraki görevde, seçilen her bir nesneyi olumlu

veya olumsuz bir sıfat takip etmiştir. Bu görevde katılımcılardan beklenen ekranda gördükleri nesneyi “iyi” veya “kötü” şeklinde olabildiğince hızlı ve az hata yaparak gruplandırmalarıdır. Bu amaçla, katılımcıda olumlu çağrışım yapan bir nesneyi olumlu bir sıfat takip ettiğinde katılımcının daha hızlı, olumsuz bir sıfat takip ettiğinde ise daha yavaş tepki vermesi beklenmektedir. Daha ayrıntılı olarak, katılımcıda olumsuz çağrışım yapan “yılan” kelimesini “korkunç” sıfatı takip ettiğinde verdiği tepki süresi “şahane” sıfatı takip ettiğinde vereceği tepki süresinden daha kısa olacaktır. Araştırmadan elde edilen bulgular, bireyin bir tutum nesnesiyle ya da durumla karşılaştığında bireyin o tutumla ilişkili değerlendirmelerinin otomatik olarak aktive olduğunu ve bireyin bu değerlendirmelerle bağlantılı bir yargıya ulaşmasında bu sürecin kolaylaştırıcı bir etkisi olduğuna işaret etmektedir.

Bu doğrultuda, Greenwald ve Banaji’ye göre (1995) örtük bir kavram, geçmiş tecrübelerle bağlantılı olan ve bireylerin içgörüselle olarak tanımlayamadığı ya da yanlış tanımladığı bir yapıdır. Bu yapı, birey bir uyarana ile karşılaştığında uyarana karşı geçmiş deneyimler ile bağlantılı bir tepkinin oluşmasına aracılık eder. Başka bir deyişle, geçmiş tecrübelerimize ilişkin birtakım kalıntılar örtük bilişimizi meydana getirir; öyle ki yaşadığımız tecrübe hatırlanamaz ve ifade edilemez; dolayısıyla örtük tutum birey farkında olmadan oluşmaktadır. Ancak farkındalık dışında oluşan bu yapının bireyin tepkilerini etkileme özelliği mevcuttur.

Greenwald ve Banaji (1995) tarafından tutuma yönelik yapılan tanımlarda “bilinçdışı” kavramının yer almadığına, tutumların bilinçli ve bilinçdışı işleyişi arasında herhangi bir ayrıma değinilmediğine dikkat çekmektedir. Bununla ilişkili olarak, yapılan araştırmalarda tutumu ölçmek için genellikle kendini ifade etmeye dayanan doğrudan ölçekler kullanıldığından söz etmekte, oysaki bireylerin farkındalık dışında, otomatik olarak aktive olan tutumlarının da davranış üzerinde etkisi olacağından bahsetmektedir. Bu doğrultuda, Greenwald, McGhee ve Schwartz (1998) örtük tutumu ölçmek üzere “Örtük Çağrışım Testi” (ÖÇT; Implicit Association Test; IAT) adlı ölçüm aracını geliştirmişlerdir. ÖÇT’nin geçerliğine ilişkin yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar, örtük tutum ve açık tutumun birbirlerinden farklı yapılar olduklarını desteklemiştir (Greenwald, Poehlman, Uhlmann ve Banaji, 2009).

1.4.1.1. Dış Gruba Yönelik Örtük Tutum Araştırmaları

İlgili alanyazın incelendiğinde, örtük tutumun ele alındığı araştırmaların açık tutum araştırmalarına kıyasla çok daha az olduğunu söylemek mümkündür. Buna karşın, örtük tutumun incelendiği araştırmalardan hali hazırda elde edilen bulgular örtük tutumun dış gruba yönelik davranışlarda fazlasıyla etkili olduğunu göstermektedir. ÖÇT'nin açık ölçeklerle ilişkisini belirlemek üzere 126 çalışma ile yapılan meta-analiz araştırması sonucunda (Hofmann, Gawronski, Gschwender, Le ve Schmitt, 2005), örtük tutum ve açık tutum arasındaki var olan ilişkinin özellikle açık tutumu ölçen ölçeklerin talep özelliklerine uygun bir şekilde tepkileri standardize ettiği ve bu etkinin arttığı bulunmuştur. Diğer bir deyişle, açık tutum ve örtük tutumu ölçmek amacıyla geliştirilen ölçeklerin her ikisi de aynı yapının farklı boyutlarını ölçmektedirler ancak örtük tutum ölçekleri bireylerin farkında olmadıkları, otomatik tutumlarını; açık tutum ölçekleri ise bireylerin farkında oldukları tutumlarını ölçmektedir. Bu bağlamda, elde edilen bulgular açık ve örtük tutum ölçümlerinin bireyin otomatik ve bilinçli çalışan süreçlerine ulaşma açısından birbirlerinden ayrıldıklarına destek oluşturmaktadır. Bu durumda, tutumlar gibi bilişsel yapılar araştırılırken farklı süreçlere erişebilmek amacıyla açık tutumu ve örtük tutumu ölçen ölçeklerin her ikisinin de kullanılması önem kazanmaktadır.

Greenwald ve arkadaşları (2009) tarafından yapılan bir başka meta-analiz çalışmasında da, ÖÇT'nin yordayıcı geçerliğini test etmek amacıyla ÖÇT'nin kullanıldığı 122 araştırma ele alınmıştır. Bu araştırmalarda, ırka dayalı ayrımcılığa yönelik tutumlar, kişilerarası ilişkilere ilişkin tutumlar, madde ve sigara kullanımına yönelik tutumlar gibi konular çalışılmıştır. Araştırmanın bulgularına göre, Örtük Çağrışım Testi ve açık ölçekler, davranışın farklı yönlerini yordamaktadır. Ayrıca, çalışılan konunun sosyal istenirlik düzeyinden etkilenme olasılığı yüksek bir konu olmasının açık ölçeklerin yordayıcı geçerliği üzerindeki etkisinin, ÖÇT'nin yordayıcı geçerliği üzerindeki etkisinden daha güçlü olduğu sonucuna varılmıştır. Diğer bir deyişle bu çalışmada hem açık hem örtük ölçeklerle sosyal davranışın yordanabildiği, ancak çalışılan konu sosyal olarak hassas olduğunda açık tutumu ölçen ölçeklerin geçerliğinin düşük, ÖÇT'nin geçerliğinin ise açık ölçeklere göre daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Bu durum, sosyal istenirliğin önemli olduğu durumlarda ele alındığında örtük ölçeklerin açık ölçeklerden daha geçerli olduğunu gösterir niteliktedir. Ayrıca, elde edilen bulgular

çalışma konusu hassas hale geldikçe açık ve örtük tutumlar arasındaki ilişkinin azaldığını göstermektedir. Özellikle farklı ırka dayalı ayrımcılık ya da yakın ilişkiler gibi konularda açık ve örtük tutumu ölçen ölçekler arasındaki ilişkinin azaldığı ortaya çıkmıştır. Bu sonuç, bireylerin farkındalık dışında da olsa, özellikle sosyal olarak hassas konularda birbirleriyle tutarlı olmayan açık ve örtük tutumlara sahip olabileceklerine dikkat çekmektedir. Bu açıdan bakıldığında, örtük yapıların özellikle bazı konularda davranışı yordama gücünün daha fazla olduğu desteklenmiştir; bu sebeple örtük yapıların sosyal psikoloji araştırmalarında ele alınmasının önemi dikkat çekmektedir.

Sosyal psikoloji alanında örtük tutum; bir gruba karşı önyargı (Goff, Eberhardt, Williams ve Jackson, 2008), benlik değeri (Dentale, Vecchione, de Coro, ve Barbaranelli, 2012; Glashouwer, Vroling, de Jong, Lange ve de Keijser, 2013; Stieger, Preyss, ve Voracek, 2012), cinsiyet kalıpyargıları (Aidman ve Carroll, 2003; Greenwald ve Banaji, 1995; Rudman ve Kilianski, 2000) ve benlik kurgusu (Greenwald ve Farnham, 2000; Hetts ve ark, 1999; Schnabel, Asendorf ve Greenwald, 2006) gibi pek çok araştırmada ele alınmıştır.

Örneğin Dovidio ve arkadaşları (1997), Avrupa kökenli Amerikalıların Afrika kökenli Amerikalılara yönelik örtük tutumlarını; ırk önyargısını ölçen açık ölçeklerle ırklara yönelik örtük tutumları ölçen örtük ölçekler arasındaki ilişkiyi ve bu açık ve örtük tutumların ırkla ilişkili tepki ve davranışlar üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Bu araştırmanın sonuçları, tutum ölçümlerinde kullanımı gelenekselleşmiş açık ölçeklerde ırklara karşı bir önyargısı olmadığını belirten Avrupa kökenli Amerikalıların Afrika kökenli Amerikalılara karşı olumsuz örtük tutumlara sahip olduklarına işaret etmektedir. Bu araştırmanın sonuçları, geleneksel tutum ölçekleri ile ölçülen ve öz bildirim dayalı açık tutumlarla örtük ölçeklerle ölçülen örtük tutumların birbirinden farklı olduklarını ve hem açık hem de örtük tutumların davranışı yordadığını ancak bunu farklı şekillerde yaptıklarını göstermektedir. Buradan yola çıkarak, tutumların sosyal davranış üzerindeki etkisi araştırılırken açık ölçümlerin yanısıra örtük ölçümlerin de dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Başka bir deyişle, açık tutumların anlık davranışları her zaman doğru bir şekilde yordayamayacağı düşünüldüğünde, davranışı yordamada açık tutumun yanısıra örtük tutumun da etkisinin araştırılması önem kazanmaktadır.

Bireylerin örtük tutumunu ölçen ölçekler ile karşılaştırıldığında açık tutumu ölçen ölçeklerde daha olumlu sonuçlar elde ettikleri görülmüştür (Bergsieker, Leslie, Constantine ve Fiske, 2012; Dovidio, Kawakami, Johnson, Johnson ve Howard, 1997; Payne, Elcheroth ve Reicher, 2007; ten Klooster, Dannenberg, Taal, Burger, & Rasker, 2009). Benzer şekilde, açık tutum ölçülerek yapılan araştırmalar her ne kadar Afrika kökenli Amerikalılara yönelik tutumların son zamanlarda daha olumlu olduğunu gösterse de (Bergsieker ve ark., 2012); örtük tutumun ölçüldüğü araştırmalarda gruba yönelik olumsuz değerlendirmelerin hala var olduğu görülmektedir (Greenwold ve ark., 2009; Payne ve ark., 2007). Brown-Iannuzzi, Cooley, McKee, ve Hyden (2019) yaptıkları bir araştırmada Afrika kökenli Amerikalıların Avrupa kökenli Amerikalılar ile karşılaştırıldığında daha düşük sosyal statü ile eşleştirildiğini bulmuşlardır. Almanya'da yapılan bir başka araştırmada yine Örtük Çağrışım Testi kullanılarak ilköğretim düzeyindeki öğretmenlerin farklı etnik kökene sahip öğrencilere yönelik örtük tutumu ölçülmüştür (Glock ve Klapproth, 2017). Araştırmanın sonuçlarına göre, ilköğretim düzeyinde çalışan öğretmenlerin Alman öğrenci isimlerini olumlu kelimeler ile Türk öğrenci isimlerini ise olumsuz kelimeler ile daha hızlı bir şekilde eşleştirdikleri görülmüştür.

Tüm bu çalışmalardan da görülebileceği üzere, açık ve örtük yapıları belirlemek üzere yapılan ölçümlerden alınan sonuçlar bu ölçümlerin birbirlerinden farklı olduğunu, buna karşın her ne kadar farklı şekillerde olsa ve farklı koşullara bağlı olarak değişebilse de her ikisinin de davranışı yordadığını desteklemektedir. Bu nedenle, tutum araştırmalarında her iki yapının da dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir.

1.4.2. Dış Gruba Yönelik Açık Tutum Araştırmaları

Bireyin kendini ait hissettiği grubu bir diğer gruptan herhangi bir gerçek nedene dayandırmadan daha olumlu bir şekilde değerlendirmesi iç grup yanlılığı olarak adlandırılmaktadır (Tajfel ve Turner, 1979). Bu doğrultuda, bireyin iç grup yanlılığı gruplar arası ilişkilerdeki tutumlar üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır (Fussell, 2014; Tajfel ve Turner, 1979; Turner, 1999). Berg (2015) tarafından yapılan bir araştırmada iç grup yanlılığı ve gruplar arası ayrımcılığın yüksek olduğu grupların üyelerinin göçmenlere karşı olumsuz tutum geliştirdiklerini, göçmen grupları tehlike

olarak gördüklerini ve verilen sosyal hizmetlerin azaltılması gerektiğini savunduklarını ortaya çıkarmıştır.

Türkiye'ye göç eden Suriyeli mülteciler de Türkiye'deki toplumsal yapıyı fazlasıyla etkilemektedirler. Karaoğlu'nun (2015) araştırmasına göre 2011 yılında hem kültürel hem de dini alanlardaki benzerlikten kaynaklanan Suriyeli mültecilere yönelik olumlu tutum, gün geçtikçe daha olumsuz hale gelmiş ve bu değişim Türkiyelilerin günlük konuşmalarına “bizden daha iyi durumda yaşıyorlar”, “Suriyeliler geldikten sonra iş imkânları azaldı”, “herkes Arapça konuşuyor, dilimizi unuttuk”, “neredeyse biz azınlık olduk ülkeyi sahiplendiler, Suriyeliler her yerde” gibi örneklerle yansımıştır. Suriyeli mültecilere ilişkin olarak yapılan saha araştırmasında, Türkiye'de Suriyeli mültecilerin ortaya çıkan hastalıkların ve suç oranındaki artışın nedeni olarak görüldükleri, geçici çalışma iznine sürekli çalışma iznine nispeten daha sıcak bakıldığı ve Suriyeli mültecilerin güvenlik riski oluşturduğu algısına yönelik bulgular elde edilmiştir. Ayrıca, bireylerin Suriyelilerin Türk toplumuna uyum sağlamayacaklarını düşündükleri ve ülkelerine geri dönmelerini bekledikleri görülmektedir (Erdoğan, 2014).

Özdemir ve Öner-Özkan (2016) tarafından sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere yönelik sosyal temsillerini incelemek amacıyla yapılan araştırmanın bulgularına göre, Suriyeli mülteciler Türkiye'nin huzurunu, refahını ve geleceğini tehdit eden kişiler olarak algılanmakta ve Suriyelilerin artık kontrol edilemez hale geldiği ve önümüzdeki dönemde Türkiye için daha kritik sorunlara sebep olacakları katılımcılar tarafından ifade edilmektedir. Bu bulgulara ek olarak araştırmaya katılan kişilerin, Suriyeli mültecilerin ülke ekonomisini olumsuz etkiledikleri, alışveriş yapıp para ödemedikleri, vergi vermedikleri, iş yerlerine zarar verdikleri gibi algılara sahip oldukları bulunmuştur. Dolayısıyla, Suriyelilerin Türkiye'de var olan sosyal yapıya karşı ciddi bir tehdit olarak görüldüğü ve Türkiye'nin gerek sosyal yapısını gerekse demografik özelliklerini olumsuz yönde etkileyeceğinden endişe duyulmaktadır. Suriyelilere yönelik olumsuz temsiller, destekleyici ve olumlu sosyal temsillerden çok daha fazla olmasına rağmen; araştırmadaki katılımcıların bazıları Suriyelileri masum kişiler olarak değerlendirmiş ve Suriyelilere ilişkin aşırı ırkçı söylemlerin olmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmişlerdir. Buna ek olarak, bu katılımcılar Suriyelileri de

kapsayan uluslararası kanunlar çerçevesinde, Türkiye'nin kendisine sığınan mültecileri koruması gerektiğini belirtmişlerdir. Aynı zamanda; sağlık, eğitim, barınma gibi alanlarda Suriyelilere daha çok yardım edilmesi gerektiğini dile getirmişlerdir.

Ünal (2014) tarafından yapılan bir araştırmada ise internette yer alan bazı bloglar ve forum platformlarında mültecilere ilişkin var olan tutumlar incelenmiştir. Araştırmada elde edilen sonuçlara göre Suriyeli mültecilere yönelik en büyük endişe güvenlik boyutundadır. Bu doğrultuda, Suriyelilere ilişkin söylemler incelendiğinde çoğunlukla Suriyelilerden “tehlikeli yabancılar” ya da “potansiyel tehlikeli gruplar” şeklinde bahsedildiği rapor edilmiştir. Bu doğrultuda, “tehlike arz eden”, “suç işleyen” ya da “işleme potansiyeli olan” gruplar şeklinde adlandırılan Suriyelilerin Türklerin yaşadığı bölgelerde üstün olmayı amaçladıkları düşünülmektedir. Ayrıca, araştırmada ele alınan söylemlerde Türkiye'nin Suriyelilere yaptığı yardımı aslında hak etmedikleri ve bu yardımlardan dolayı “ülkenin genel ekonomik gücünün zayıflayacağı”, “devletin bu yüzden kendi insanını ihmal etmek zorunda kalacağı” şeklindeki kaygılar ortaya çıkmaktadır.

Kabaklı-Çimen ve Ersoy-Quadir (2018) tarafından Suriyeli mültecilere yönelik tutumları incelemek amacıyla üniversite öğrencileriyle gerçekleştirilen araştırmanın sonuçları üniversite öğrencilerinin Suriyelilerin haklarını savunup Suriyelilere yardıma bulunmalarına rağmen mültecilere yönelik olumsuz düşüncelere katıldıklarını göstermiştir. Söz konusu olumsuz düşünceler: “ülkenin ekonomik yapısı için potansiyel bir tehlike oluşturduğu”; “iş imkânlarını sınırladıkları”; “yaşadıkları bölgelerde hırsızlık şiddet, fuhuş ve kaçakçılık gibi suçlara bulaşarak toplumun ahlak ve huzurunu bozdukları”; “terör olaylarını tetikledikleri”; “kanunları ihlal ettikleri”; “ülkemizin siyasi, ekonomik, demografik yapısı ve aile kurumu üzerinde potansiyel bir tehlike oluşturduğu”; şeklinde araştırma sonuçlarına yansımıştır. Ayrıca, ülkede yardıma ihtiyacı olan çok fazla sayıda yoksul vatandaş olmasına rağmen ödedikleri vergilerin mülteciler için harcanmasına karşı olduklarını da dile getirmişlerdir.

Türkiye'deki mültecilere ve mültecilerin medyada nasıl temsil edildiğini inceleyen araştırmalar, medyanın mültecileri çoğunlukla “problemlî”, “geri kalmış”, “yardıma muhtaç” ve “ülke kaynaklarına tehdit” olarak temsil edildiğini göstermektedir.

Toplumsal anomalilerin, işlenen suçların, var olan karmaşanın ve çatışmanın çoğunlukla Suriyeli mülteciler ile bağdaştırıldığı ise elde edilen bir başka bulgudur. Suriyeli mülteciler medyada sıklıkla ekonomik yük söylemiyle dile getirilmektedir (Doğanay ve Keneş, 2016; Göker ve Keskin, 2015; Kolukırmık, 2009; Özdemir ve Öner-Özkan, 2016). Bu doğrultuda, medyada azınlıklar ve mülteciler gibi grupların “problemlili”, “geri kalmış”, “yardıma muhtaç” olarak temsil edilmesi ülkenin ekonomik kaynaklarına ve halkın huzuruna yönelik bir tehdit olarak algılanma olasılıklarını arttırmaktadır (van Dijk, 1991; 1992).

Dolayısıyla ilgili alanyazındaki araştırma sonuçları incelendiğinde, mültecilere yönelik tutumların bireylerin algıladıkları tehdit ile bağlantılı olduğu görülmektedir. Bu algı “gruplar arası tehdit algısı” olarak kavramsallaştırılabilir.

1.4.3. Gruplar Arası Tehdit Algısı

Gruplar arası tehdit algısı, bireyin dış grubun varlığını kendisine veya iç grubuna yönelik bir tehdit olarak nitelendirdiğinde ortaya çıkmaktadır (Stephan, Bachman ve Ybarra, 1999).

Gruplar Arası Tehdit Kuramı (Stephan ve ark., 2002) “gerçekçi tehdit” ve “sembolik tehdit” olmak üzere iki tür tehdit algısının grup ilişkilerinde önyargılı tutum ve ayrımcı davranışlar gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkaracağını öne sürmektedir. Paylaşılan ekonomik ve fiziksel kaynaklar ile çatışan kültürel değerler göz önünde bulundurulduğunda hem gerçekçi hem de sembolik tehdidin göçmenlere yönelik tutumları büyük oranda etkilediği söylenebilir (Stephan ve ark. 2002). Kaynakların sınırlı olmasından dolayı ortaya çıkan rekabet algısının gruplar arasında çatışma yaratacağını öne süren Gerçekçi Çatışma Kuramı’ndan (Sherif ve Sherif, 1969) esinlenerek ortaya çıkan gerçekçi tehdit kavramının tanımı, “kişinin kendisinin veya ait olduğu grubun varlığına, refahına, sağlığına, huzuruna, maddiyat ve güç kaynaklarına yönelik oluşan tehdit” şeklinde yapılmıştır (Stephan ve ark. 2002). Örnek olarak, Suriyelilerin hastalık bulaştırdıkları, iş imkânlarını azalttıkları, ev fiyatlarını yükselttikleri gibi düşüncelerin gerçekçi tehdit algısını oluşturabileceği söylenebilir. Erdoğan (2015) tarafından Türkiye’de Suriyelilere ilişkin toplumsal kabul düzeyini

araştırmak amacıyla yapılan çalışmada mültecilere yönelik toplumsal kabul düzeyi yüksek olmasına rağmen, araştırma bulguları toplumun Suriyelilere yönelik kaygı düzeyi ve tehdit algısının yüksek olduğunu ortaya çıkmaktadır. Örnek olarak, Suriyeli mültecilerin Türkiye'deki sosyal hizmetlere yük olduğu ve kamu hizmetlerinde aksaklıklara yol açtıklarına dair algılar gerçekçi tehdit düzeyinin artmasına sebep olmaktadır. Hem yerel hem de ulusal basında bazı haberlerde Suriyeli mülteciler “savaş kaçkını”, “terörist”, “korkak”, “pis”, “hain”, “hırsız”, “bedavacı”, “cahil” gibi ayrımcı söylemlerle anılmaktadırlar. Ayrıca, Suriyelilerin ekonomiye yük getirdiği ve ekonominin zarar gördüğü düşüncesi de gerçekçi tehdit algısını arttırmaktadır (Doğanay ve Keneş, 2016; Kolukırık, 2009).

Sembolik tehdit ise, “kişinin kendi grubu ile karşı grubun normları, inançları, tutumları, dünya görüşü, ahlaki ve kültürel değerlerinin uyuşmamasına ilişkin yaşam biçimi veya kimliğine yönelik tehdit” olarak ortaya çıkmaktadır (Biernat ve Vescio, 1998). Ortada öyle bir çakışma olmasa da yani doğrudan bireyin kendi grubunun değerlerine ilişkin bir tehdit olmasa dahi, bireyin tehdidin varlığına ilişkin algısı sembolik tehdidin hissini ortaya çıkarmak için yeterlidir (Stephan ve ark., 1999). Başka bir grubun varlığından kaynaklı olarak kültürün dejenere olacağına, ana dilin bozulacağına veya aile yapısının zarar göreceğine ilişkin düşünceler sembolik tehdiye örnek olarak verilebilir.

1.4.3.1. Gruplar Arası Tehdit Algısı ile İlgili Araştırmalar

Mültecilere yönelik tutumlar çerçevesinde yapılan araştırmalarda elde edilen bulgular gruplar arası tehdit algısının mültecilere yönelik olumsuz tutumları tutarlı bir şekilde yordadığını göstermektedir. Stephan ve arkadaşları (2002) tarafından yapılan bir araştırmada, Avrupa kökenli Amerikalıların Afrika kökenli Amerikalıları gerçekçi tehdit olarak algıladığı ve gerçekçi tehdidin azınlıklara yönelik olumsuz tutumları yordadığı görülmüştür. Ho ve arkadaşları (1994) tarafından yapılan bir çalışmada ise, Avustralyalı bireylerin Aborjin kökenli Avustralyalıları hem ekonomik yapıya hem de sosyo-kültürel yapıya tehdit olarak algıladıkları ve daha olumsuz tutumlara sahip oldukları bulgusu elde edilmiştir. Esses, Haddock ve Zanna (1993) yaptıkları çalışmada Kanadalıların Pakistanlı göçmenleri iç grup kimliğiyle birlikte, eğitim ve ekonomik

alandaki gelişmelere de bir tehdit olarak algıladıkları ve bu algının göçmenlere yönelik olumsuz tutumları arttırdığını bulmuşlardır.

Velasco, Gonzalez, Verkuyten, Weesie ve Poppe (2008) tarafından yapılan başka bir araştırmada, Hollanda'daki Müslüman azınlıkların farklı dine sahip olmaları nedeniyle Hollandalılar tarafından sembolik tehdit olarak algılandıkları ve bu sembolik tehdit algısının azınlıklara yönelik düşmanca tutumları yordadığı bulunmuştur.

Mayda (2006) tarafından yapılan çalışmada yerlilerin iş performansı ile göçmenlere yönelik olumlu tutumları arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Mayda (2006), bu bulguyu rekabet algısı ile açıklamıştır. İş performansı yüksek olan bireylerin işini kaybetme korkusu düşük düzeyde olacağından rekabet algısının da düşük olacağı ve buna paralel olarak, bireylerin göçmenlere yönelik daha olumlu tutumlara sahip olacaklarını öne sürmüştür. Yerleştikleri ülkeye bağımlı olarak yaşayan, meslek edinme veya çalışma planları olmayan göçmenler de ekonomiye yönelik gerçekçi tehdit olarak görüldüğünden olumsuz tutumlar ile karşılaşmaktadırlar (Hainmueller ve Hopkins, 2013; Scheve ve Slaughter, 2001).

Ho ve Jackson (2001) tarafından yapılan bir başka çalışmada da Asya kökenli bireylerin “anti-sosyal” ve kendi kültürlerini devam ettirme isteği olan, asimile olmaya gönüllü olmayan bireyler olduklarını düşünen yerli bireylerin göçmenleri sembolik tehdit olarak gördükleri ve olumsuz tutum geliştirdikleri görülmüştür.

Caricati, Mancini ve Marletta (2017) yaptıkları araştırmada gruplar arası tehdit algısının muhafazakâr ideolojiler ile göçmenlere yönelik tutumlar arasındaki ilişkideki rolünü incelemişlerdir. Araştırmanın sonuçlarına göre gruplar arası tehdit algısı, sağ kanat yetkeciliği ve sosyal baskınlık yönelimi gibi muhafazakâr ideolojiler ile göçmenlere yönelik tutumlar arasındaki ilişkide aracı rol oynamaktadır. Buna ek olarak, gruplar arası tehdit algısının iç grup özdeşimi yüksek olan bireylerde daha yüksek olduğu ve bu bireylerin dış gruba yönelik daha önyargılı oldukları ve daha ayrımcı davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Verkuyten, 2009). İç grup özdeşimi ile dış gruba yönelik tutum arasındaki ilişkide gruplar arası tehdit algısının aracı etkisinin olduğu Caricati (2018) tarafından yapılan Türkiye dahil 33 ülkenin içinde bulunduğu bir araştırma ile de desteklenmiştir.

Gruplar arası temas ve göçmenlere yönelik tutum arasındaki ilişkide de gruplar arası tehdit algısının aracı bir rol oynadığı çeşitli araştırmalar tarafından gösterilmiştir (Aberson ve Gaffney, 2008; Brown ve Hewstone, 2005; Hewstone ve Brown, 1986; Pettigrew, 1998). Yüksek yaşam standartlarına sahip olan ve kendini maddi ve sosyal olarak güvende hisseden yüksek statüye sahip kişilerin tehdit algısı düşük olduğundan dolayı göçmenler ile kurdukları temas göçmenlere yönelik ön yargıyı azaltmakta ve daha olumlu tutum geliştirmeleri ile sonuçlanmaktadır. Kendini ekonomik ve sosyal anlamda güvende hissetmeyen ve göçmenleri tehdit olarak gören kişilerde ise kurulan temas olumsuz tutumlar ve yüksek düzeyde önyargı şeklinde ortaya çıkmaktadır (CeaD'Ancona, 2018).

Türkiye'deki Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarda gruplar arası tehdit algısının etkisinin incelendiği araştırmalar kısıtlı olmasına rağmen, bazı araştırma bulguları mevcuttur. Yapılan çalışmalara göre, Suriyeliler ile yerel halk arasındaki kültürel ve ahlaki değerlere, dile ve yaşam tarzına ilişkin farklılıklar Suriyelilere ilişkin önyargılı tutumların başlıca sebeplerinin başında gelmektedir (Erdoğan, 2015). Bu doğrultuda, algılanan sembolik tehdit düzeyi yükseldikçe bireylerin Suriyelilere yönelik daha kısıtlayıcı göç politikalarını destekledikleri görülmüştür (Oytun ve Gündoğar, 2015).

Alanyazında Suriyeli mültecilere yönelik tutumları inceleyen araştırmaların çoğundan elde edilen sonuçlarda mültecilere yönelik tutumun gruplar arası tehdit algısı ile ilişkili olduğu görülmektedir. Bu araştırmalardan bazılarının bulgularına bakıldığında; Suriyeli mültecilerin terör olaylarını tetikleyerek güvenlik sorunu oluşturdukları (Çetin 2017; Ercan, 2016; Erdoğan, 2015); bazı Suriyelilerin hırsızlık, şiddet, fuhuş, kaçakçılık gibi ahlak dışı suçlara karışarak insanların huzurunu bozdukları (Boyras, 2015; Döner, 2016; Erdoğan, 2015); ülkeye ekonomik yük getirdikleri, hayat pahalılığını (ev kiralalarının artması gibi), işsizliği ve iş kaybını artırdıkları (Ercan, 2016; Çetin 2017; Döner, 2016; Erdoğan, 2015; Topkaya ve Akdağ, 2016,); çevreyi, sağlıklı yaşamı ve aile kurumunu olumsuz etkiledikleri (Karadeniz, 2016) ifade edilmiştir.

Gruplar arası tehdit algısının örtük tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen bir başka araştırmada, tehdit algısı yüksek olan bireylerin dış gruba karşı daha olumsuz örtük tutumlara sahip oldukları bulunmuştur (Vonofakou, Hewstone ve Voci, 2007). Frantz,

Cuddy, Burnett, Ray ve Hart (2004) tarafından yapılan bir diğer araştırmada ise, tehdit algısı yüksek olan bireyler Afrika kökenli Amerikalılara karşı önyargılı olmadıklarını ifade etseler de daha olumsuz örtük tutumlara sahip oldukları görülmüştür. Ayrıca, ebeveynleri ile ilişkisel benliğe sahip çocuklar, ebeveynlerinin Afrika kökenli Amerikalılara yönelik tehdit algısının yüksek olduğu durumlarda Afrika kökenli Amerikalılara karşı daha olumsuz örtük tutum geliştirmektedirler (Sinclair, Dunn ve Lowery, 2005).

Sembolik tehdede kıyasla gerekci tehdede ilişkin daha fazla araştırma bulgusu elde edilmiş olmasına rağmen, yukarıdaki bulgular çerçevesinde hem gerekci hem sembolik tehdidin mültecilere yönelik tutumları etkileyeceğini söylemek mümkündür.

1.4.4. Empati

Gruplar arası ilişkilerde etkin bir rol oynayan empatinin zaman içinde farklı tanımlamaları yapılmış ve farklı yönleri ön plana çıkartılmıştır. Günümüzdeki empati tanımına da tarihsel süreçte farklı boyutlar ve anlamlar katılarak yapılan pek çok değişiklik sonucunda ulaşılmıştır.

1920’li yıllardan beri, geniş bir biçimde kullanılan empati kavramını Freud, başkasının ruhsal yaşamını kavramak olarak düşünmeyip, empatiyi başka birisinin deneyimleriyle düşünmek, araştırmak ve bulmak olarak ifade etmiştir (Akt., Gldağ, 2007). Adler ise empati kavramını, “başkasının gözleriyle görme, başkasının kulaklarıyla işitme ve başkasının işittiklerini hissetme” olarak tanımlamaktadır (Akt., Coşkun, 2007). Ayrıca Adler, empatiyi rol alma olarak görerek, rol alma yeteneğinin aile ve diğerleriyle olan ilişkiler sonucu edinildiğini ifade etmektedir. Başka bir açıdan Mead (1934) ise empatiyi tanımlarken diğer kişinin dünyayı nasıl gördüğünün, onun rolüne girerek anlaşılmaya çalışılması üzerinde durmaktadır. Ayrıca, empati yeteneğinin gelişmesinin büyük lde taklit yeteneğine bağlı olduğunu dile getirmiştir. Dymond’a (1949) göre empati, “diğerinin düşünce, duygu ve hareketlerini hayal gücüne dayanarak kendi içerisine almadır”. Bir diğer tanımda Kohlberg (1969) empatiyi “diğer insanın rolünü alma ya da diğer insanın perspektifinden bakma süreci” olarak tanımlamaktadır. Hogan (1969) ise empatiyi “karşıdaki durumunu zihinsel ve imgesel olarak anlamak ya da o

kişinin duygularını birebir yaşamaksızın onun ne hissettiğini anlamak” olarak tanımlamıştır. Hoffman (1978) empati tanımlamalarında iki farklı gruba dikkat çekmiştir. Bunlardan birincisi; diğer insanların duygu, düşünce ve amaçlarından haberdar olma, ikincisi ise diğer insanların duygularını imgeleme yoluyla anlamak ve benzer tepkiler vermektir.

Yakın tarihte yapılan empati tanımlarına baktığımızda Clark (1980) empatiyi, “bireyin diğer bir bireyle ya da cansız bir varlıkla olan ilişkisinde sözel olmayan iletişim tipi ve bilgi ile duygu akışıdır” diye tanımlarken, Feshbach ve Feshbach (1982) ise bir insanı anlamanın, onu karşıdan gözleyerek sezgi yoluyla yaşamakta olduğu durumu insanın kendi içinde canlandırmaya çalışmakla gerçekleşebileceğini savunmaktadır.

Meslek hayatı süresince empati kavramını farklı biçimlerde tanımlamış olan Rogers’ın 70’li yıllarda ulaştığı empati anlayışı, bugün çoğunluğun üzerinde uzlaştığı bir tanım haline gelmiştir. Rogers’ın tanımını diğerlerinden öne çıkaran yönü, empatinin hem duygusal hem de bilişsel yönünü içermesi ve empati kuran kişinin, kendi üzerine yoğunlaşmayıp karşıdakini dikkate almasıdır. Katı bir nitelikte olmayan söz konusu tanım genel hatları ile şu şekildedir: “Bir kişinin kendisini karşıdaki kişinin yerine koyarak olaylara onun bakış açısıyla bakması, o kişinin duygularını ve düşüncelerini doğru olarak anlaması, hissetmesi ve bu durumu ona iletmesi sürecine empati adı verilir” (Dökmen, 2002, s.135).

1.4.4.1. Empatinin Çok Boyutlu Yapısı

Sosyal bilimciler başlangıçta empatiyi tek boyutlu olarak değerlendirmiştir. Örneğin Carkhuff empatiyi, sadece bilişsel bir süreç olarak görerek, bireyin başka bir ferden bakış açısını anlayabilme yeteneği olarak tarif etmiştir (Miller, 1992). Son yıllarda ise empati kavramında çok boyutlu tanımlamalar söz konusudur. Bu yaklaşıma göre empati, bilişsel (cognitive) ve duygusal (affective) unsurlar tarafından düzenlenmiş psikolojik bir yapıdır. Bu çerçevede modern kuramcılarının çoğu da empatiyi, duygusal ve bilişsel unsurların sistematik bir etkinliği olarak görmektedir (Thornton, 2003). Başka bir deyişle empati, başka bir insanın tecrübelerini bilişsel ve duygusal olarak kavrayabilme yeteneğidir (Davis, 1983).

Empatinin bilişsel boyutu, kişinin başkalarının içinde buldukları durumu, koşulları, his ve düşüncelerini kavrayabilme kabiliyetini içermektedir (Einolf, 2012; Marjanoviç, Struhers ve Greenglass, 2011). Duygusal boyutu ise “kişinin başkalarının durumunu ya da duygularını kendisini onun yerine koyarak hissetmesidir” (Duan, 2000).

Hoffman da (1978) empatinin hem duygusal hem de bilişsel bir yönü olduğunu belirtmiştir. Duygusal yönünde, bir başkasının neşesine ve üzüntüsüne gösterilen duygusal hassaslık söz konusudur. Bilişsel yönünde ise, başkasının bakış açısını alma, başkasının duygusal durumunu kavrama söz konusudur. Empatinin duygusal unsuru çocuklarda doğumla birlikte vardır. Fakat bilişsel unsur çocukluk çağında rol üstlenme yeteneğinin gelişmesine paralel olarak kazanılır (Kohlberg, 1969).

Mark Davis de (1983) de empatiyi çok boyutlu bir yapı olarak ele almıştır. Ona göre, empatinin dört boyutu söz konusudur. Bunlar perspektif alma (perspective taking), empatik ilgi (empathic concern), kişisel sıkıntı duyma (personal distress) ve tahayyül etmedir (fantasy). Perspektif alma, bilişsel olarak ötekinin dünyaya karşı bakış açısını anlayabilmektir. Empatik ilgi, başkalarına merhamet edebilme ve onlara karşı duyarlı olabilme durumudur. Kişisel sıkıntı, karşıdakinin bulunduğu olumsuz durumundan dolayı sıkıntı ve üzüntü hissetmedir. Empatinin fantezi boyutu ise kişinin kendini kitaplarda ya da filmlerdeki karakterlerin yerine koyabilme yeteneğidir (Miller ve Eisenberg, 1968). Davis, geliştirdiği ölçekle empatiyi çok boyutlu bir olgu olarak ölçmüştür. Bu ölçekte perspektif edinme ve fantezi, empatinin bilişsel boyutuna, bir başka ifadeyle başkasının durumunu anlamaya çalışmaya işaret eder. Empatik ilgi ve kişisel sıkıntı ise empatinin duygusal tepkilerle bağlantılı olan duygusal boyutu ile ilişkilendirilmiştir (Nelson, Klein ve Irvin, 2003).

Özetlemek gerekirse, çok boyutlu bir yapısı olan empati kavramı farklı düşünürler tarafından farklı şekillerde değerlendirilmiştir. Ancak bütün bu değerlendirmelerdeki ortak nokta empatinin bilişsel ve duygusal yönünün olmasıdır. Günümüzde de en yaygın kabul gören görüş empatinin hem duygusal hem de bilişsel öğelerden oluştuğu ve bu öğelerin birbirleri ile etkileşim içerisinde olduğu görüşüdür (Einolf, 2012).

1.4.4.2. Empati ile İlgili Araştırmalar

Stephan ve Finlay (1999) başkaları hakkında edinilen bilginin empati duygusunun gelişmesi için kritik bir öneme sahip olduğunu vurgulamışlardır. Buna ek olarak, dış grup hakkında daha az bilgiye sahip olanların daha düşmanca tutumlar geliştirmeye eğilimli olduklarını; bunun karşıtı olarak diğeri grubun deneyimleri ve kültürlerine dair bilgi sahibi olanların gruplar arası benzerlik algısının ve empati düzeyinin daha yüksek olduğu ve daha olumlu tutum geliştirdikleri görülmektedir (Stephan ve Finlay, 1999). Ayrıca Lerner (1980), empatinin bireylerde, sürecin adil olmadığı düşüncesini oluşturarak adalet güdüsünün bireylerin olumlu tutum ve davranışlarını ortaya çıkarmada rol oynadığını belirtmiştir.

Algılanan benzerlik düzeyinin artması ile artan empati düzeyi gruplar arası tehdit algısını da aynı şekilde etkilemektedir. Pederson ve Thomas (2013) gruplar arasında algılanan benzerliğin artmasıyla empati düzeyinin de arttığını, böylece gruplar arası tehdit algısının azaldığını öne sürmüşler ve bireylerin dış gruplara yönelik olumlu tutum geliştirmelerini tehdit algısının azalması ile ilişkilendirmişlerdir. Fisher (1994) tarafından Kıbrıs'ta yaşayan Türk ve Yunanlılar ile yapılan bir araştırmada, gruplar arası benzerlik arttırıldığında tehdit algısının azaldığı ve empati düzeyinin arttığı, bu doğrultuda birbirlerine karşı daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmüştür.

Batson ve arkadaşları (1997) tarafından yapılan, empatinin bilişsel boyutunun temel alındığı çalışmada, katılımcılara azınlık gruplarını konu alan hikâyeler okutularak perspektif alma yöntemi ile katılımcıların olumlu tutum geliştirmelerini sağlamak amaçlanmıştır. Çalışma, sokakta yaşayan insanlar, AIDS tanısı alan bireyler ve idam cezasına çarptırılan mahkûmlara yönelik tutumları geliştirmek için kullanılmış ve çalışmanın sonucunda bireylerin bu gruplara yönelik daha olumlu tutum geliştirdikleri görülmüştür. Perspektif alma yöntemi Finlayve Stephan (2000) tarafından Avrupa kökenli Amerikalıların Afrika kökenli Amerikalılara yönelik tutumlarını geliştirmek amacıyla uygulanmış ve bu araştırmanın sonunda bireylerin daha olumlu tutumlara sahip oldukları görülmüştür.

Batson, Chang, Orr ve Rowland (2002), yaptıkları bir çalışmada empati ile yardım etme davranışı arasında bir ilişki olduğunu bulmuş; empatinin başkalarının stresini azaltma isteğini artırarak yardım etme davranışının da arttığını öne sürmüştür. Miller ve Eisenberg (1988) tarafından yapılan çalışmada empati düzeyi artırıldığında bireylerin dış gruplara yönelik daha olumlu tutumlar geliştirdiği ve ayrımcı davranışların azaldığı görülmüştür. Bu doğrultuda Batson ve arkadaşları (2002), empati ve yardım etme arasındaki ilişkinin olumlu tutumlar aracılığıyla gerçekleşebileceğini, başka bir deyişle empati sonrasında ortaya çıkan olumlu tutumların yardım etme davranışını arttırdığını ileri sürmüşlerdir. Dolayısıyla empatinin açık ve örtük tutumlar üzerinde, tutumun olumlu yöne doğru değişmesini sağlayacak bir etkisinin olacağı düşünülmektedir.

Alanyazında yer alan araştırmalarda elde edilen sonuçlar empatinin özellikle perspektif alma boyutunun gruplar arası ilişkilerdeki olumlu etkisini destekler niteliktedir. Galinsky ve Moscovitz (2000) tarafından yapılan araştırmada empatinin olumsuz kalıpyargılara erişilebilirlik düzeyini azalttığı, dış gruba yönelik olumlu değerlendirmelerin ise erişilebilirlik düzeyini arttırdığı gözlemlenmiştir. Benzer başka araştırmalarda da dış grup ile kurulan empati düzeyi arttıkça dış gruba yönelik önyargının ve gruplar arası kaygı düzeyinin azaldığı görülmüştür (Harwood, Hewstone, Paolini ve Voci, 2005; Hewston, Cairns, Voci, Hamberger ve Niens, 2006).

Pettigrew ve Tropp (2008) tarafından yapılan araştırmada empati düzeyinin dış grup ile kurulan doğrudan temas ve dış gruba yönelik tutum arasındaki ilişkiye aracılık ettiği bulunmuştur. Husnu ve Crisp (2015) de bu ilişkiye benzer olarak empatinin perspektif alma boyutunun yalnızca doğrudan temas değil hayali temas yöntemi kullanıldığında da önyargılı tutum ve ayrımcı davranışları azaltmada rol oynadığını bulmuşlardır. Empatinin yalnızca tutum ve davranış değil dış gruba yönelik hissedilen duygular üzerindeki etkisi de alanyazında çalışılmıştır. Kendini karşıdaki kişinin yerine koyarak empati düzeyi arttırılan bireylerde dış gruba yönelik öfke ve tikslenme gibi olumsuz duyguların azaldığı görülmüştür (Turner, Hewstone ve Voci, 2007; Voci ve Hewstone, 2003).

Berthold, Leicht, Methner ve Gaum (2013) empatinin perspektif alma boyutunun iç grubu prototip olarak algılama düzeyi ile dış gruba yönelik tutum arasındaki ilişkideki

rolünü incelemişlerdir. Yaptıkları üç çalışmanın sonunda empati düzeyi arttıkça bireylerin kendi iç gruplarını prototip olarak algılama düzeylerinin düştüğünü ve bu doğrultuda dış grubu daha olumlu değerlendirdiklerini gözlemlemişlerdir.

Sonuç olarak, bu araştırmanın temel amacı, gruplar arası tehdit ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik açık ve örtük tutumları nasıl etkilediğini incelemektir. Bu amaç kapsamında, araştırmada iki deney yürütülmüştür. Gerçekleştirilen bu iki deney de yukarıda belirtilen genel amacı kapsamaktadır. Bununla beraber her iki deney de bünyelerinde daha özgül amaçları da barındırmaktadırlar. Bu nedenle her iki araştırmanın amacı ve hipotezleri ilerleyen bölümlerde ayrı ayrı aktarılacaktır.

2. BÖLÜM

2.1 ÖN ÇALIŞMA

Bu çalışmanın amacı deneyde katılımcıların empati düzeyini değiştirmek için kullanılması planlanan videolardaki değişimlerin gerçekleşip gerçekleşmediğini ve videoların hangisinin empati değişimi için daha uygun olduğunu incelemektir. Araştırmanın amacına uygun olarak seçilen videolarda empati düzeyi (yüksek veya düşük empati) değiştirilmiştir. Çalışmanın verileri çevrimiçi bir veri toplama aracı olan Qualtrics programı aracılığıyla internet üzerinden toplanmıştır. Seçilen her bir videodaki değişimi istatistiksel olarak test etmek amacıyla Bağımsız Gruplar t-Testi kullanılmıştır. Deneyde kullanılacak videoyu seçmek için ise deney grubundaki (yüksek empati) ve kontrol grubundaki (düşük empati) katılımcıların ortalama empati puanları incelenmiştir. Deney grubuna izletilmek üzere en yüksek ortalama empati puanına sahip olan Video I seçilmiştir. Kontrol grubu için ise en düşük ortalama empati puanına sahip olan Video IV seçilmiştir.

2.1.1 Yöntem

2.1.1.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini 81 kadın ve 37 erkek olmak üzere toplam 118 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 18-35 (\bar{X} = 25.06, SS = 3.96) arasında değişim göstermektedir.

2.1.1.2. Veri Toplama Araçları

2.1.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Bilgilendirilmiş onam formunun ardından katılımcıların yaşı ve cinsiyeti ile ilgili bilgileri içeren kısa bir form doldurmaları istenmiştir. Bu form Ek-5'de sunulmuştur.

2.1.1.2.2. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu

Empati düzeyine ilişkin değişimlemenin gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek amacıyla araştırmacı tarafından 5’li Likert şeklinde değerlendirilen 6 maddeden oluşan bir form hazırlanmıştır. Buna göre, perspektif alma yönteminin kullanıldığı diğer araştırmalarda (Batson ve ark., 1997; Epley, Keysar, van Boven, ve Gilovich, 2004) olduğu gibi deney grubundaki katılımcılardan “İzlediğim videodaki kişinin yerine kendimi kolayca koyabiliyorum.” ve “Videoyu izlerken “Onun yerinde ben olsaydım” diye düşündüm.” ifadelerini değerlendirmeleri istenirken kontrol grubundaki katılımcıların izlediği uzayda zaman kavramına ilişkin videoda perspektif alınacak herhangi bir uyaran olmadığı için kontrol grubundaki katılımcılardan bu iki ifadeyi değerlendirmeleri istenmemiştir. Buna ek olarak, her iki gruptaki katılımcılara video izledikten sonra “İzlediğiniz videoyu ne kadar etkileyici buldunuz?”, “İzlediğiniz videoyu ne kadar gerçekçi buldunuz?”, “İzlediğiniz video sizi ne kadar duygulandırdı?” ve “İzlediğiniz video sizce ne kadar akılda kalıcıdır?” soruları sorulmuştur. Değişimleme sorularını içeren form ayrıntılı olarak Ek-2’de sunulmuştur.

2.1.1.2.3. Değişimleme Videoları

Ön çalışmada, deney grubundaki katılımcılara sunulan videoları seçmek amacıyla araştırmacı tarafından internette Suriyeli mülteciler ile yapılan röportajların yer aldığı videolar taranmış ve ön çalışmada kullanılmak üzere üçer dakikalık 3 video seçilmiştir. Ayrıca, kontrol grubunda ise katılımcılara sunmak üzere katılımcıların empati düzeyini etkilemeyeceği varsayılan uzayda zaman kavramı ile ilgili videolar taranmış ve 3 video seçilmiştir. Kullanılan videoların bağlantıları Ek-3’te sunulmuştur.

2.1.1.3. İşlem

Çevrimiçi bir veri toplama aracı olan Qualtrics programı aracılığıyla internet üzerinden gerçekleştirilen ön çalışmada kullanılmak üzere 6 video seçilmiş fakat videoda yaşanan teknik bir aksaklık sebebiyle kontrol grubundaki videolardan biri çıkarılmıştır. Bu sebeple, her iki koşulda kullanılacak videoların sayısını eşitlemek amacıyla deney

grubundaki videolardan da birinin çıkarılması sonucunda koşullarda ikişer video olacak şekilde çalışmaya 4 video ile devam edilmiştir. Bu doğrultuda, katılımcılar 4 farklı videodan birini izleyecekleri koşula seçkisiz olarak atanmıştır. Öncelikle, katılımcılara araştırmanın amacı ve süresi hakkında bilgi veren, katılımcıların araştırmayı istedikleri zaman bırakabileceklerini ve araştırmaya gönüllü katılımlarını bildiren bilgilendirilmiş onam formunu okumaları ve onaylamaları istenmiştir. Bilgilendirilmiş onam formunun ardından katılımcıların yaşı ve cinsiyeti ile ilgili bilgileri içeren demografik bilgi formunu doldurmaları istenmiştir. Deney grubundaki katılımcılara videoyu izlemeden önce Batson ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen yönerge, “Birazdan Suriyeli mülteciler ile yapılan röportajlardan oluşan 3 dakikalık bir video izleyeceksiniz. Videoyu izlerken, lütfen kendinizi videoda gördüğünüz kişilerin yerine koyun ve böyle bir durumda olmanın size nasıl hissettireceğini düşünün.” şeklinde uyarlanarak katılımcılara sunulmuştur. Empati düzeyinin değiştiği alan yazındaki araştırmalara göre, kontrol grubuna bir yönerge verildiğinde katılımcılarda verilen yönerge ile bağlantılı olarak başka bir zihinsel süreç aktive olmakta bu sebeple katılımcılarda ideal kontrol koşulu gerçekleşmemektedir (Galinsky ve Ku, 2004; Shih, Wang, Bucher ve Stotzer, 2009). Dolayısıyla, kontrol grubundaki katılımcılara videodan önce herhangi bir yönerge verilmemiştir. Son olarak, katılımcılar kendilerine Qualtrics programı aracılığıyla seçkisiz olarak atanan videoyu izlemişlerdir. Ardından, izledikleri videonun ne kadar etkileyici, gerçekçi, duygulandırıcı ve akılda kalıcı olduğuna ilişkin değişimleme kontrolü sorularını cevaplandırmaları istenmiştir.

2.1.1.4. Bulgular

Deneyde kullanılacak videoları seçmek amacıyla ilk olarak her iki gruptaki katılımcıların değişimleme kontrolü sorularına verdiği cevapların ortalaması alınarak toplam bir empati puanı hesaplanmıştır. Ardından, deney grubunda en yüksek empati puanına sahip olan Video-I ($\bar{X}=4.48$, $SS=.67$) deneyde kullanılmak üzere seçilmiştir. Öte yandan, kontrol grubunda ise en düşük empati puanına sahip Video-IV ($\bar{X}=3.13$, $SS=.76$) deneyde katılımcılara izletilmek üzere seçilmiştir. Daha sonra, empati düzeyine (yüksek veya düşük) yönelik olan değişimlemenin ilgili videolar ile gerçekleşip gerçekleşmediğini analiz etmek için değişimleme kontrolü sorularından elde edilen puanlar

üzerinde çoklu varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, empati değişkeninin (yüksek empati ve düşük empati) dört bağımlı değişken üzerindeki (videonun etkileyicilik, gerçekçilik, duygulandırıcılık ve akılda kalıcılık boyutlarının değerlendirilmesine ilişkin puanlar) temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, $Wilks' A = .311$, $F(4,59) = 32.752$, $p = .000$, $kısmi \eta^2 = .67$.

Empati değişkeninin dört bağımlı değişken üzerindeki temel etkisinin anlamlı bulunmasından yola çıkarak hangi ortalamaların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaştığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan analizde Tip 1 hatayı önlemek amacıyla .05 olan anlamlılık düzeyi dört farklı karşılaştırma yapılmasından dolayı dörde bölünmüş bunun sonucunda anlamlılık düzeyi .0125 olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular, anlamlı farkın etkileyicilik ($F(1,62) = 14.292$, $p < .01$, $kısmi \eta^2 = .19$), gerçekçilik ($F(1,62) = 7.645$, $p < .01$, $kısmi \eta^2 = .11$) duygulandırıcılık ($F(1,62) = 137.213$, $p < .01$, $kısmi \eta^2 = .69$) ve akılda kalıcılık alt boyutlarında olduğunu göstermiştir ($F(1,62) = 11.210$, $p < .01$, $kısmi \eta^2 = .15$). Buna göre, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.44$, $SS = .88$), kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.25$, $SS = 1.55$) göre izledikleri videoyu daha etkileyici bulmuşlardır. Ayrıca, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.59$, $SS = .67$) kontrol grubundaki katılımcılara göre ($\bar{X} = 3.96$, $SS = 1.09$) videoyu daha gerçekçi değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, deney grubundaki katılımcıların izlediği videonun duygulandırıcılık puanı ($\bar{X} = 4.34$, $SS = .97$), kontrol grubunda izletilen videonun puanına göre ($\bar{X} = 1.53$, $SS = .95$) daha yüksektir. Son olarak, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.44$, $SS = .91$) kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.56$, $SS = 1.16$) göre izledikleri videoyu daha akılda kalıcı olarak puanlamışlardır. Katılımcıların videoları ne kadar etkileyici, gerçekçi, duygulandırıcı ve akılda kalıcı değerlendirdiğine ilişkin ANOVA bulguları Tablo 2.1'de, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 2.2'de aktarılmıştır.

Tablo 2. 1. Koşul değişkeninin Etkileycilik, Gerçekçilik, Duygulanırcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

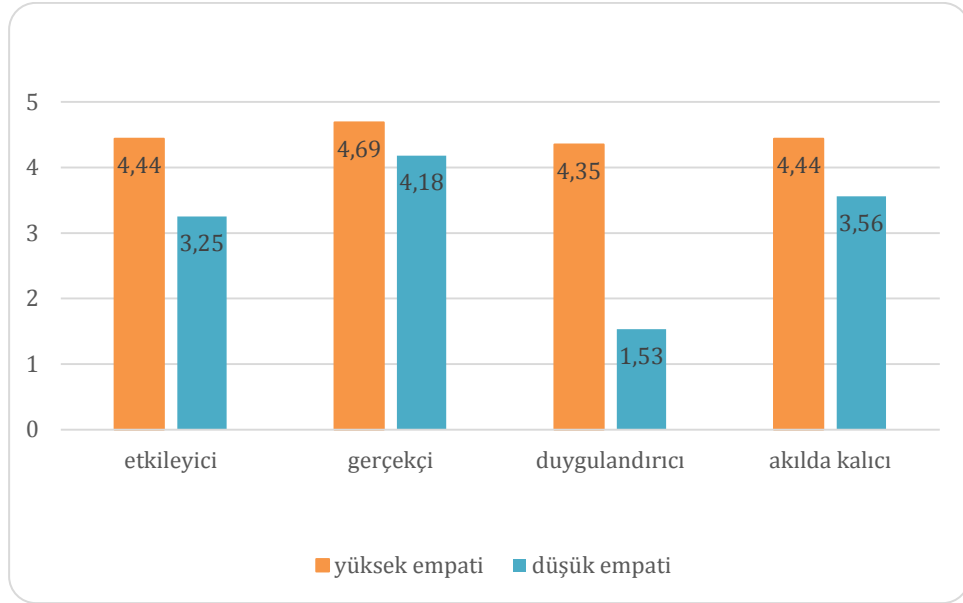
Kaynak	Bağımlı Değişken	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kareler	F	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Koşul	Etkileycilik	22.563	1	22.563	14.292***	.19	.88
	Gerçekçilik	6.250	1	6.250	7.645*	.11	.58
	Duygulanırcılık	126.563	1	126.563	137.213***	.67	1
	Akılda kalıcılık	12.250	1	12.250	11.210*	.15	.79
Hata	Etkileycilik	97.875	62	1.579			
	Gerçekçilik	50.688	62	.818			
	Duygulanırcılık	57.188	62	.922			
	Akılda Kalıcılık	67.750	62	1.093			
Toplam	Etkileycilik	1066.0	64				
	Gerçekçilik	1230.0	64				
	Duygulanırcılık	736.0	64				
	Akılda kalıcılık	1104.0	64				

* $p < 0.05$; *** $p < 0.001$

Tablo 2. 2. Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişimleme Kontrolü Soruları				
<u>Koşul</u>	<u>Etkileyici</u>	<u>Gerçekçi</u>	<u>Duygulanırcı</u>	<u>Akılda Kalıcı</u>
Yüksek empati	4.44 (.88)	4.59 (.67)	4.34 (.97)	4.44 (.91)
Düşük empati	3.25 (1.55)	3.96 (1.09)	1.53 (.95)	3.56 (1.16)

Not: Standart Sapma değerleri parantez içerisinde gösterilmektedir.

Şekil 2. 1. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen tepkiler

2.1.1.5. Tartışma

Deneyde kullanılacak olan videoları seçmek amacıyla ilk olarak internet ortamındaki videolar araştırmacı tarafından taranmış ve kullanıma uygun olabilecek videolar araştırmacı tarafından seçilmiştir. Bu doğrultuda, deney grubundaki katılımcılar için Suriyeli mülteciler ile yapılan röportajları içeren 3 ayrı video; kontrol grubundaki katılımcılara izletmek amacıyla ise uzayda zaman kavramı ile ilgili 3 ayrı video seçilmiş ancak her bir koşuldaki birer video çalışmaya dahil edilmemiştir. Daha sonra seçilen 4 video kullanılarak değişimlemenin gerçekleşip gerçekleşmeyeceğini ve hangi videonun değişimleme için daha uygun olduğunu test etmek amacıyla bir ön çalışma yapılmıştır. Elde edilen bulgulara göre, deneyde kullanılması planlanan videolardan deney grubundaki katılımcıların izlediği videonun daha etkileyici, daha gerçekçi, daha duygulandırıcı ve daha akılda kalıcı olarak değerlendirildiği bulunmuştur. Değişimleme kontrolü sorularına verilen cevaplara bağlı olarak yapılan ikili karşılaştırmalar sonucunda diğer sorulara kıyasla empati kavramı ile daha ilişkili olduğu düşünülen “videonun ne kadar duygulandırdığına” ilişkin ifadeye verilen cevaplar açısından deney grubu ile kontrol grubu puanları arasındaki farkın fazla olması değişimlemenin başarısı açısından kritik bir önem taşımaktadır. Ayrıca, yalnızca deney grubundaki katılımcıların değerlendirdiği “İzlediğim videodaki kişinin yerine kendimi kolayca koyabiliyorum.” ($\bar{X} = 4.38$, $SS = .61$) ve “Videoyu izlerken “Onun yerinde ben olsaydım” ($\bar{X} = 4.63$, SS

= .66) diye düşündüm.” ifadelerine ait ortalama puanlarının yüksek olması katılımcıların videoyu izlerken karşı tarafın perspektifini almakta güçlük çekmediğini destekler niteliktedir.

Empati düzeyine ilişkin değişimlemenin katılımcılara video izletilerek gerçekleştirildiği araştırmalar alanyazında mevcuttur (Shih ve ark., 2009; Dovidio ve ark., 2004). Alanyazındaki araştırmalara benzer olarak, bu çalışmada da deneyde kullanılması planlanan videolar aracılığıyla empati düzeyinin başarılı bir şekilde değişimlendiği elde edilen bulgularda görülmüştür. Bu bilgiler ışığında, seçilen videolar deneyde kullanılacaktır.

2.2 DENEY I

2.2.1 Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Giriş kısmında da belirtildiği gibi, göçmenlere yönelik tutumlar çerçevesinde yürütülen ve gruplar arası tehdit, empati düzeyi gibi değişkenlerin bireylerin açık tutumları üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar oldukça kısıtlıdır. Bununla birlikte, ilgili alanyazın incelendiğinde söz konusu değişkenlerin deneysel yöntem kullanılarak bir arada ele alındığı herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Dolayısıyla belirtilen değişkenlerin bireylerin göçmenlere yönelik açık tutumları üzerinde rol oynayan değişkenler arasında olup olmadıkları sorusunun net bir cevabı bulunmamaktadır. Öte yandan, uluslararası alanyazında bireylerin empati düzeyi değişimlendiğinde engelli bireyler, eşcinseller, göçmenler gibi dış gruplara yönelik tutumlarda olumlu yönde bir değişim gözlemlenmiştir (Batson ve ark., 1997; Batson, Chang, Orr ve Rowland, 2002; Dovidio, Gaertner, Shnabel, Saguy ve Johnson, 2009). Buradan hareketle, bireylerin empati düzeyi değişimlendiğinde tehdit algısından bağımsız olarak empati düzeyi yükselen bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik tutumlarının daha olumlu olması beklenmektedir. Bu doğrultuda, Türkiye’den elde edilecek bulguların halihazırda var olan alanyazın ile ne kadar tutarlı olacağı da bilinmemekte, bu tür bir çalışmadan elde edilecek bulguların ileride yapılabilecek kültürler arası çalışmalar için bir temel oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu bağlamda empati ve tehdit algısı değişkenlerinin

Suriyeli mültecilere yönelik açık tutumlar üzerindeki etkisinin incelenmesi bu araştırmanın temel amacıdır.

Araştırmanın yukarıda belirtilen amacına ve alanyazına bağlı olarak altı hipotez öne sürülmüştür. Bu hipotezler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

H1: Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar, yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir.

H1.1: Suriyeli mültecilere yönelik gruplar arası tehdit algısı düşük iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundakilere kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir.

H1.2: Suriyeli mültecilere yönelik gruplar arası tehdit algısı yüksek iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir.

H2: Deney grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir.

H2.1: Kontrol grubunda, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar yüksek gruplar arası tehdit algısı olanlara kıyasla daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir.

H2.2: Deney grubunda, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar ile yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcıların açık tutum puanları arasında fark olmayacaktır.

2.2.2. Yöntem

2.2.2.1. Örneklem

Gruplar arası tehdit algısı değişkenine ilişkin gruplama yapabilmek amacıyla yapılan ölçek uygulamasına 298'i kadın 77'si erkek olmak üzere yaşları 18 ila 25 arasında değişen toplam 375 öğrenci katılmıştır. Araştırmada dışlama kriterleri, “Suriyeli mültecilerle ilişkisel temasın olması” veya “bireyin kendisinin göçmen bir aileden gelmesi” olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, dışlama kriterlerine uyan 48 kişi analize dahil edilmemiş ve 327 kişi ile devam edilmiştir. Daha sonra, gruplar arası tehdit algısı değişkenine ilişkin gruplama (yüksek ve düşük düzey) yapılırken ilk olarak puanların ortalama ve standart sapma değeri hesaplanmıştır. Veri setinin z puana dönüştürülmesinin ardından puanlar bir standart sapma üstü bir standart sapma altı temel alınarak iki gruba ayrılmıştır. Yapılan analiz sonucunda yaşları 18 ila 25 arasında değişen ($\bar{X} = 20.88$; $SS = 2.6$) 21'i erkek, 79'u kadın 100 üniversite öğrencisi deneye çağırılmıştır. Katılımcıların çoğunlukla ikamet ettikleri şehirlere göre sıklık ve yüzdelik dağılımları Ek 4'te sunulmuştur.

2.2.2.2. Veri Toplama Araçları

2.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcılara ait yaş, biyolojik cinsiyet, yaşadıkları şehir, Ankara'da ikamet ettikleri yer (yurt, öğrenci evi, aile, vb.) gibi çeşitli sosyo-demografik bilgilere ulaşılması amacıyla yukarıda tanıtılan ölçeklere ek olarak kısa bir form verilmiştir (bkz. Ek 5).

2.2.2.2.2. Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği

Katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik algıladıkları tehdit düzeyini belirlemek amacıyla Stephan, Ybarra ve Bachman (1999) tarafından geliştirilen Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği (Intergroup Threat Scale) kullanılmıştır. Ölçek 18 maddeden oluşmaktadır. Her bir madde 5'li Likert ölçeği üzerinden (1= Kesinlikle katılmıyorum,

5= Kesinlikle katılıyorum) değerlendirilmektedir. Ölçekten elde edilen yüksek puanlar gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğuna işaret etmektedir. Balaban (2013) tarafından Türkçeye çevrilen ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .97 bulunmuştur. Ölçeğin gerçekçi tehdit ve sembolik tehdit alt boyut katsayıları ise sırasıyla .97 ve .83 olarak hesaplanmıştır. Ölçek, gruplar arası tehdit algısının gerçekçi ve sembolik tehdit alt boyutlarını ölçmeye yönelik geliştirilse de daha önceki araştırmalarda “genel tehdit” adı altında tek faktörlü olarak da değerlendirilmiştir. Karaoğlu (2015) tarafından ölçeğin tek faktörlü olarak değerlendirildiği araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .93 iken, aynı şekilde Üsten (2018) tarafından yapılan araştırmada ölçeğin iç tutarlılık katsayısı .96 olarak bulunmuştur. Mevcut araştırmada da ölçek için hesaplanan iç tutarlılık katsayısı .92 bulunmuş ve gruplar arası tehdit algısı değişkenine ilişkin gruplama tek faktör üzerinden genel tehdit algısı puanı dikkate alınarak yapılmıştır.

Ölçek, “Mültecilerin buldukları ortamlarda suç oranı artar.”, “Mülteciler Türkiye’nin sosyal refah düzeyinin azalmasına neden olmaktadır.” ve “Suriyeliler iş olanaklarını Türkiyelilerin elinden alıyorlar.”, “Mülteciler, yaşam tarzı açısından Türkiyelilere benzemezler.”, “Mültecilerin örf ve adetleri Türkiyelilerinkinden farklıdır.” ve “Dini inanışları açısından Suriyeliler ve Türkiyeliler birbirlerine benzemezler.” gibi maddeleri içermektedir (bkz. Ek 6).

2.2.2.2.3. Suriyeli GöçmenlereYönelik Tutum Ölçeği

Çalışmada Keleş, Aral, Yıldırım, Kurtoğlu, ve Sunata (2016) tarafından Suriyeli göçmenlere yönelik tutumları ölçmek için geliştirilen Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Ölçek tek faktörden oluşmaktadır ve iç tutarlılık katsayısı .88 olarak bulunmuştur. 26 maddeden oluşan ölçek “Göçmenlerin Türk Kültürü’ne uyum sağlaması gerektiğini düşünüyorum.”, “Göçmenlerle komşu olmaktan rahatsızlık duymam.” ve “Suriyeli göçmenlerin suç oranını arttırdıklarını düşünüyorum.” gibi maddeleri içermektedir. Maddeler 5’li Likert ölçeği üzerinden değerlendirilmektedir (1= Kesinlikle katılmıyorum, 5= Kesinlikle Katılıyorum). Ölçekten elde edilen yüksek puanlar daha olumsuz açık tutuma işaret etmektedir. (bkz. Ek 7)

2.2.2.2.4. Empati Değişimlemede Kullanılan Videolar

Empati değişimlemesi için ön çalışma kapsamında elde edilen bulgulardan yola çıkarak deney grubunda Video-I, deney grubunda ise Video-IV kullanılmıştır.

2.2.2.2.5. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu

Empati düzeyine ilişkin değişimlemenin gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek amacıyla daha önce ön çalışmada kullanılan 6 maddelik form bu çalışmada da kullanılmıştır (bkz., Ek 2).

2.2.2.3. Deney Deseni

Araştırmada empati düzeyi ve gruplar arası tehdit algısı olmak üzere iki bağımsız değişken yer almaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise Suriyeli mültecilere yönelik açık tutum olarak ele alınmıştır. Tablo 2.3'te görüldüğü gibi bu çalışmada 2 (gruplar arası tehdit algısı: yüksek tehdit algısı, düşük tehdit algısı) x 2 (empati düzeyi: deney, kontrol) denekler arası faktöriyel desen kullanılmıştır.

Tablo 2. 3.Deney I' de Yer Alan Koşullara Göre Örneklemin Dağılımı

Gruplar Arası Tehdit	Empati	
	Yüksek (Deney)	Düşük (Kontrol)
Yüksek	27	23
Düşük	29	21

2.2.2.4. Deneysel İşlem

Araştırmada ölçek verisinin toplanabilmesi için öncelikle Hacettepe Üniversitesi'nin Psikoloji Bölümü dışındaki çeşitli bölümlerine Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla veri toplama iznine ilişkin yazı gönderilmiştir. Ardından, ilgili bölümlerde ders veren öğretim üyeleri ile e-posta aracılığıyla iletişime geçilerek derste veri toplamak için izin istenmiştir. Daha sonra, öğretim üyesi tarafından veri toplama uygulamasının

onaylandığı derslere gidilerek araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere Gruplar Arası Tehdit Ölçeği (Stephan ve ark., 1999) dağıtılmıştır. Uygulanan ölçekten alınan puanlara göre seçilen katılımcılar ile iletişime geçilerek deney için randevu verilmiştir. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Psikoloji Laboratuvarı'nda gerçekleştirilen deney için katılımcılar 4 kişilik gruplar şeklinde laboratuvara alınmıştır. Katılımcılara araştırmanın “medyada yer alan haberlerin değerlendirilmesi” amacıyla yapıldığına dair paravan öykünün aktarılmasının ardından bilgilendirilmiş onam formu (bkz. Ek 1) verilip, araştırmaya katılmaya gönüllü olmaları halinde formu imzalamaları gerektiği belirtilmiştir. Formu imzalayan katılımcılar, içinde bir adet bilgisayar kasası, fare, klavye ve monitörün bulunduğu odacıklara empati değişimlemesi için seçilen videoyu izlemek amacıyla alınmışlardır. Daha sonra, deney grubundaki katılımcılara Batson ve arkadaşları (1997) tarafından geliştirilen ve empati değişimlemesine ilişkin yapılan pilot çalışmada da kullanılan yönerge verilmiştir. Kontrol grubundaki katılımcılara ise empati kurmaya ilişkin herhangi bir yönerge verilmemiş yalnızca uzayda zaman kavramı hakkında 3 dakikalık bir video izleyecekleri söylenmiştir. Araştırmacı odacıktan ayrıldıktan sonra hazır hissettiklerinde videoyu oynatmaları ve videoyu izledikten sonra değişimleme kontrolü sorularını içeren formu (bkz. Ek 2) doldurmaları istenmiştir. Daha sonra, araştırma kapsamında bir ölçek daha doldurmaları gerektiği belirtilerek Keleş, Aral, Yıldırım, Kurtoğlu ve Sunata (2016) tarafından geliştirilen Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutum Ölçeği'ni doldurmuşlardır. Ölçeği doldurmalarının ardından katılımcılara araştırmanın asıl amacı açıklanmış ve Katılım Sonrası Bilgi Formu (bkz. Ek. 8) verilmiştir. Ortalama 10 dakika süren deneyde son olarak, katılımcılara araştırmaya katılımları için teşekkür edilerek deney oturumu sonlandırılmıştır.

2.3.3. Bulgular

Bu araştırma; bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik açık tutumlarının gruplar arası tehdit algısı düzeyi ve empati düzeyine bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada gruplar arası tehdit algısı ve empati bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Tehdit algısı değişkeni yüksek ve düşük olmak üzere iki düzey olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde empati düzeyi de yüksek ve düşük olarak iki

düzyer Şeklinde kullanılmıştır. Bağımlı değişken olarak, Suriyeli mülteçilere yönelik açık tutum ölçülmüştür. Elde edilen verilere ilişkin uygun istatistiksel analizler gerçekteŐirilmüŐtir. Analizler SPSS 20.0 (Statistical Package of Social Science) programı kullanılarak yapılmış olup, yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzyeri .05 kabul edilmiştir. Bu bölümde, yapılan istatistiksel analizlere ve analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilecektir.

2.3.3.1. Veri Setinin Parametrik İstatistik Yöntemlerine Uygunluğunun Sınanması

Araştırmanın veri setinin parametrik testlere uygunluğunun sınanmasında öncelikle, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mülteçilere yönelik açık tutum değişkeninin ölçümünden elde edilen ortalama puanların normal dağılıp dağılmadığı test edilmiştir. Daha önce “Deneysel Desen” bölümünde belirtildiği gibi, bu deneyde 2x2 denekler arası faktöriyel desen kullanılmıştır. Öncelikle, olası uç değerleri tespit etmek amacıyla z puana dönüştürülen değerlerin ± 3 aralığının içinde olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu doğrultuda, araştırmada yer alan 4 koşul için bağımlı değişkenin normal dağılıp dağılmadığını incelemek amacıyla, bağımlı değişkenin puan dağılımının kayışıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri her bir koşul için hesaplanmıştır. Yapılan analizin sonucunda, bağımsız değişkenlerin tüm koşullarında bağımlı değişken puanlarının normal dağıldığı görülmüştür.

Daha net bulgular elde edebilmek amacıyla, araştırmada yer alan dört ayrı koşul için normallik testi yapılmıştır. Örneklemin büyüklüğu göz önünde bulundurulduğunda, normallik sayılıŐını test etmek üzere Shapiro-Wilk testinin kullanılması uygun görülmüştür (Field, 2009). Yapılan testten elde edilen bulgular, gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğu koşulda yüksek empati, $S-W(27) = .981$, $p = .890$ ve düşük empati, $S-W(23) = .951$, $p = .312$; gruplar arası tehdit algısının düşük olduğu koşulda yüksek empati, $S-W(29) = .958$, $p = .301$ ve düşük empati, $S-W(21) = .983$, $p = .959$ olmak üzere araştırma desenindeki tüm koşullarında d skorların normal dağıldığına işaret etmektedir. Özetle, yapılan analizler sonucunda bağımlı değişken puanlarının araştırmada yer alan tüm koşullar için normal dağılması sayılıŐısının sağlandığı görülmüştür.

2.3.3.2. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizleri

Cinsiyet, yaş ve ikamet edilen yer gibi demografik değişkenlerin Suriyeli mültecilere yönelik açık tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığı incelemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda ne temel etkilerin ne de ortak etkinin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F < 2.3, p > .104$). Dolayısıyla, hipotezleri sınamak için yapılan bundan sonraki analizlerde bu değişkenlerin etkisi incelenmemiştir. Demografik değişkenlere ilişkin ANOVA bulguları Ek 9'da sunulmuştur.

2.3.3.3. Değişimlemenin Kontrolü Analizi

Deneyde empati düzeyine (yüksek veya düşük) yönelik olan değişimlemenin ilgili videolar ile gerçekleşip gerçekleşmediğini analiz etmek değişimleme kontrolü sorularından elde edilen puanlar üzerinde çoklu varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, empati değişkeninin (yüksek empati ve düşük empati) dört bağımlı değişken üzerindeki (videonun etkileycilik, gerçekçilik, duygulandırıcılık ve akılda kalıcılık boyutlarının değerlendirilmesine ilişkin puanlar) temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, $Wilks' \Lambda = .294, F(4,95) = 56.288, p = .000, kısmi \eta^2 = .70$.

Empati değişkeninin dört bağımlı değişken üzerindeki temel etkisinin anlamlı bulunmasından yola çıkarak hangi ortalamaların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaştığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan analizde Tip 1 hatayı önlemek amacıyla .05 olan anlamlılık düzeyi dört farklı karşılaştırma yapılmasından dolayı dörde bölünmüş bunun sonucunda anlamlılık düzeyi .0125 olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular, anlamlı farkın etkileycilik ($F(1,98) = 33.054, p < .01, kısmi \eta^2 = .25$), gerçekçilik ($F(1,98) = 14.060, p < .01, kısmi \eta^2 = .13$) duygulandırıcılık ($F(1,98) = 214.062, p < .01, kısmi \eta^2 = .69$) ve akılda kalıcılık alt boyutlarında olduğunu göstermiştir ($F(1,98) = 26.721, p < .01, kısmi \eta^2 = .22$). Buna göre, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 3.96, SS = .79$), kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.00, SS = .89$) göre izledikleri videoyu daha etkileyici bulmuşlardır. Ayrıca, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.39, SS = .91$) kontrol grubundaki

katılımcılara göre ($\bar{X} = 3.72$, $SS = .85$) videoyu daha gerçekçi değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, deney grubundaki katılımcıların izlediği videonun duygulandırıcılık puanı ($\bar{X} = 4.16$, $SS = .80$), kontrol grubunda izletilen videonun puanına göre ($\bar{X} = 1.91$, $SS = .71$) daha yüksektir. Son olarak, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.23$, $SS = .79$) kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.36$, $SS = .89$) göre izledikleri videoyu daha akılda kalıcı olarak puanlamışlardır. Ayrıca, yalnızca deney grubundaki katılımcıların değerlendirdiği “İzlediğim videodaki kişinin yerine kendimi kolayca koyabiliyorum.” ($\bar{X} = 4.13$, $SS = .71$) ve “Videoyu izlerken “Onun yerinde ben olsaydım” ($\bar{X} = 4.12$, $SS = .65$) diye düşündüm.” ifadelerine ait ortalama puanlarının yüksek olması katılımcıların videoyu izlerken karşı tarafın perspektifini almakta güçlük çekmediğini destekler niteliktedir. Katılımcıların videoları ne kadar etkileyici, gerçekçi, duygulandırıcı ve akılda kalıcı değerlendirdiğine ilişkin ANOVA bulguları Tablo 2.4’te, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 2.5’te sunulmuştur.

Tablo 2. 4. Koşul değişkeninin Etkileycilik, Gerçekçilik, Duygulandırıcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

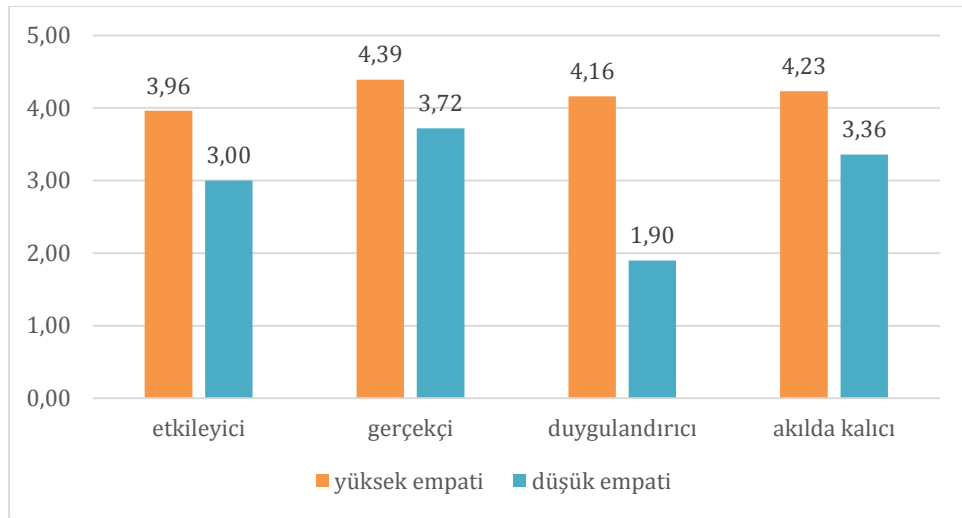
Kaynak	Bağımlı Değişken	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kareler	F	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Koşul	Etkileycilik	22.911	1	22.911	33.054***	.252	1.000
	Gerçekçilik	10.916	1	10.916	14.060***	.125	.960
	Duygulandırıcılık	124.920	1	124.920	214.062***	.686	1.000
	Akılda kalıcılık	18.586	1	18.586	26.721***	.214	.999
Hata	Etkileycilik	67.929	98	.693			
	Gerçekçilik	76.084	98	.776			
	Duygulandırıcılık	57.190	98	.584			
	Akılda Kalıcılık	68.164	98	.696			
Toplam	Etkileycilik	1344.00	100				
	Gerçekçilik	1768.00	100				
	Duygulandırıcılık	1187.00	100				
	Akılda kalıcılık	1569.00	100				

* $p < 0.05$; *** $p < 0.001$

Tablo 2. 5.Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişimleme Kontrolü Soruları				
<u>Koşul</u>	<u>Etkileyici</u>	<u>Gerçekçi</u>	<u>Duygulandırıcı</u>	<u>Akılda Kalıcı</u>
Yüksek empati	3.96 (.78)	4.39 (.91)	4.16 (.80)	4.23 (.79)
Düşük empati	3.00 (.89)	3.72 (.85)	1.90 (.71)	3.36 (.89)

Not: Standart Sapma değerleri parantez içerisinde gösterilmektedir.

Şekil 2. 2. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen Tepkiler

2.3.3.4. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empatinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Açık Tutumlarına İlişkin Bulgular

Yapılan analizlerde ilk olarak Hipotez 1 dikkate alınmıştır. İlk hipoteze göre, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcıların, yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar ile karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergilemeleri beklenmektedir. Bu amaçla, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mültecilere yönelik açık tutum puanları üzerinde uygulanan 2x2 faktörlü varyans analizi bulgularına göre gruplar arası tehdit algısının temel etkisi anlamlı bulunmuştur, $F(1,96) = 525.44$, $p < .001$, kısmi $\eta^2 = .85$. Diğer bir deyişle, Suriyeli mültecileri düşük düzeyde tehdit algılayan katılımcılar ($\bar{X} = 2.13$, $SS = .42$), yüksek düzeyde tehdit algılayan katılımcılara ($\bar{X} = 3.28$, $SS = .29$) kıyasla mültecilere yönelik daha olumlu tutum puanı elde etmişlerdir.

Ardından, Hipotez 2'yi sınamak amacıyla empati düzeyinin koşulları arasında bir fark olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaçla, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mültecilere yönelik açık tutum puanları üzerinde uygulanan 2x2 faktörlü varyans analizi bulgularına göre beklenildiği gibi empati düzeyinin bağımlı değişken üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur, $F(1,96) = 122.12, p < .001, \text{kısmi } \eta^2 = .56$. Diğer bir deyişle, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 2.45, SS = .67$), kontrol grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 3.04, SS = 0.55$) ile karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu tutum puanı elde etmişlerdir.

Benzer şekilde, empati düzeyi değişkeni ile gruplar arası tehdit algısı değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisi de radikal bir şekilde anlamlı bulunmuştur $F(1,96) = 3.89, p = .05, \text{kısmi } \eta^2 = .04$. Yapılan varyans analizinin sonuçları Tablo 2.6'da, koşullara ait ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 2.7'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 6. Temel Değişkenlere İlişkin Puanların Karşılaştırılması

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Gruplar Arası Tehdit	30.933	1	30.933	525.443*	.000	.85	1
Empati	7.189	1	7.189	122.119*	.000	.56	1
Gruplar Arası Tehdit x Empati	0.229	1	.229	3.890*	.051	.04	.38
Hata	5.65	96	.059				
Toplam	780.575	100					

* $p < 0.05$; *** $p < 0.001$

Tablo 2. 7. Temel Değişkenlere İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar Arası Tehdit	Empati	
	Yüksek (Deney)	Düşük (Kontrol)
Yüksek	3.08 (.22)	3.53 (.16)
Düşük	1.86 (.32)	2.50 (.22)

Not: Standart Sapma değerleri parantez içinde gösterilmektedir.

2.3.3.5. Empati ve Gruplar Arası Tehdit Değişkenlerinin Ortak Etkisine İlişkin Analizler

Bu bölümde empati ve gruplar arası tehdit değişkenlerinin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisine bağlı olarak birinci ve ikinci hipotezin alt boyutlarının (Hipotez 1.1, Hipotez 1.2, Hipotez 2.1, Hipotez 2.2) test edildiği analizlere yer verilecektir.

2.3.3.5.1. Tehdit Algısı Düzeyine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bulgular

Hipotez 1.1'e göre Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundakilere göre daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir. Bu hipotezin doğruluğunu sınamak amacıyla tehdit algısı düzeyine bağlı olarak empati düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla, 2x2 faktörlü karşılaştırma yapabilmek için öncelikle veri tabanı gruplar arası tehdit algısı düzeylerine göre sabitlenmiştir. Yapılan İki Yönlü Varyans Analizi bulgularına göre Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısı düşük iken deney grubu ve kontrol grubu arasında Suriyeli mültecilere yönelik açık tutum puanları açısından anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(1,96) = 83.98, p < .001, kısmi \eta^2 = .47$. Daha ayrıntılı olarak, düşük tehdit algısına sahip olan katılımcılardan empati düzeyi yüksek olan katılımcılar ($\bar{X} = 1.86, SS = .32$) empati düzeyi düşük olan katılımcılara ($\bar{X} = 2.50, SS = .22$) göre daha olumlu açık tutum göstermişlerdir. Bu analiz sonucunda Hipotez 1.1'in desteklendiği görülmüştür.

Aynı şekilde, tehdit algısı yüksek iken yüksek empati koşulundaki katılımcılar ile düşük empati koşulundaki katılımcılar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin yapılan iki yönlü varyans analizi ($F(1,96) = 41.62, p < .001, kısmi \eta^2 = .30$) iki grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. İki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunması beklenildiği gibi tehdit algısının yüksek olduğu durumda empati düzeyi yüksek olan katılımcıların ($\bar{X} = 3.08, SS = .22$) düşük olan katılımcılara ($\bar{X} = 3.53, SS = .16$) göre daha olumlu açık tutum sergilediklerini göstermektedir. Bu bulgu, Hipotez 1.2'nin de doğrulandığına işaret etmektedir. Ortaya çıkan bu anlamlı farklılığa ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 2.8'de, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 2.7'de özetlenmiştir.

Tablo 2. 8. Tehdit Algısı Düzeylerine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması

Gruplar Arası Tehdit Algısı Düzeyi	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Düşük	4.944	1	4.944	83.98***	.000	.47	1
Yüksek	2.450	1	2.450	41.62***	.000	.30	1
Hata	5.652	96	.059				
Toplam	780.575	100					

*** $p < 0.001$

2.3.3.5.2. Empati Düzeyine Bağlı Olarak Tehdit Algısı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulgular

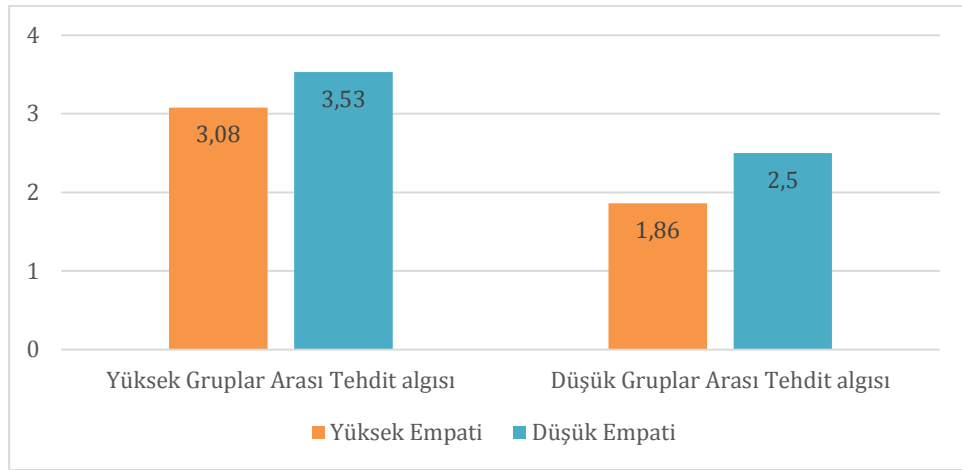
İkinci hipotez ile ilişkili olan Hipotez 2.1 ve Hipotez 2.2'yi test etmek için bu bölümde aktarılan analizlerde empati düzeyine bağlı olarak tehdit algısı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla veri tabanının empati düzeylerine göre sabitletmesinin ardından İki Yönlü Varyans Analizi uygulanmıştır. Bu analizlerde amaca uygun olarak empati düzeyinin alt kategorileri temel alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, düşük empati koşulunda tehdit algısı yüksek olan grup ile tehdit algısı düşük olan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, ($F(1,96) = 195.86, p < .001, \text{kısmi } \eta^2 = .67$). Diğer bir deyişle, kontrol grubundaki katılımcılardan tehdit algısı düşük olanlar ($\bar{X} = 2.50, SS = .22$) tehdit algısı yüksek olanlara ($\bar{X} = 3.53, SS = .16$) göre daha olumlu açık tutum sergilemişlerdir. Bu bulgulara dayanarak Hipotez 2.1'in de desteklendiği görülmüştür.

Son olarak, Hipotez 2.2'yi test etmek için uygulanan iki yönlü varyans analizi bulguları ise beklenilenin aksine deney grubunda tehdit algısı düşük olan grup ile tehdit algısı yüksek olan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunduğunu göstermektedir, ($F(1,96) = 352.29, p < .001, \text{kısmi } \eta^2 = .79$). Başka bir deyişle, deney grubundaki katılımcılardan tehdit algısı düşük olan katılımcılar ($\bar{X} = 1.86, SS = .32$) tehdit algısı yüksek olan katılımcılara ($\bar{X} = 3.08, SS = .22$) göre daha olumlu açık tutum sergilemişlerdir. Yapılan karşılaştırmalara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 2.9'da, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 2.7'de gösterilmektedir.

Tablo 2. 9.Empati Düzeylerine Bağlı Olarak Gruplar Arası Tehdit Düzeylerinin Karşılaştırılması

Empati Düzeyi	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Yüksek	20.739	1	20.739	352.288***	.000	.79	1
Düşük	11.531	1	11.531	195.875***	.000	.67	1
Hata	5.652	96	.059				
Toplam	780.575	100					

*** $p < 0.001$

Şekil 2. 3. Gruplar Arası Tehdit ve Empati Değişkenlerine Göre Açık Tutum Ortalamaları

2.3.4. Tartışma

Bu deneyde, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik açık tutumlar üzerindeki etkisi incelenmiştir. Elde edilen bulgular incelendiğinde, bu deney kapsamında sınanan hipotezlerden yalnızca Hipotez 2.2'nin desteklenmediğini ancak diğer hipotezlerin tamamının (Hipotez 1, Hipotez 1.1, Hipotez 1.2, Hipotez 2, Hipotez 2.1) desteklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda sonuçlar hem gruplar arası tehdit hem de empatinin mültecilere yönelik tutumlar üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Bu deneyde ele alınan ilk hipoteze göre, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar, yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar ile karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir. Bulgular, Suriyeli mültecileri daha az tehdit algılayan kişilerin

tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermiştir. Benzer bir şekilde, alanyazında gruplar arası tehdit algısının göçmen gruplara yönelik tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmalar, dış grubu tehdit olarak algılayan kişilerin daha olumsuz tutuma sahip olduklarını göstermiştir (Esses ve ark., 1993; Ho ve ark., 1994; Stephan ve ark., 2002). Dolayısıyla elde edilen bulgu, gruplar arası tehdit algısına ilişkin alanyazında var olan araştırma bulguları ile tutarlıdır.

Giriş kısmında da belirtildiği gibi, dış grup ile empati kuran kişiler gruba yönelik daha olumlu tutum geliştirmektedir (Batson ve ark., 1997; Fisher, 1994; Harwood ve ark., 2005). Bu doğrultuda deney kapsamında sınanan ikinci temel hipoteze göre, deney grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu açık tutum sergileyeceklerdir. Alanyazındaki araştırma sonuçları ile tutarlı olarak bu deneyde de beklenildiği üzere, empati düzeyi daha yüksek olan katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik tutumları daha olumludur.

Deneyde gruplar arası tehdit algısı değişkeninin her bir düzeyinde (yüksek ve düşük) empati koşullarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşacağı varsayımına dayanan iki hipoteze göre, Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük olan katılımcılardan deney grubundaki katılımcılar ve kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha olumlu tutum puanına sahip olacaklardır. Benzer şekilde, Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı yüksek iken deney grubundaki katılımcılar ve kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha olumlu tutum puanına sahip olacaklardır. Söz konusu hipotezlerin sınanması amacıyla, gruplar arası tehdit algısı düzeyine bağlı olarak empati düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin yapılan analiz sonuçları iki hipotezi de desteklemektedir. Bu bulgular, gruplar arası tehdit algısı düzeyinden bağımsız olarak empatinin kişilerin tutumları üzerindeki olumlu etkisine destek sağlamakta olup her ne kadar Suriyeli mültecileri yüksek düzeyde tehdit olarak algılasalar da kişilerin mültecilerin perspektifini alarak empati kurmaları sağlandığında mültecilere yönelik daha olumlu tutuma sahip olduklarını göstermesinden dolayı önem taşımaktadır.

Deneyde son olarak, empati değişkenine bağlı olarak gruplar arası tehdit algısı düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin hipotezler sınanmıştır. İlk olarak, kontrol

grubunda yani empati düzeyinin düşük olduğu koşulda, Suriyeli mültecileri düşük düzeyde tehdit olarak algılayan grup yüksek düzeyde tehdit olarak algılayan gruba göre mültecilere yönelik daha olumlu tutum puanına sahip olacaktır. Elde edilen bulgular, empati düzeylerine bağlı olarak gruplar arası tehdit algısı koşullarının karşılaştırıldığı ilk hipotezi destekler niteliktedir. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, “uzayda zaman kavramı” ile ilgili videonun izletildiği ve Suriyeli mültecilere karşı empati kurmaya yönelik herhangi bir yönerge verilmeyen kontrol grubunda Suriyelileri düşük düzeyde tehdit algılayan kişiler yüksek düzeyde tehdit algılayan kişilere göre daha olumlu tutum sergilemişlerdir.

Empati Özgeçelik Kuramı’na (Batson, Eklund, Chermok, Hoyt ve Ortiz, 2007) göre bir kişinin zor durumda olduğunu bilmek bu kişi için sempati, şefkat, endişe veya üzüntü hissetmemize neden olmaktadır. Bu doğrultuda, o kişinin durumdan nasıl etkilendiğini hayal etmek empatik kaygı duymamıza sebep olmakta ve o kişiye yönelik olumlu tutum ve davranışı arttırmaktadır. Buradan hareketle empati değişkenine bağlı olarak gruplar arası tehdit algısı düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin ikinci hipoteze göre, Suriyeli mülteciler ile empati kuran grupta Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük düzeyde olan ve yüksek düzeyde olan katılımcıların tutum puanları istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmayacaktır. Ancak beklenilenin aksine, empati düzeyinin yüksek olduğu koşulda da Suriyelileri düşük düzeyde tehdit algılayan kişiler yüksek düzeyde tehdit algılayan kişilere kıyasla mültecilere istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha olumlu tutum sergilemişlerdir. Gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğu durumlarda empatinin beklenildiği gibi sonuç vermemesinin tehdit algısının yüksek olduğu kişilerde empatiyi olumsuz etkileyebilecek birtakım faktörlerin aktive olmasından kaynaklanabileceği düşünülmektedir. Türk kültüründe yapılmış bir başka çalışmada gruplar arası tehdit algısı ile empati arasındaki ilişkinin daha farklı bir örüntüye sahip olduğunu gösteren araştırma bulguları mevcuttur. Karaoğlu (2014) tarafından yapılan çalışmada tehdit algısı arttıkça empati düzeyinin azaldığı ve bu doğrultuda Suriyeli mültecilere yönelik önyargının arttığı görülmüştür.

Elde edilen bulgular değerlendirilirken daha önce de aktarıldığı gibi, tutum araştırmalarında yalnızca açık ölçüm araçlarının kullanılmasının tek başına yeterli olmadığı dikkate alınmalıdır. Bu doğrultuda, kişilerin rapor etmeyi tercih etmediği ya da

farkında olmadıkları tutumlarının da değerlendirilebilmesi açısından bu bulguların örtük ölçüm yöntemleriyle de desteklenmesinin önemli olduğu düşünülmüş ve ikinci deneyde aynı değişkenlerin örtük tutum üzerindeki etkisi incelenmiştir.

3. BÖLÜM

3.1 ÖN ÇALIŞMA

Bu çalışmanın amacı, ikinci deneyde Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumları incelemek amacıyla kullanılmak üzere araştırmacı tarafından tasarlanan Örtük Çağrışım Testi'nin araştırmaya uygunluğunu test etmektir. Başka bir deyişle, testte yer alan 7 bloğun ilgili görevleri yerine getirmek için uygun olduğu ve özellikle test blokları arasında bir fark olup olmadığını araştırmak amacıyla bu ön çalışma yapılmıştır. Bu doğrultuda, uyumlu ve uyumsuz bloklarda hedef kavramı ile tutum öğeleri eşleştirmelerinin milisaniye cinsinden tepki süreleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığını test etmek için Bağımlı Gruplar t-Testi kullanılmıştır.

3.1.1. Yöntem

3.1.1.1. Örneklem

Araştırmanın örneklemini Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü'nde 2. sınıf öğrencisi olan 63'ü kadın ve 13'ü erkek olmak üzere toplam 76 kişi oluşturmaktadır. Katılımcıların yaşları 18 ile 25 arasında değişmekte olup yaş ortalaması 20.18'dir. Araştırmaya katılan her bir öğrenciye ekstra puan verilmiştir.

3.1.1.2. Veri toplama Araçları

3.1.1.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcıların yaşı ve cinsiyeti ile ilgili bilgileri kapsayan kısa bir form hazırlanmıştır. Bu form Ek 5'te sunulmuştur.

3.1.1.2.2. Örtük Çağrışım Testi

Greenwald ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen Örtük Çağrışım Testi (ÖÇT; Implicit Assosication Test) semantik bellekte aynı kategorideki kavramların bir arada kodlandığını varsayımını esas alır. Bu varsayımdan yola çıkarak ÖÇT, herhangi bir kategoriye yönelik örtük tutumları ölçmek amacıyla tasarlanan bir ölçüm aracıdır. ÖÇT, ikinci deneyin yöntem kısmında daha ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

ÖÇT tepki süresini temel alan bir ölçüm aracı olduğundan, tepki sürelerinin daha hassas bir şekilde ölçülmesine olanak tanıyan DirectRT v2010 (Emprisoft, New York) bilgisayar programı aracılığıyla tasarlanmış ve katılımcılara sunulmuştur. Öncelikle, testin içeriğine uygun olarak hedef kavramları temsil eden 6 adet görsel ve tutum öğelerini temsil eden 16 adet kelime kullanılmıştır. Kullanılan görseller Bilgen ve Yeşilkaya (2017) tarafından Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumları incelemek amacıyla yapılan araştırma kapsamında yapılan ön çalışmada görsellerin testte kullanıma uygunluklarının sınanmasının ardından asıl çalışmada da kullanılmıştır (bkz. Ek 10). Yapılan pilot çalışmadan elde edilen bulgulara göre görsellerin hangi kategori (Türkiye/Suriye) ile ilişkilendirildiğine ilişkin oran ve ortalama puanları Tablo 3.1’de sunulmuştur. Tutum öğelerini (iyi/kötü) temsil etmek üzere kullanılan sıfatlar ise daha önce Şenyurt (2018) tarafından yapılan tez araştırmasında kullanılmıştır. Sıfatların listesi Tablo 3.2’de sunulmuştur.

Tablo 3. 1. Görsellerin Temasına İlişkin Oran ve Ortalamalar

Görsel		Türkiye		Suriye	
		<u>Oran</u>	<u>Ort</u>	<u>Oran</u>	<u>Ort</u>
Harita	1	99.5	4.87	97.3	4.69
	2	99.1	4.88	97.3	4.42
Para	1	99.5	4.79	97.7	4.48
	2	100	4.85	97.3	4.41
Bayrak	1	99.1	4.96	99.1	4.77
	2	99.5	4.42	99.1	4.75

Tablo 3. 2. Tutum Öğelerini Temsil Eden Sıfatlar

<u>“İyi” Kategorisindeki Sıfatlar</u>	<u>“Kötü” Kategorisindeki Sıfatlar</u>
Şahane	Harap
Güzel	Felaket
Sevimli	Izdirap
Mutlu	Yaramaz
Hoş	Korkunç
Sevinçli	İğrenç
Güleç	Şeytani
Memnun	Çirkin

3.1.1.3. Deneysel İşlem

Hacettepe Üniversitesi Sosyal Psikoloji Laboratuvarı’na 4 kişilik gruplar halinde alınan katılımcılara öncelikle araştırmanın amacı, süresi, araştırmayı istedikleri zaman sonlandırabileceklerine ilişkin bilgi veren ve araştırmaya gönüllü katılımı belirten bilgilendirilmiş onam formu verilmiştir. Buna ek olarak, bilgilendirilmiş onam formu ile aynı sayfada yer alan, demografik bilgi formunu doldurmaları istenmiştir. Daha sonra, katılımcılara Örtük Çağrışım Testi görevleri hakkında bilgi verilmiştir. Bu bilgilendirmede katılımcılara ekranın sol-üst ve sağ-üst kısmında bazı kategoriler gösterileceği ve ekranın ortasında gösterilen kelimeler hangi kategoriye aitse o kategorinin bulunduğu yöndeki tuşa (E veya I) basmaları gerektiği şeklindedir. Buna ek olarak, toplam 7 blok içeren ve test bloklarının (uyumlu ve uyumsuz blok) her ikisi için alıştırmaya bloklarının yer aldığı ÖÇT’nin yaklaşık 10 dakika sürdüğü bilgisi de katılımcılara verilmiştir (bkz., Tablo 3.3). Sözlü olarak verilen yönergelerin test uygulamasının başında bilgisayar ekranında açılan sayfada (bkz. Ek 11) yazılı olarak da sunulduğu belirtilmiştir. Test bittikten sonra ekranda “Uygulama sona ermiştir. Katılımınız için teşekkür ederiz.” ifadesi belirmektedir. Bu ifadeyi okuduktan sonra odacıktan çıkan katılımcılara Katılım Sonrası Bilgi Formu (bkz. Ek 8) verilmiştir. Son olarak, katılımcılara araştırmaya katılımları için teşekkür edilerek deney oturumu sonlandırılmıştır.

3.1.2. Bulgular

Uyumlu ve uyumsuz bloklarda hedef kavramı ile tutum öğeleri eşleştirmelerinin milisaniye cinsinden tepki süreleri arasında anlamlı bir fark olup olmadığı Bağımlı Gruplar t-Testi kullanılarak analiz edilmiştir. Katılımcıların uyumlu blok ve uyumsuz blok puanları karşılaştırılmıştır. Elde edilen bulgulara göre katılımcıların uyumlu blok ortalamaları ($\bar{X} = 801.95$, $SS = 389.83$) ile uyumsuz blok ortalamaları ($\bar{X} = 1001.59$, $SS = 540.01$) arasındaki fark anlamlıdır, $t(76) = -17.95$, $p = .000$. Başka bir deyişle, katılımcıların Türkiye-iyi/Suriye-kötü eşleştirmesindeki tepki süreleri Suriye-iyi/Türkiye-kötü eşleştirmesindeki tepki sürelerinden daha hızlıdır.

3.1.3. Tartışma

Greenwald ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen Örtük Çağrışım Testi'ni temel olarak araştırmacı hazırlanan ve deneyde kullanılması planlanan Suriyeli mültecilere yönelik Örtük Çağrışım Testi, katılımcıların kendilerine sunulan bir uyarı (görsel) belirli bir hedef kavramı ikilisine (Türkiye, Suriye gibi) mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sınıflandırmasıyla elde edilen tepki süresine dayalı bir ölçüm aracıdır. Daha önce Örtük Çağrışım Testi'nin kullanıldığı araştırmalardan hali hazırda elde edilen bulgulara paralel olarak bu araştırmanın sonuçları da kişilerin kendi iç grubunu olumlu özellikler ile eşleştirirken daha hızlı tepkiler verdiklerini göstermiştir (Greenwald ve Farnham, 2000; Wittenbrink, Judd, ve Park, 1997). Buna ek olarak, her ne kadar örtük tutum kavramının önemi pek çok araştırmada vurgulanmış olsa da alanyazında açık tutumun ele alındığı araştırma sayısı örtük tutuma göre oldukça fazladır. Dolayısıyla, bu çalışmanın alanyazındaki bu boşluğu dolduracağı öngörülmektedir.

Özetle, elde edilen bulgular incelendiğinde ön çalışmada kullanılan ÖÇT'de yer alan 7 bloğun ilgili görevleri yerine getirmek için uygun olduğunu söylemek mümkündür. Dolayısıyla, Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumları ölçmek amacıyla geliştirilen ÖÇT gerçek deneyde de kullanılacaktır.

3.2. DENEY II

3.2.1. Araştırmanın Amacı ve Hipotezleri

Literatüre bakıldığında, daha önce yürütülen araştırmalarda kişilerin sözel veya yazılı bir şekilde düşüncelerini aktardığı ölçüm araçları ile değerlendirilen açık tutumların yanı sıra örtük tutum olarak kavramsallaştırılan farkındalık dışında meydana gelen ve kontrol edilemeyen tutumları da ele almanın önemi vurgulanmıştır (Fazio ve Olson, 2003; Greenwald ve Banaji, 1995). Bu doğrultuda, katılımcıların kendilerine yöneltilen sorulara içten bir şekilde ve gerçeği yansıtan cevaplar verip vermeyecekleri tartışma konusu olmuştur (Petty, Fazio ve Brinol, 2009). Özellikle değerlendirilen konunun hassas olması (örn., gruplar arası önyargı, ayrımcılık) durumunda, sosyal istenirlik düzeyinin etkisiyle birlikte, kişilerin gerçek düşüncelerini yansıtmayı tercih etmediğini söylemek mümkündür (Hofmann ve ark., 2005).

Her ne kadar, örtük tutum kavramının önemi pek çok araştırmada vurgulanmış olsa da kişilerin kendi beyanının esas alındığı açık ölçüm araçları, uygulama kolaylığı sebebiyle, örtük ölçüm araçlarına kıyasla, daha fazla tercih edilmektedir (Korkmaz, 2017). Aynı zamanda, açık ve örtük yapıları belirlemek üzere yapılan ölçümlerden elde edilen bulgular bu ölçümlerin birbirlerinden farklı olduğunu, buna karşın her ne kadar farklı şekillerde olsa ve farklı koşullara bağlı olarak değişebilse de her ikisinin de davranışı yordadığına işaret etmektedir. Bu açıdan bakıldığında, tutumların davranış üzerindeki etkisi araştırılırken örtük tutumun da dikkate alınmasının önemli olduğu düşünülmektedir. Alanyazında, gruplar arası tehdit algısı ve empati değişkenlerinin örtük tutum üzerindeki etkisine ilişkin herhangi bir araştırmaya rastlanmamış olup bu etkinin nasıl olduğuna dair net bulgular mevcut değildir. Dolayısıyla, bu araştırmadan elde edilecek bulguların ilgili alanyazında bu konu ile ilgili boşluğu doldurması beklenmektedir.

Bu doğrultuda, bu araştırmada empati düzeyi değişimlendiğinde tehdit algısından bağımsız olarak empati düzeyi yükselen bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumlarının daha olumlu olması beklenmektedir. Kısacası, empati ve tehdit algısı

değişkenlerinin Suriyeli mültecilere yönelik açık tutumlar üzerindeki etkisinin incelenmesi bu araştırmanın temel amacıdır.

Araştırmanın yukarıda belirtilen amacına ve alanyazına bağlı olarak altı hipotez öne sürülmüştür. Bu hipotezler sırasıyla aşağıdaki gibidir:

H1: Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar, yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir.

H1.1: Suriyeli mültecilere yönelik gruplar arası tehdit algısı düşük iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir.

H1.2: Suriyeli mültecilere yönelik gruplar arası tehdit algısı yüksek iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir.

H2: Deney grubundaki katılımcılar, kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir.

H2.1: Kontrol grubunda, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar yüksek gruplar arası tehdit algısı olanlara kıyasla daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir.

H2.2: Deney grubunda, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar ile yüksek düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcıların örtük tutum puanları arasında fark olmayacaktır.

3.2.2. Yöntem

3.2.2.1. Örneklem

Gruplar arası tehdit algısı değişkenine ilişkin gruplama (yüksek ve düşük düzey) yapmak amacıyla ölçek uygulamasına 378'i kadın 196'si erkek olmak üzere yaşları 18 ile 25 arasında değişen toplam 574 öğrenci katılmıştır. Araştırmada dışlama kriterleri, "Suriyeli mültecilerle ilişkisel temasın olması" ve "bireyin kendisinin göçmen bir aileden gelmesi" olarak belirlenmiştir. Bu kapsamda, dışlama kriterlerine karşılaman 78 kişi analize dahil edilmemiş ve 496 kişi ile devam edilmiştir. Daha sonra, gruplar arası tehdit algısı değişkenine ilişkin gruplama yapılırken ilk olarak puanların ortalama ve standart sapma değeri hesaplanmıştır. Veri setinin z puana dönüştürülmesinin ardından puanlar bir standart sapma üstü bir standart sapma altı temel alınarak iki gruba ayrılmıştır. Yapılan analiz sonucunda yaşları 18 ila 25 arasında değişen ($\bar{X}= 20.43$; $SS= 2.4$) 24'ü erkek 81'i kadın olmak üzere toplam 105 üniversite öğrencisi deneye çağrılmıştır. Deney esnasında yaşanan elektrik kesintisi sebebiyle üç kişinin ÖÇT verisi kaydedilemediğinden araştırmaya 102 kişi ile devam edilmiştir. Katılımcıların çoğunlukla ikamet ettikleri şehirlere göre sıklık ve yüzdelik dağılımları Ek 12'de verilmiştir.

3.2.2.2. Veri Toplama Araçları

3.2.2.2.1. Demografik Bilgi Formu

Katılımcılara ait yaş, biyolojik cinsiyet, yaşadıkları şehir, Ankara'da ikamet ettikleri yer (yurt, öğrenci evi, aile, vb.) gibi çeşitli sosyo-demografik bilgilere ulaşılması amacıyla birinci çalışmada kullanılan form bu çalışmada da kullanılmıştır (bkz., Ek5).

3.2.2.2.2. Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği

Birinci çalışmada da kullanılan Stephan, Ybarra ve Bachman (1999) tarafından geliştirilen Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği (Intergroup Threat Scale) kullanılmıştır.

3.2.2.2.3. Örtük Çağrışım Testi

Greenwald ve arkadaşları (1998) tarafından geliştirilen Örtük Çağrışım Testi (ÖÇT; Implicit Association Test) semantik bellekte aynı kategorideki kavramların bir arada kodlandığını ve bu doğrultuda birbirlerini daha kolay ve hızlı çağrıştırdıkları varsayımını temel alır. Bu varsayımdan yola çıkarak ÖÇT, herhangi bir kategoriye yönelik örtük tutumları ölçmek amacıyla tasarlanan bir ölçüm aracıdır. Başka bir deyişle, katılımcıların kendilerine sunulan bir uyarı (sembol, resim, kelime, vb.) belirli bir hedef kavramı ikilisine (Türkiye, Suriye gibi) mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sınıflandırmasıyla elde edilen tepki süresine dayalı bir ölçüm aracıdır. Tutum ögesi (iyi/kötü) ilişkili olduğu varsayılan hedef kavramı (Türkiye/Suriye) ile birleştirilerek hem uyumlu (Türkiye/iyi ve Suriye/kötü) hem de uyumsuz (Suriye/iyi ve Türkiye/kötü) eşleştirmeler değerlendirilmektedir. Her bir eşleştirmedeki çağrışımın gücünün göstergesi olarak görevlerdeki ortalama tepki süreleri arasındaki fark dikkate alınmaktadır (Hofmann ve ark., 2005).

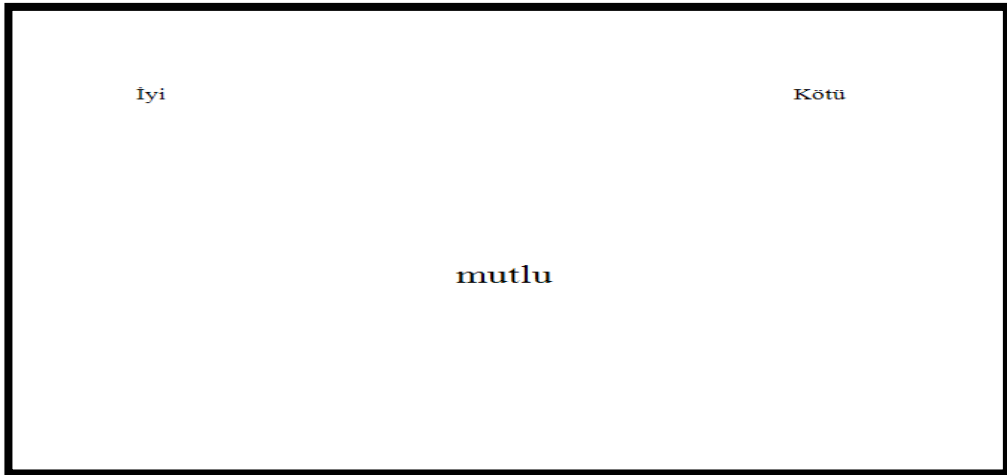
Greenwald ve arkadaşlarının (1998) testi geliştirirken tasarladıkları ilk araştırma için hedef kavram olarak Afrika kökenli Amerikalılar ile Avrupa kökenli Amerikalılar seçilmiştir. Buradan hareketle, araştırmada birbirleri ile karşılaştırılan iki “tutum ögesi” (hoş/nahoş) ve iki “hedef kavram” (Afrika kökenli Amerikalılar/Avrupa kökenli Amerikalılar) yer almaktadır. Bahsi geçen araştırmada, katılımcıların bilinçli farkındalık olmadan hoş (*pleasant*) veya nahoş (*unpleasant*) öğelerini çağrıştırma açısından Afrika kökenli Amerikalılar ile Avrupa kökenli Amerikalılar arasında bir fark olup olmadığı sorusuna bir yanıt aranmıştır. Bu araştırmadaki varsayım, örtük olarak Avrupa kökenli Amerikalıları Afrika kökenli Amerikalılara kıyasla daha olumlu değerlendiren ve daha olumlu özellikler ile bağdaştıran bir kişinin, uyumlu ve uyumsuz test bloklarında verdikleri tepki sürelerinin arasındaki farkın yüksek olacağı ve bu kişinin Avrupa kökenli Amerikalılar ile hoş kategorisine ait kavramların bir arada sınıflandırıldığı uyumlu blokta tepki hızının uyumsuz bloğa göre daha yüksek olacağıdır. Bu varsayımdan hareketle, hedef kavramı ve tutum öğelerinin bir arada kategorize edildikleri 5 ayrı görevi temsil eden test blokları tasarlanmıştır. Daha sonra Lane, Banaji, Nosek ve Greenwald (2007) tarafından yürütülen araştırmada, testteki bloklara

3. ve 5. görev için alıştırma blokları eklenmiş olup testte yer alan görevler 7 blok şeklinde tasarlanmıştır.

Tablo 3. 3. Çalışmada Kullanılan ÖÇT'nin Blokları ve Bloklardaki Görevler

Sıra	Blok	Görev Yönergesi	Görev Tanımı
1	İlişkili Tutum Ayrımı	*iyi kötü*	Katılımcılardan istenen ekranda gördükleri sıfatları iyi veya kötü şeklinde sınıflandırmalarıdır. (Şekil 3.1)
2	Hedef Kavramı Ayrımı	*Türkiye Suriye*	Katılımcılardan istenen Türkiye ve Suriye'ye ilişkin seçilen hedef kavramlarını sınıflandırmalarıdır. (Şekil 3.2)
3	Uyumlu Blok Alıştırma	*Türkiye *iyi Suriye* kötü*	Uyumlu Blok için alıştırma bloğudur.
4	Uyumlu Blok	*Türkiye *iyi Suriye* kötü*	Bu blokta İki hedef kavramı ve iki tutum ögesi birlikte verilmekte ve ikiyeşerli şekilde (Türkiye/iyi ve Suriye/Kötü) sınıflandırılmaktadır. (Şekil 3.3)
5	Ters Hedef Kavramı Ayrımı	Türkiye* *Suriye	Bu blok da uyumsuz blokta hedef kavramlarının yerine yönelik alıştırma bloğudur (daha önce solda verilen hedef kavramı sağda, sağda verilen hedef kavramı da solda verilir; Şekil 3.4).
6	Uyumsuz Blok Alıştırma	Türkiye* kötü* *Suriye *iyi	Uyumsuz Blok için alıştırma bloğudur.
7	Uyumsuz Blok	Türkiye* kötü* *iyi *Suriye	Bu blokta İki hedef kavramı ve iki tutum ögesi birlikte verilmekte ve ikiyeşerli şekilde (Suriye/iyi ve Türkiye/Kötü) sınıflandırılmaktadır. (Şekil 3.5)

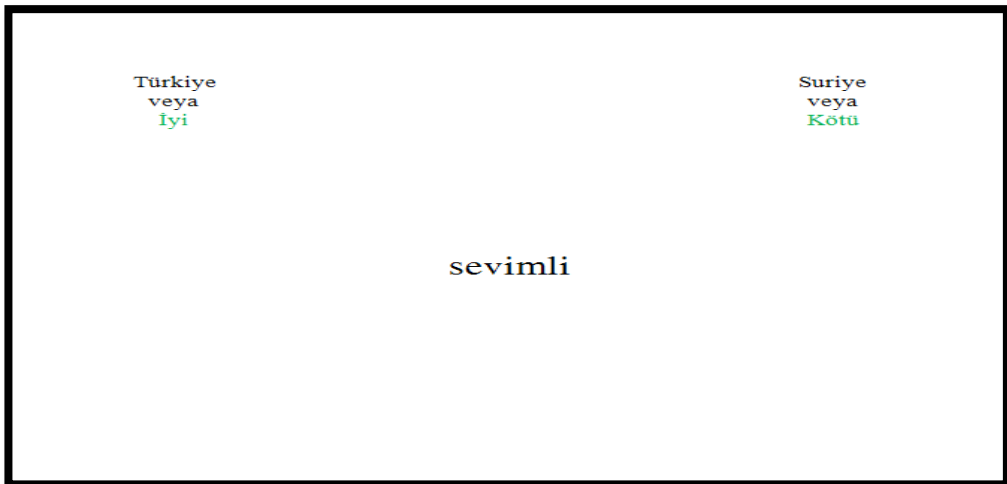
Not: Çizelgede yer alan kavramlardaki “*” sembolü, kişilerin o kavrama ilişkin bir kelimeyi gördüklerinde klavyedeki test için belirlenmiş iki tuştansağıdakine mi (I) yoksa soldakine mi (E) basmaları gerektiğini ifade etmektedir.

Şekil 3. 1. İlişkili Tutum Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü

Şekil 3. 2. Hedef Kavramı Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü

Şekil 3. 3. Uyumlu Blok Örnek Ekran Görüntüsü

Şekil 3. 4. Ters Hedef Kavramı Ayrımı Örnek Ekran Görüntüsü

Şekil 3. 5. Uyumsuz Blok Örnek Ekran Görüntüsü

Testte yer alan alıştırma bloklarının (3 ve 6) her biri 20 denemeden, test blokları (4 ve 7) ise 40 denemeden meydana gelmektedir. Katılımcı ekranda gördüğü uyarana eğer doğru tepkiyi verirse 250 ms. sonra ikinci uyarın sunulmaktadır. Katılımcının yanlış tepki verdiği durumda, doğru tepkiyi verene kadar ekranda kırmızı renkli bir “X” sembolü ile karşılaşmaktadır. Bu doğrultuda, ekranda bir uyarının ortaya çıkması ile katılımcı doğru tepkiyi verene kadar geçen süre program tarafından milisaniye cinsi esas alınarak kaydedilmektedir.

Deneyde blokların sırasından kaynaklanan öncelik etkisini kontrol etmek amacıyla testteki uyumlu ve uyumsuz blokların sırası değişimlenmiştir. Deneyin gerçekleştirildiği

dört bilgisayardan ikisi testi uyumlu bloklar önce gelecek şekilde (3. ve 4. bloklar) yürütürken, diğer iki bilgisayarda uyumsuz blok katılımcılara daha önce sunulmuştur.

ÖÇT'nin psikometrik özelliklerinden bahsetmek gerekirse, ÖÇT'nin içeriği araştırmada ölçülmek istenen yapılar ve araştırmanın amacına bağlı olarak değiştiğinden testin geçerliği ve güvenilirliğine ilişkin bulgular farklılaşmaktadır. Bu bağlamda, Lane ve arkadaşları (2007) tarafından yapılan çalışmada ÖÇT'nin kullanıldığı 20 araştırmadaki test-tekrar test güvenilirlik değerlerine bağlı olarak ÖÇT'nin ortalama test tekrar test güvenilirliğini .50 olarak hesaplamışlardır. Schnabel, Asendorpf ve Greenwald (2008) yaptıkları derleme çalışmasında ise ÖÇT'nin iç tutarlılık katsayısının çoğu araştırmada .70 ile .90 arasında değişmekte olduğunu belirtmişlerdir.

3.2.2.2.4. Empati Değişimlesinde Kullanılan Videolar

Empati değişimlesiiçin ön çalışma kapsamında elde edilmiş videolar kullanılmıştır.

3.2.2.2.5. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu

Empati düzeyine ilişkin değişimlemenin gerçekleşip gerçekleşmediğini değerlendirmek amacıyla daha önce ön çalışmada ve birinci deneyde kullanılan 6 maddelik formbu çalışmada da kullanılmıştır (bkz., Ek 2).

3.2.2.3. Deney Deseni

Araştırmada empati düzeyi ve gruplar arası tehdit algısı olmak üzere iki bağımsızdeğişken yer almaktadır. Araştırmanın bağımlı değişkeni ise Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum olarak ele alınmıştır. Tablo 3.4'te görüldüğü gibi bu araştırmada 2 (gruplar arası tehdit algısı: yüksek tehdit algısı, düşük tehdit algısı) x 2 (empati düzeyi: düşük empati, yüksek empati) denekler arası faktöriyel desen kullanılmıştır.

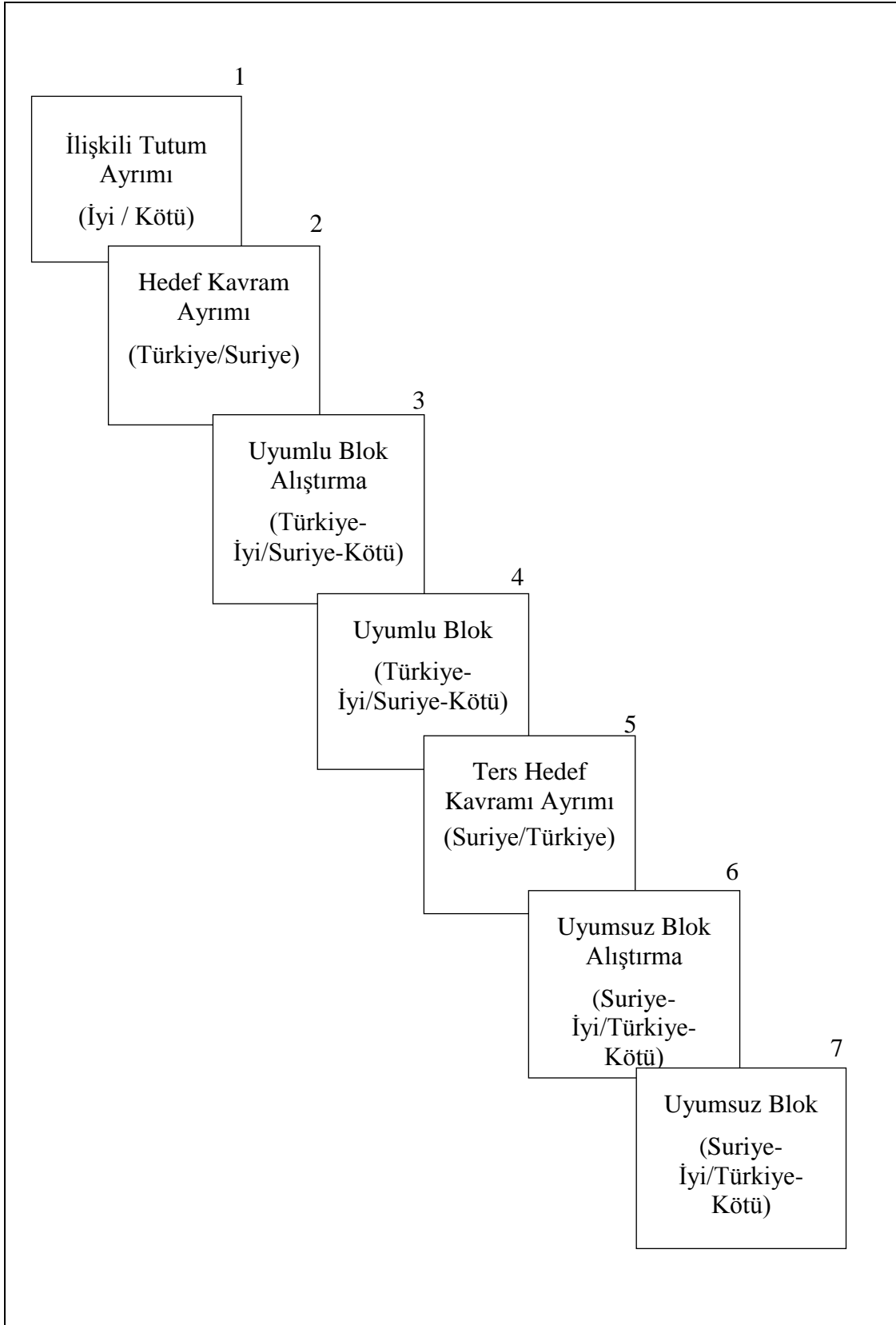
Tablo 3. 4. Deney II’de Yer Alan Koşullara Göre Örneklemin Dağılımı

Gruplar Arası Tehdit	Empati	
	Yüksek (Deney)	Düşük (Kontrol)
Yüksek	27	26
Düşük	25	20

3.2.2.4. Deneysel İşlem

Araştırmada öncelikle ölçek verisinin toplanabilmesi için ilk deneyde izlenen yol tercih edilmiştir. İlk olarak Hacettepe Üniversitesi’nin Psikoloji Bölümü dışındaki çeşitli bölümlerine Sosyal Bilimler Enstitüsü aracılığıyla veri toplama iznine ilişkin yazı gönderilmiştir. Ardından, ilgili bölümlerde ders veren öğretim üyeleri ile e-posta aracılığıyla iletişime geçilerek derste veri toplamak için izin istenmiştir. Daha sonra, öğretim üyesi tarafından veri toplama uygulamasının onaylandığı derslere gidilerek araştırmaya katılmaya gönüllü olan öğrencilere ölçek dağıtılmıştır. Bu deneyde, birinci deneyden farklı olarak katılımcılar empati değişimlemesine ilişkin videoyu izleyip değişimleme sorularını içeren formu doldurduktan sonra araştırmanın bağımlı değişkenin ölçüm aracı olan Örtük Çağrışım Testi görevleri hakkında bilgi verilmiştir. Toplam 7 blok içeren ve test bloklarının (uyumlu ve uyumsuz blok) her ikisi için alıştırma bloklarının yer aldığı ÖÇT’nin yaklaşık 10 dakika sürdüğü bilgisi de katılımcılara verilmiştir (bkz., Şekil 3.6). Sözlü olarak verilen yönergelerin test uygulamasının başında bilgisayar ekranında açılan sayfada (bkz., Ek 11) yazılı olarak da verildiği söylenmiştir. Test bittikten sonra ekranda “Uygulama sona ermiştir. Katılımınız için teşekkür ederiz.” ifadesi belirmektedir. Bu ifadeyi okuduktan sonra odacıktan çıkan katılımcılara araştırmanın asıl amacı açıklanmış ve Katılım Sonrası Bilgi Formu (bkz., Ek 8) verilmiştir. Son olarak, katılımcılara araştırmaya katılımları için teşekkür edilerek deney oturumu sonlandırılmıştır.

Şekil 3. 6. Örtük Çağrışım Testi Akış Şeması

3.2.3. Bulgular

Bu araştırma; bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumlarının gruplar arası tehdit algısı ile empati düzeyine bağlı olarak değişip değişmediğini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Araştırmada gruplar arası tehdit algısı ve empati bağımsız değişken olarak kullanılmıştır. Tehdit algısı değişkeni yüksek ve düşük olmak üzere iki düzey olarak ele alınmıştır. Benzer şekilde empati düzeyi de yüksek ve düşük olarak iki düzey şeklinde değerlendirilmiştir. Bağımlı değişken olarak, Suriyeli mültecilere yönelik hazırlanan Örtük Çağrışım Testi'nden elde edilen puanlar değerlendirilmiştir. Elde edilen verilere ilişkin uygun istatistiksel analizler SPSS 20 (Statistical Package of Social Science) programı kullanılarak gerçekleştirilmiş olup, yapılan tüm analizlerde anlamlılık düzeyi .05 kabul edilmiştir. Bu bölümde, yapılan istatistiksel analizlere ve analizler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilecektir.

3.2.3.1. Örtük Çağrışım Testi Puanının Hesaplanması

Örtük Çağrışım Testi kişilerin verilen uyarılara verdikleri tepki sürelerini milisaniye cinsinden temel alan bir puan hesaplaması yapmaktadır. Alanyazında, puan hesaplaması “ÖÇT etkisi” ve “D skoru” olmak üzere iki şekilde yapılmaktadır.

Greenwald ve arkadaşları (1988) ÖÇT'yi geliştirdikleri yukarıda bahsedilen ilk araştırmada puan hesaplaması yapmak için ÖÇT etkisi diye adlandırılan yöntemi kullanmışlardır. Bu yöntemde, uyumlu ve uyumsuz bloklara verilen tepki süreleri arasındaki fark hesaplanarak ÖÇT puanı elde edilmektedir.

Greenwald, Nosek ve Banaji (2003) çalışmalarında D skor olarak adlandırılan Cohen'in etki büyüklüğü ölçümüne benzer bir şekilde her bir kişinin testteki performansına bireysel standardizasyon getiren yeni bir puanlama algoritması önermişlerdir. Her bir kişi için ayrı ayrı şekilde hesaplanan D skor algoritmasında aşağıdaki aşamalar takip edilmektedir:

- 1) 10.000 milisaniyeden daha yüksek olan denemeler analize dahil edilmez.
- 2) Tüm denemelerinin %10'undan fazlası 300 milisaniyeden daha düşük olan katılımcılar analize dahil edilmez.

Bu aşamada eğer katılımcının tüm denemeleri doğru ise hesaplamaya doğrudan 3. adımdan devam edilir. Öte yandan, hatalı cevaplar var ise aşağıdaki yöntemlerden biri tercih edilerek yapılan hesaplamadan elde edilen puan hatalı cevabın tepki süresi ile değiştirilir.

- a) Hatalı cevabın olduğu bloğa ait tepki sürelerinin ortalaması + 600ms.
 - b) Hatalı cevabın olduğu bloğa ait tepki sürelerinin ortalaması + bloktaki doğru cevaplar için hesaplanan standart sapmanın iki katı
- 3) 3. ve 6. bloklardaki (alıştırma blokları) tüm denemelerdeki tepki sürelerini kapsayan bir standart sapma hesaplanır. Benzer şekilde 4. ve 7. blokları kapsayan ayrı bir standart sapma daha hesaplanır.
 - 4) 3, 4, 6 ve 7. blokların her biri için ayrı ayrı ortalama puanlar hesaplanır.
 - 5) Alıştırma blokları (6. Blok - 3. Blok) ve test blokları (7. Blok - 4. Blok) arasındaki ortalama farkı hesaplanır.
 - 6) Her bir ortalama fark puanı kendi bloklarını kapsayan standart sapmaya bölünür.
 - 7) $D =$ Elde edilen değerlerin ağırlıklı ortalamaları hesaplanır.

Bu hesaplamadan elde edilen yüksek puanlar Türkiye ve iyi kategorisinin örtük olarak daha hızlı eşleştirildiğine işaret edecektir.

3.2.3.1. Veri Setinin Parametrik İstatistik Yöntemlerine Uygunluğunun Sınanması

Öncelikle, ÖÇT'den elde edilen veri seti analize uygun hale gelecek şekilde düzenlenmiştir. Deneyi tamamlayan fakat ÖÇT sonuçlarının %30'undan fazlası yanlış olan üç kişi analize dahil edilememiştir. Ayrıca, D skor algoritmasında belirtildiği üzere (Greenwald ve ark., 2003) tüm denemelerinin %10'undan fazlası 300 milisaniyeden daha düşük olan bir katılımcı tespit edilmiş olup bu katılımcının veri seti analize dahil edilmemiştir. Daha sonra, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum değişkeninin ölçümünden elde edilen tepki süreleri D skor algoritmasındaki adımlar izlenerek hesaplanmıştır.

Ardından, D skorların normal dağılıp dağılmadığı birinci deneyde de kullanılan yöntemler ile test edilmiştir. Daha önce Deneysel Desen kısmında belirtildiği gibi bu deneyde de 2x2 denekler arası faktöriyel desen kullanılmıştır (bkz., Tablo 3.4.). Öncelikle, olası uç değerleri tespit etmek amacıyla z puana dönüştürülen değerlerin ± 3

aralığının içinde olduğu görülmüştür (Tabachnick ve Fidell, 2007). Bu doğrultuda, araştırmada yer alan 4 koşul için bağımlı değişkenin normal dağılıp dağılmadığını incelemek amacıyla, bağımlı değişkenin puan dağılımının kayışıklık (skewness) ve basıklık (kurtosis) değerleri her bir koşul için hesaplanmıştır. Yapılan analizin sonucunda, bağımsız değişkenlerin tüm koşullarında bağımlı değişken puanlarının normal dağıldığı görülmüştür.

Yine birinci çalışmadaki gibi daha net bulgular elde edebilmek amacıyla, araştırmada yer alan dört ayrı koşul için normallik testi yapılmıştır. Bu araştırma için de her bir koşuldaki örneklemin büyüklüğü dikkate alındığında ($n < 50$), normallik sayıltısını test etmek üzere Shapiro-Wilk testinin kullanılması uygun görülmüştür (Field, 2009). Yapılan testten elde edilen bulgular, gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğu koşulda yüksek empati, $S-W(27) = .939$, $p = .114$ ve düşük empati, $S-W(26) = .976$, $p = .773$; gruplar arası tehdit algısının düşük olduğu koşulda yüksek empati, $S-W(25) = .943$, $p = .176$ ve düşük empati, $S-W(20) = .928$, $p = .139$ olmak üzere araştırma desenindeki tüm koşullarında d skorların normal dağıldığına işaret etmektedir. Sonuç olarak, yapılan analizler sonucunda bağımlı değişken puanlarının araştırmada yer alan tüm koşullar için normal dağılması sayıltısının sağlandığı görülmüştür.

3.2.3.2. Demografik Değişkenlerin Kontrolü Analizleri

Cinsiyet, yaş ve ikamet edilen yer gibi demografik değişkenlerinin Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark yaratıp yaratmadığını incelemek amacıyla yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) sonucunda ne temel etkilerin ne de ortak etkinin anlamlı olduğu bulunmuştur ($F < 1$, $p > .486$). Dolayısıyla, hipotezleri sınamak için yapılacak bundan sonraki analizlerde bu değişkenlerin etkisi incelenmemiştir. Demografik değişkenlere ilişkin ANOVA bulguları Ek 13'te sunulmuştur.

3.2.3.3. Değişimlemenin Kontrolü Analizi

Empati düzeyine (yüksek veya düşük) yönelik olan değişimlemenin ilgili videolar ile gerçekleşip gerçekleşmediğini analiz etmek değişimleme kontrolü sorularından elde

edilen puanlar üzerinde çoklu varyans analizi (MANOVA) uygulanmıştır. Analiz sonuçlarına göre, koşul değişkeninin (yüksek empati ve düşük empati) dört bağımlı değişken üzerindeki (videonun etkileycilik, gerçekçilik, duygulandırıcılık ve akılda kalıcılık boyutlarının değerlendirilmesine ilişkin puanlar) temel etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur, $Wilks' \Lambda = .294$, $F(4,95) = 56.288$, $p = .000$, $kısmi \eta^2 = .70$.

Koşul değişkeninin dört bağımlı değişken üzerindeki temel etkisinin anlamlı bulunmasından yola çıkarak hangi ortalamaların birbirinden anlamlı bir şekilde farklılaştığını görmek amacıyla tek yönlü varyans analizi (ANOVA) uygulanmıştır. Yapılan analizde Tip 1 hatayı önlemek amacıyla .05 olan anlamlılık düzeyi dört farklı karşılaştırma yapılmasından dolayı dörde bölünmüş bunun sonucunda anlamlılık düzeyi .0125 olarak kabul edilmiştir. Elde edilen bulgular, anlamlı farkın etkileycilik ($F(1,98) = 41.198$, $p = .000$, $kısmi \eta^2 = .30$), gerçekçilik ($F(1,98) = 11.331$, $p < .05$, $kısmi \eta^2 = .11$) duygulandırıcılık ($F(1,98) = 189.544$, $p = .000$, $kısmi \eta^2 = .66$) ve akılda kalıcılık alt boyutlarında olduğunu göstermiştir ($F(1,98) = 21.815$, $p = .000$, $kısmi \eta^2 = .16$). Buna göre, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.17$, $SS = .76$), kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.10$, $SS = .89$) göre izledikleri videoyu daha etkileyici bulmuşlardır. Ayrıca, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.33$, $SS = .76$) kontrol grubundaki katılımcılara göre ($\bar{X} = 3.80$, $SS = .81$) videoyu daha gerçekçi değerlendirmişlerdir. Bunun yanı sıra, deney grubundaki katılımcıların izlediği videonun duygulandırıcılık puanı ($\bar{X} = 4.24$, $SS = .83$), kontrol grubuna izletilen videonun puanına göre ($\bar{X} = 2.05$, $SS = .83$) daha yüksektir. Son olarak, deney grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = 4.13$, $SS = .82$) kontrol grubundaki katılımcılara ($\bar{X} = 3.35$, $SS = .85$) göre izledikleri videoyu daha akılda kalıcı olarak puanlamışlardır. Ayrıca, yalnızca deney grubundaki katılımcıların değerlendirdiği “İzlediğim videodaki kişinin yerine kendimi kolayca koyabiliyorum.” ($\bar{X} = 4.27$, $SS = .87$) ve “Videoyu izlerken “Onun yerinde ben olsaydım” ($\bar{X} = 4.08$, $SS = .90$) diye düşündüm.” ifadelerine ait ortalama puanlarının yüksek olması katılımcıların videoyu izlerken karşı tarafın perspektifini almakta güçlük çekmediğini destekler niteliktedir. Katılımcıların videoları ne kadar etkileyici, gerçekçi, duygulandırıcı ve akılda kalıcı değerlendirdiğine ilişkin ANOVA bulguları Tablo 3.5’te, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 3.6’da sunulmuştur

Tablo 3. 5. Koşul değişkeninin Etkileycilik, Gerçekçilik, Duygulandırıcılık ve Akılda Kalıcılık Puanları Üzerindeki Etkisine İlişkin Bulgular

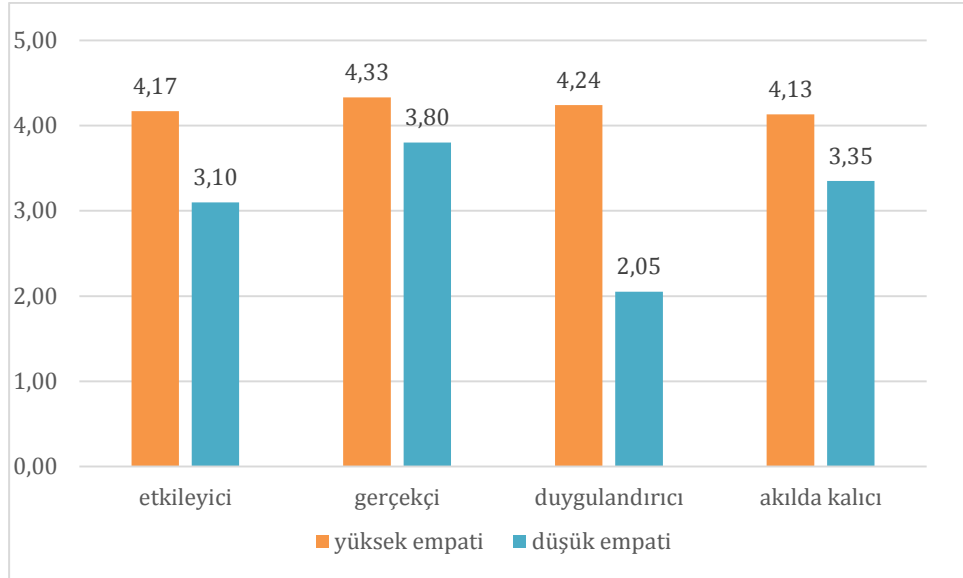
Kaynak	Bağımlı Değişken	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kareler	F	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç (1- β)
Koşul	Etkileycilik	28.793	1	28.793	41.198***	.30	1
	Gerçekçilik	7.232	1	7.232	11.331*	.11	.92
	Duygulandırıcılık	116.775	1	116.775	189.544***	.66	1
	Akılda kalıcılık	15.110	1	15.110	21.815***	.16	1
Hata	Etkileycilik	67.094	96	.700			
	Gerçekçilik	61.268	96	.638			
	Duygulandırıcılık	59.144	96	.616			
	Akılda Kalıcılık	66.492	96	.694			
Toplam	Etkileycilik	1411.000	98				
	Gerçekçilik	1693.000	98				
	Duygulandırıcılık	1182.000	98				
	Akılda kalıcılık	1471.000	98				

* $p < 0.05$; *** $p < 0.001$

Tablo 3. 6. Değişimleme Kontrolü Puanlarının Koşul Değişkenine Göre Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Değişimleme Kontrolü Soruları				
Koşul	Etkileyici	Gerçekçi	Duygulandırıcı	Akılda Kalıcı
Yüksek empati	4.17 (.76)	4.33 (.76)	4.24 (.83)	4.13 (.82)
Düşük empati	3.10 (.89)	3.80 (.81)	2.05 (.73)	3.35 (.85)

Not: Standart Sapma değerleri parantez içerisinde gösterilmektedir.

Şekil 3. 7. Değişimleme Kontrolü Sorularına Verilen Tepkiler

3.2.3.4. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empatinin Suriyeli Mültecilere Yönelik Örtük Tutum Üzerindeki Etkisine İlişkin Analizler

Yapılan analizlerde ilk olarak Hipotez 1 dikkate alınmıştır. İlk hipoteze göre, Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde tehdit algısı olan katılımcıların, yüksek düzeyde tehdit algısı olan katılımcılar ile karşılaştırıldığında Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu örtük tutum sergilemeleri beklenmektedir. Bu amaçla, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum puanları üzerinde uygulanan 2x2 Faktörlü Varyans Analizi (ANOVA) bulgularına göre gruplar arası tehdit algısının temel etkisi anlamlı bulunmuştur, $F(1,94)= 190.87, p < .001, kısmi \eta^2 = .67$.

Diğer bir deyişle, Suriyeli mültecileri düşük düzeyde tehdit algılayan katılımcıların ($\bar{X} = .32, SS = .24$) ÖÇT'deki uyumlu ve uyumsuz bloklardaki tepki sürelerinin arasındaki fark, mültecileri yüksek düzeyde tehdit algılayan katılımcılara ($\bar{X} = .69, SS = .29$) göre daha azdır. Dolayısıyla, Suriyeli mültecileri düşük düzeyde tehdit algılayan katılımcılar mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum puanı elde etmişlerdir.

Ardından, Hipotez 2'yi sınamak amacıyla empati düzeyinin koşulları arasında bir fark olup olmadığı sorusuna cevap aranmıştır. Bu amaçla, araştırmanın bağımlı değişkeni olan Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum puanları üzerinde uygulanan 2x2 faktörlü

varyans analizi bulgularına göre beklenildiği gibi empati düzeyinin bağımlı değişken üzerindeki temel etkisi anlamlı bulunmuştur, $F(1,94) = 275.44$, $p < .001$, *kısmi* $\eta^2 = .75$.

Başka bir ifadeyle, deney grubundaki katılımcıların ($\bar{X} = .28$, $SS = .21$), ÖÇT'deki uyumlu ve uyumsuz bloklardaki tepki sürelerinin arasındaki fark, kontrol grubundaki katılımcılar ($\bar{X} = .73$, $SS = .25$) ile karşılaştırıldığında daha azdır. Özetle, deney grubundaki katılımcılar Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum puanı elde etmişlerdir.

Benzer şekilde, empati düzeyi değişkeni ile gruplar arası tehdit algısı değişkeninin bağımlı değişken üzerindeki ortak etkisi de anlamlı bulunmuştur $F(1,94) = 4.05$, $p < .05$, *kısmi* $\eta^2 = .04$. Yapılan varyans analizinin sonuçları Tablo 3.7'de, koşullara ait ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 3.8'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 7. Temel Değişkenlere İlişkin Puanların Karşılaştırılması

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç(1- β)
Gruplar Arası Tehdit	3.414	1	3.41	190.866***	.000	.67	1
Empati	4.926	1	4.93	275.439***	.000	.75	1
Gruplar Arası Tehdit x Empati	0.072	1	.07	4.053*	.042	.04	.40
Hata	1.681	94	.018				
Toplam	780.575	98					

* $p < 0.05$; *** $p < 0.001$

Tablo 3. 8. Temel Değişkenlere İlişkin Ortalama ve Standart Sapma Değerleri

Gruplar Arası Tehdit	Empati	
	Yüksek (Deney)	Düşük (Kontrol)
Yüksek	0.44 (.13)	0.94 (.13)
Düşük	0.12 (.14)	0.51 (.13)

Not: Standart Sapma değerleri parantez içinde gösterilmektedir.

3.2.3.7. Empati ve Gruplar Arası Tehdit Değişkenlerinin Ortak Etkisine İlişkin Bulgular

Empati ve Gruplar Arası Tehdit Algısı değişkenlerinin ortak etkisinin anlamlı çıkmasına bağlı olarak koşullar arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla ikili karşılaştırmalar yapılmıştır. Bu doğrultuda, birinci ve ikinci hipotezin alt boyutlarının (Hipotez 1.1, Hipotez 1.2, Hipotez 2.1, Hipotez 2.2) test edildiği analizlere bu bölümde yer verilecektir. Daha ayrıntılı olarak, öncelikle gruplar arası tehdit değişkenine bağlı olarak empati düzeyleri karşılaştırılarak koşullar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olup olmadığı test edilecektir (Hipotez 1.1, Hipotez 1.2). Ardından, empati düzeyine bağlı olarak gruplar arası tehdit düzeyleri arasında ikili karşılaştırmalar yapılacaktır (Hipotez 2.1, Hipotez 2.2).

3.2.3.7.1. Tehdit Algısı Düzeyine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Bulgular

Hipotez 1.1'e göre Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara göre daha olumlu örtük tutum sergileyeceklerdir. Bu hipotezin doğruluğunu sınamak amacıyla tehdit algısı düzeyine bağlı olarak empati düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla, 2x2 faktörlü karşılaştırma yapabilmek için birinci çalışmada kullanılan istatistiksel yöntemler gerçekleştirilmiş olup öncelikle veri tabanı gruplar arası tehdit algısı düzeyine göre sabitlenmiştir. Yapılan iki yönlü varyans analizinin (ANOVA) bulguları Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısı düşük iken deney grubu ve kontrol grubu arasında Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutum puanları açısından anlamlı bir fark olduğuna iş aret etmektedir, $F(1,94) = 97.76$, $p < .001$, $kısmi \eta^2 = .51$. Bu analiz sonucunda Hipotez 1.1'in desteklendiği görülmüştür. Daha ayrıntılı olarak, düşük gruplar arası tehdit algısına sahip olan katılımcılardan empati düzeyi yüksek olan katılımcılar ($\bar{X} = .12$, $SS = .14$) empati düzeyi düşük olan katılımcılara ($\bar{X} = .51$, $SS = .13$) göre daha olumlu örtük tutum puanı elde etmişlerdir.

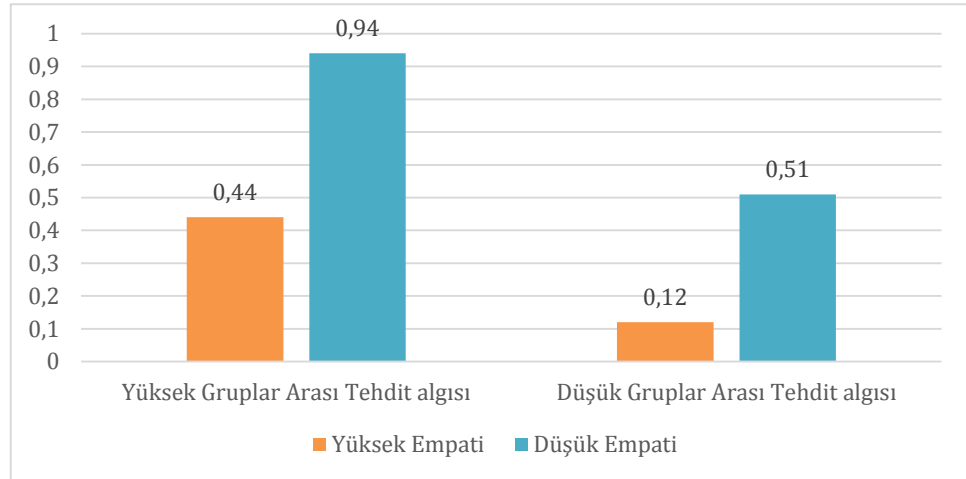
Benzer şekilde, tehdit algısı yüksek iken deney grubundaki katılımcılar ile kontrol grubundaki katılımcılar arasında anlamlı bir fark olup olmadığına ilişkin yapılan varyans analizi ($F(1,94) = 189.79$, $p < .001$, $kısmi \eta^2 = .67$) iki grup arasında istatistiksel

olarak anlamlı bir fark olduğunu ortaya koymuştur. İki grup arasındaki farkın istatistiksel olarak anlamlı bulunması beklenildiği gibi tehdit algısının yüksek olduğu durumda empati düzeyi yüksek olan katılımcıların ($\bar{X} = .44$, $SS = .13$) düşük olan katılımcılara ($\bar{X} = .94$, $SS = .13$) göre daha olumlu açık tutum sergilediklerini göstermektedir. Bu bulgu, Hipotez 1.2'nin de doğrulandığını göstermektedir. Ortaya çıkan bu anlamlı farklılığa ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 3.9'da özetlenmiştir, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 3.8'de özetlenmiştir.

Tablo 3. 9. Tehdit Algısı Düzeylerine Bağlı Olarak Empati Düzeylerinin Karşılaştırılması Puanların Karşılaştırılması

Gruplar Arası Tehdit Algısı	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç(1- β)
Düşük	1.749	1	1.75	97.77***	.000	.51	1
Yüksek	3.394	1	3.39	189.79***	.000	.67	1
Hata	1.681	94	.018				
Toplam	780.575	98					

*** $p < 0.001$

Şekil 3. 8. Gruplar Arası Tehdit Algısı ve Empati Değişkenlerine Göre Örtük Tutum Ortalamaları

3.2.3.7.2. Empati Düzeyine Bağlı Olarak Tehdit Algısı Düzeylerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Yapılan Analizler

İkinci hipotez ile ilişkili olan Hipotez 2.1 ve Hipotez 2.2'yi test etmek için bu bölümde aktarılabacak analizlerde empati düzeyine bağlı olarak tehdit algısı düzeyleri karşılaştırılmıştır. Bu amaçla yine iki yönlü varyans analizi uygulanmıştır. Bu analizlerde amaca uygun olarak empati düzeyinin alt kategorileri temel alınmıştır. Elde edilen bulgulara göre, düşük empati koşulunda tehdit algısı yüksek olan grup ile tehdit algısı düşük olan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, ($F(1,94) = 117.18, p < .001, \text{kısmi } \eta^2 = .56$). Diğer bir deyişle, kontrol grubundaki katılımcılardan tehdit algısı düşük olanlar ($\bar{X} = .51, SS = .13$) tehdit algısı yüksek olanlara ($\bar{X} = .94, SS = .13$) göre daha olumlu örtük tutum sergilemişlerdir. Bu bulgulara dayanarak Hipotez 2.1'in de desteklendiği görülmüştür.

Son olarak, Hipotez 2.2'yi test etmek için uygulanan varyans analizi ise beklenilenin aksine yüksek empati koşulunda tehdit algısı düşük olan grup ile tehdit algısı yüksek olan grup arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmuştur, $F(1,94) = 74.81, p < .001, \text{kısmi } \eta^2 = .44$. Başka bir deyişle, kontrol grubundaki katılımcılardan tehdit algısı düşük olan katılımcılar ($\bar{X} = .12, SS = .14$) tehdit algısı düşük olan katılımcılara ($\bar{X} = .44, SS = .13$) göre daha olumlu örtük tutum sergilemişlerdir. Yapılan karşılaştırmalara ilişkin varyans analizi sonuçları Tablo 3.10'da, ortalama ve standart sapma değerleri ise Tablo 3.8'de gösterilmektedir.

Tablo 3. 10. Empati Düzeylerine Bağlı Olarak Gruplar Arası Tehdit Düzeylerinin Karşılaştırılması

Empati Düzeyi	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama kareler	F	p	kısmi η^2	Gözlemlenen Güç(1- β)
Yüksek	1.338	1	1.34	74.811***	.000	.44	1
Düşük	2.096	1	2.10	117.183***	.000	.56	1
Hata	1.681	94	.018				
Toplam	780.575	98					

*** $p < 0.001$

3.2.4. Tartışma

Bu deneyde, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumlar üzerindeki etkisini incelemek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, birinci deneydeki yöntem kullanılarak katılımcıların empati düzeyleri yüksek ve düşük olmak üzere iki koşul oluşturulacak şekilde değişimlenmiştir. Bağımlı değişken olan örtük tutum ölçümü ise katılımcıların kendilerine sunulan bir uyarı (sembol, resim, kelime, vb.) belirli bir hedef kavram ikilisine (Türkiye, Suriye gibi) mümkün olduğunca hızlı bir şekilde sınıflandırmasıyla elde edilen tepki süresine dayalı bir ölçüm aracı olan Örtük Çağrışım Testi kullanılarak elde edilmiştir. Deney bulguları incelendiğinde, bu deney kapsamında sınanan hipotezlerden yalnızca Hipotez 2.2'nin desteklenmediğini ancak diğer hipotezlerin tamamının (Hipotez 1, Hipotez 1.1, Hipotez 1.2, Hipotez 2, Hipotez 2.1) desteklendiği görülmektedir. Bu doğrultuda sonuçlar hem gruplar arası tehdit hem de empatinin mültecilere yönelik örtük tutumları üzerinde etkili olduğunu göstermektedir.

Suriyeli mültecilere yönelik düşük düzeyde gruplar arası tehdit algısı olan katılımcılar, yüksek düzeyde tehdit algısı olan katılımcılara kıyasla Suriyeli mültecilere karşı daha olumlu örtük tutum sergilemişlerdir. Başka bir deyişle bulgular, Suriyeli mültecileri daha az tehdit algılayan kişilerin tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermiştir. Benzer bir şekilde, alanyazında gruplar arası tehdit algısının göçmen gruplara yönelik tutumlar üzerindeki etkisine ilişkin yapılan araştırmalar, dış grubu tehdit olarak algılayan kişilerin daha olumsuz örtük tutuma sahip olduklarını göstermiştir (Frantz ve ark., 2004; Gonsalkorale ve von Hippel, 2007; Vonofakou ve ark., 2007). Dolayısıyla birinci hipotezi test etmek amacıyla yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular, gruplar arası tehdit algısına ilişkin alanyazında var olan araştırma bulguları ile tutarlı olup hipotezi destekler niteliktedir.

Ayrıca, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin mültecilere yönelik tutumlar üzerindeki ortak etkisini incelemek amacıyla yapılan analizler sonucunda, Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük olan katılımcılardan deney grubunda yer alanların kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha olumlu örtük tutum puanına sahip oldukları bulunmuştur. Benzer şekilde, Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı

yüksek iken deney grubundaki katılımcılar kontrol grubundaki katılımcılara kıyasla daha olumlu örtük tutum sergilemişlerdir. Özetle bulgular, gruplar arası tehdit algısı değişkeninin her bir düzeyinde (yüksek ve düşük) empati koşullarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşacağı varsayımına dayanan iki hipotezi de destekler niteliktedir. Bu bulgular, gruplar arası tehdit algısı düzeyinden bağımsız olarak empati kurmanın kişilerin tutumları üzerindeki olumlu etkisine destek sağlamakta olup her ne kadar Suriyeli mültecileri yüksek düzeyde tehdit olarak algılasalar da kişilerin mültecilerin perspektifini alarak empati kurmaları sağlandığında açık tutumlarda olduğu gibi mültecilere yönelik örtük tutumlarda da daha olumlu sonuçlar elde edildiğini göstermiş olduğundan dolayı önem taşımaktadır.

Deneyde empatinin mültecilere yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin sınındığı bir başka hipoteze göre, dış grup üyeleri ile empati kuran kişilerin dış gruba yönelik daha olumlu örtük tutum geliştirmeleri beklenmektedir. Alanyazında empatinin örtük tutumlar üzerindeki etkisini inceleyen araştırma sonuçlarına göre, hedef gruba yönelik empati kuran katılımcıların Afrika kökenli Amerikalılara (Mekawi, Bresin ve Hunter, 2015); Asya kökenli Amerikalılara (Shih ve ark., 2013) ve obez bireylere (Teachman, Gapinsky, Brownell, Rawlins ve Jeyaram, 2003) yönelik daha olumlu örtük tutum sergiledikleri görülmüştür. Alanyazındaki araştırma sonuçları ile tutarlı olarak bu deneyde de beklenildiği üzere, empati düzeyi daha yüksek olan katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik örtük tutumlarının daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Deneyde son olarak, empati değişkenine bağlı olarak gruplar arası tehdit algısı düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin hipotezler sınanmıştır. İlk hipoteze göre, empati düzeyinin düşük olduğu koşulda, Suriyeli mültecileri düşük düzeyde tehdit olarak algılayan grubun yüksek düzeyde tehdit olarak algılayan gruba göre mültecilere yönelik daha olumlu tutum puanına sahip olması beklenmektedir. Öte yandan, empati düzeyinin yüksek olduğu koşulda ise Suriyeli mültecilerden kaynaklanan tehdit algısı düşük düzeyde olan ve yüksek düzeyde olan katılımcıların tutum puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde farklılaşmaması beklenmektedir. Elde edilen bulgular, empati düzeylerine bağlı olarak gruplar arası tehdit algısı koşullarının karşılaştırıldığı ilk hipotezi destekler niteliktedir. Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, empati kurmalarına yönelik herhangi bir yönerge verilmeyen kontrol grubundaki

katılımcılardan tehdit algısı yüksek olanların düşük olanlara göre ÖÇT'deki uyumlu ve uyumsuz blokları arasındaki tepki süresi farkı daha fazladır.

Öte yandan, deneyde yüksek empati koşulunda tehdit algısı düzeylerinin karşılaştırılmasına ilişkin hipotezin sınanması amacıyla yapılan analizler sonucunda beklenilenin aksine, empati düzeyinin yüksek olduğu koşulda Suriyelileri düşük düzeyde tehdit algılayan kişiler yüksek düzeyde tehdit algılayan kişilere kıyasla istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde mültecilere yönelik daha olumlu örtük tutum sergilemişlerdir. Aynı şekilde, birinci deneyde de yüksek empati koşulunda tehdit algısı düzeylerinin karşılaştırılmasına yönelik hipotez desteklenmemiş olup açık tutuma ilişkin aynı sonuca varılmıştır. Hem açık hem de örtük tutum için yüksek empati koşulunda tehdit algısı düzeylerinin anlamlı bir şekilde farklılaştığının bulunması sonucunda hipotezlerin desteklenmemiş olması empatinin mültecileri yüksek düzeyde tehdit algılayan grupta beklenen düzeyde bir etki yaratmadığını göstermektedir. Daha önce yürütülen araştırmalardan yola çıkarak bu bulgu, tehdit algısı ile ilişkili olan olumsuz kalıpyargıları doğrulama eğilimi, yüksek düzeyde iç grup aidiyeti, kolektif benlik değerini koruma güdüsü gibi faktörler ile açıklanabilir (Stephan, Ybarra ve Morrison, 2009; Tarrant, Calitri ve Weston, 2012; Zebel, Doosje ve Spears, 2009). Dolayısıyla, tehdit algısının yüksek olduğu kişilerde empatinin her iki deneyde de beklenen etkiyi yaratmamasının sebebine ilişkin kesin bir yargıya varmak pek mümkün olmamakla birlikte bu süreçte etkili olabilecek faktörler “Genel Tartışma” bölümünde daha kapsamlı bir şekilde tartışılacaktır.

Son olarak ikinci deneye ilişkin elde edilen bulgular, Smith-McLallen, Johnson, Dovidio ve Pearson (2006) tarafından da belirtildiği gibi herkesin dış gruba yönelik örtük bir önyargısı olduğunu destekler niteliktedir. Şöyle ki, ÖÇT için hesaplanan D puanı genellikle -2 ila +2 arasında değişmektedir ancak genel olarak -1 ve +1 arasında olduğu göz önünde bulundurulmalıdır (Greenwald ve ark., 2003). Mevcut araştırma için ÖÇT'den elde edilen D puanının pozitif olması Türkiye ve iyi kategorisinin örtük olarak daha hızlı eşleştirildiğine işaret etmekte iken negatif olması ise Suriye ve iyi kategorisinin örtük olarak daha hızlı eşleştirildiğine işaret etmektedir. Bu doğrultuda, en olumlu örtük tutum puanına sahip olan yüksek empati koşulundaki gruplar arası tehdit algısı düşük olan katılımcıların ortalama örtük tutum puanınının ($\bar{X} = .12$) pozitif olması

Türkiye ve iyi kategorisinin örtük olarak bu katılımcılar tarafından da daha hızlı eşleştirildiğini göstermektedir.

4. BÖLÜM

GENEL TARTIŞMA

Bu araştırmanın genel amacı, Suriyeli mültecilere yönelik açık ve örtük tutumların gruplar arası tehdit algısı ve empati çerçevesinde incelenmesidir. Bu genel amaç doğrultusunda iki deney yürütülmüş olup kişilerin mültecilere yönelik tutumlarının mültecileri tehdit olarak algılama düzeyleri ve mültecilere yönelik empati düzeylerinden etkilenip etkilenmediği sorusuna yanıt aranmıştır. Bu amaca bağlı olarak yürütülen her iki deneyde de Suriyelilere yönelik tehdit algısı düzeylerine göre katılımcılar iki gruba ayrılmış ve grupların empati düzeyi iki koşul oluşturularak değişimlenmiştir. Birinci deneyde, söz konusu bağımsız değişkenlerin mültecilere yönelik açık tutumlar üzerindeki etkisi incelenirken ikinci deneyde ise mültecilere yönelik örtük tutumlar ele alınmıştır. Buradaki temel amaç, tutum kavramını ele alan pek çok araştırmacı tutumun açık ve örtük olmak üzere iki boyutunun var olduğunu ve bu boyutların ayrıştırılarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamaktadır (Fazio ve ark., 1995; Greenwald ve Banaji, 1995; Vanman, Paul, Ito ve Miller, 1997). Dolayısıyla bu çalışmada da bireylerin Suriyeli mültecilere yönelik örtük ve açık tutumları bahsedilen kavramsallaştırma temelinde ele alınmıştır. Giriş kısmında da belirtildiği gibi, katılımcıların kendi beyanına dayanarak çıkarımlar yapan bilimsel araştırmalarda, özellikle hassas konular söz konusu olduğunda (örn., önyargı, ayrımcılık), kişilerin duygu ve düşüncelerini araştırmacılarla paylaşmayı tercih edip etmedikleri, paylaşmak isteseler dahi her zaman mevcut tutumlarının farkında olup olmadıkları meselesi alanyazında sıklıkla tartışılmıştır (Greenwald ve Banaji, 1995; Petty ve ark., 2009). Bu doğrultuda, açık tutum ölçümlerinde elde edilen bilgilerin her zaman içten olmayabileceğini ve gerçeği yansıtmayabileceğini söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, katılımcıların beyan etmeyi tercih etmediği veya farkında olmadığı tutumların varlığı sıkça tartışılmakta ve söz konusu tutumların ele alınmasının önemi üzerinde durulan bir konu olarak alanyazında karşımıza çıkmaktadır (Greenwald ve Banaji, 1995). Dolayısıyla, bu araştırmada tutumun hem açık hem de örtük olmak üzere her iki boyutunun da ele alınması kritik bir önem taşımaktadır.

Bu kapsamda, her iki deneyde elde edilen bulguların hem birbiriyle hem de ilgili alanyazındaki diğer araştırma bulguları ile tutarlı olduğu görülmüştür. Buna göre, gruplar arası tehdit algısının mültecilere yönelik açık tutumları olumsuz yönde etkilediği görülmüştür. Buna karşın, empatinin ise mültecilere yönelik tutumları olumlu etkilediği bulunmuştur. Her iki deneyin bulguları kendi içinde tartışılmış olup bu kısımda, her iki deneyden elde edilen bulgular bir arada ele alınacaktır. Bu tartışmalar hem gruplar arası tehdit algısı hem de empati alanyazınında yer alan araştırmalar ve önermeler temelinde yürütülecektir. Ayrıca, araştırmanın özellikle gruplar arası tehdit algısı ve empatiye bağlı olarak dış gruba yönelik tutum alanyazınına sağladığı düşünülen katkılar ve bu kapsamda gerçekleştirilecek gelecek araştırmalar için öneriler de bu kısımda irdelenecektir.

4.1. GRUPLAR ARASI TEHDİDİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Gruplar arası tehdit kuramcılarının göre (Stephan ve ark., 2002) kişiler birtakım faktörlere bağlı olarak dış grubun varlığını kendilerine ve/veya iç gruplarına yönelik bir tehdit olarak algılamaya eğilim göstermektedirler. Bu açıdan bakıldığında, dış grubun tehdit olarak algılanma düzeyi arttıkça dış gruba yönelik olumsuz tutumlar da artmaktadır (Stephan ve ark.,1999; 2002). Benzer şekilde mevcut araştırmada da elde edilen bulgular, mültecilerden kaynaklanan tehdit algısının hem açık hem de örtük tutumları olumsuz etkilediğini göstermiştir.

Gruplar Arası Tehdit Kuramı'na göre hem tehdit olarak algılayan hem de tehdit olarak algılanan gruplarda duruma bağlı olan veya bireylerin kendisinden kaynaklanan birtakım faktörler gruplar arası tehdit algısını etkilemektedir. Bu faktörleri, bu araştırmanın konusu olan Suriyeli mültecilere yönelik tutumlar bağlamında incelemek gruplar arası tehdit bağlamında elde edilen bulguları daha anlaşılır hale getirmek açısından faydalı olacaktır.

İlk olarak, Türkiye'de Suriyelilere ilişkin tehdit algısını iki grup arasındaki ilişki bağlamında değerlendirmek gerekirse hem kuramın kendi önermelerinde hem de ilgili alanyazında yapılan araştırmalarda iki grup arasındaki farkların, gruplar arasında

yaşanan çatışmaların ve gruplar arası temasın niteliğinin dolaylı olarak tehdit algısını etkilediği görülmektedir (Stephan ve ark., 2009). Alanyazında, farklı yaş gruplarında medyanın etkisine ilişkin yapılan araştırmalardan elde edilen sonuçlar 18 ila 31 yaş aralığında bulunan kişilerin geleneksel medyaya kıyasla sosyal medya kullanımının daha yüksek düzeyde olduğunu göstermiştir (Lenhart, Purcell, Smith ve Zickuhr, 2010; Loader, 2007). Ayrıca, politik meselelere ilişkin haberleri bu yaş aralığındaki kişilerin sosyal medya aracılığıyla takip ettikleri görülürken daha yüksek yaş aralığında bulunan kişilerin geleneksel medya araçlarını kullandıkları görülmüştür (Holt, Shehata, Strömback, Ljungberg, 2013). Buradan hareketle hem birinci hem de ikinci deneydeki katılımcıların yaş ortalamaları dikkate alındığında, özellikle sosyal medyadaki Suriyeli mülteciler ile ilgili söylemlere sıklıkla maruz kalabilecek bir potansiyele sahip oldukları ve Suriyeliler hakkında edindikleri bilgilerin çoğunda medyanın aracı olduğu düşünülmektedir. Gruplar Arası Tehdit Kuramı çerçevesinde dış grup hakkında elde edinilen bilginin tehdit algısı üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ayrımcı söylemlerin meşrulaştırılıp yaygınlaştırılmasında ve toplumsal bilişlerde ırkçı düşüncelerin oluşumunda medyanın önemli bir işlevi olduğunu öne süren van Dijk (1991, 1992) etnik azınlıkların ve göçmen grupların çoğu zaman ayrımcı, dışlayıcı ve ötekileştirici söylemler ile temsil edildiğini belirtmektedir (vanDijk, 2005). Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse; azınlık gruplar çoğu zaman şiddet, saldırganlık, hırsızlık gibi temalar ile gündeme gelmekte, medyada kültürel farklılıklar tehditkâr bir dille vurgulanmakta ve değerli kaynakları tehdit eden gruplar olarak gündeme gelmektedirler (Friedman ve Klein, 2008; Pickering, 2001; vanDijk, 1999; 2005). Bu doğrultuda, Türkiye’de Suriyeli mültecilerin medyadaki temsiline odaklanan Kolukırık (2009) mülteciler ile ilgili yapılan haberlerin çoğunlukla taraflı, ayrımcı ve ötekileştirici olduğunu belirtmiştir. Doğanay ve Keneş’in (2016) yaptıkları araştırmada yer verdikleri Suriyeliler ile ilgili haber başlıklarının da Türk toplumu ve Suriyeliler arasındaki çatışmaları arttıracak nitelikte olduğu görülmektedir (“Sarhoş Suriyeli korku saçtı”, “Suriyelilerin apartmanı: Söndürün yine yakacağım”, “Misafirverperliğin faturası”; “Ev sahibine saldıran misafirler”). Görüldüğü gibi, Türk toplumu ile Suriyeliler arasındaki ilişkide medya çoğunlukla çatışmayı beslemekte ve gruplar arası tehdit algısını da dolaylı olarak arttırmaktadır. Bu durumun Türk toplumunda Suriyelilere yönelik gruplar arası tehdit algısını arttırdığını söylemek mümkündür.

Daha önce belirtildiği gibi, gruplar arası temasın niteliği de mültecilere yönelik tehdit algısının üzerinde kritik bir rol oynamaktadır. Bu araştırmada, temasın muhtemel etkisini kontrol etmek amacıyla Suriyeliler ile doğrudan temasın olması dışlama kriteri olarak belirlenmiş ve Suriyeliler ile doğrudan teması olan kişiler araştırmaya dahil edilmemiştir. Ancak, Yayılmacı Temas Kuramı'na (Wright, Aron, McLaughlin-Volpe ve Ropp, 1997) göre gerçek bir sosyal temas olmasa bile sadece iç grup ve dış grup üyeleri arasında sosyal temas olduğuna dair bilgiye sahip olmak, gruplar arası tutumları düzenlemekte etkili olmaktadır. Dolayısıyla, yukarıda bahsedildiği gibi medyada yer alan ötekileştirici söylemler, Suriyeliler ile doğrudan herhangi bir teması olmayan kişilerin de Suriyeli algısını etkilemekte ve Türk toplumu ile Suriyeliler arasındaki gruplar arası temasın niteliğini şekillendirmektedir. Bu doğrultuda, Suriyelilerden kaynaklanan tehdit algısı da artmakta ve Suriyelilere yönelik daha olumsuz tutumlar geliştirmelerini kolaylaştırmaktadır.

Gruplar arası tehdit algısını etkileyen bir diğer faktör dış grubun büyüklüğüdür. Katılımcılardan elde edilen geri bildirimler doğrultusunda, ilk dönemlerde Türkiye'nin Suriyelilere karşı uyguladığı politikaları pek olumsuz değerlendirmedikleri hatta olması gerekenin uygulandığını düşündüklerini belirtmiş olmalarına rağmen gün geçtikçe artan mülteci sayısı ile birlikte durumun artık kontrol edilemez hale geldiği ve başta iş, eğitim ve sağlık olmak üzere birçok alanda bozulmaya sebep olduklarını düşündüklerini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla, 8 yıldır Suriye'de devam eden iç savaş sebebiyle Türkiye'deki Suriyeli mültecilerin sayısının artış göstermesi Suriyelilerden kaynaklanan tehdit algısını arttıran bir diğer önemli faktör olarak düşünülebilir.

Sonuç olarak, araştırmadaki her iki deneyde bağımsız değişken olarak ele alınan gruplar arası tehdit algısı hem Stephan ve arkadaşları (2002) tarafından geliştirilen kuramın örüntüleri ile hem de alanyazındaki araştırmalarda elde edilen bulgular ile tutarlı sonuçlar vermiştir. Beklenildiği gibi, Suriyeli mültecilere yönelik tehdit algısı arttıkça hem açık hem de örtük tutumlar daha olumsuz hale gelmiştir. Özetle, sonuçlar tutumun her iki boyutunda da gruplar arası tehdit algısının etkili olduğunu göstermiştir. Bu bulguya dayanarak, Türk toplumu ve Suriyeliler arasındaki ilişkide Suriyelilere ilişkin tehdit algısı oluşmasına yardımcı olacak ve var olan algının artmasına katkı sağlayacak birtakım faktörler bu bölümde tartışılmıştır.

4.2. EMPATİNİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Alanyazında özellikle gruplar arası ilişkiler bağlamında sıkça ele alınan empatinin dış gruba yönelik tutumlarda çoğu zaman olumlu bir etkisi olduğu görülmüştür (Batson ve ark., 1997; Miller ve Eisenberg, 1999; Fisher, 1994; Galinsky ve Moskowitz, 2000; Stephan ve Finlay, 2000; Pederson ve Thomas, 2013). Alanyazındaki araştırma sonuçları ile tutarlı olarak mevcut araştırmada da beklenildiği üzere, empati düzeyi daha yüksek olan katılımcıların Suriyeli mültecilere yönelik tutumları daha olumludur. Aynı zamanda bulgular, gruplar arası tehdit algısının her iki düzeyinde de empatinin kişilerin tutumları üzerindeki olumlu etkisine destek sağlamakta olup her ne kadar Suriyeli mültecileri yüksek düzeyde tehdit olarak algılasalar da kişilerin hedef grup üyesi ile empati kurduklarında tutumlarının daha olumlu olduğunu göstermektedir.

Giriş kısmında da belirtildiği gibi empati, uzun yıllar boyunca tek boyutlu olarak değerlendirilmiş olmasına rağmen son yıllarda çok boyutlu bir yapı olduğuna ilişkin yapılan kavramsallaştırmalar dikkat çekmektedir. Bu araştırmada da empati düzeyini arttırmak için bireyin karşıdaki kişinin yerine kendini koyarak onun düşünce ve hislerini kavrama yeteneği üzerine yoğunlaştığı empatinin daha çok bilişsel boyutu ile ilişkili olan perspektif alma tekniği kullanılmıştır. Mevcut araştırma kapsamındaki, her iki deneyde de deney grubundaki katılımcılara empati değişimlemesi amacıyla izletilen videoda katılımcılardan kendilerini videoda gördükleri kişilerin yerine koyarak böyle bir durumda olmanın nasıl hissettiriyor olabileceğini düşünmeleri istenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular Suriyeli mültecilerin perspektifini alarak empati düzeyi değişimlenen kişilerin daha olumlu açık ve örtük tutuma sahip olduklarını göstermiştir.

İlgili alanyazında empati değişimlemesi için bu araştırmada da temel alınan perspektif alma yönteminin kullanıldığı çeşitli araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalarda da, hedef grup ile ilgili bir metin okuyan, bir video izleyen veya bir ses kaydı dinleyen katılımcılardan kendilerini hedef grup üyesinin yerine koymaları istenmiştir. Araştırmalardan elde edilen bulgular sonucunda perspektif alma yöntemi kullanılarak empati düzeyi arttırılan kişilerin dezavantajlı ya da damgalanmış gruplara (Batson ve ark., 2007; Galinsky ve Moskowitz, 2000), uyuşturucu bağımlılarına (Batson ve ark.,

2002), AIDS tanısı alan kişilere, engelli ve suçlu gruplara yönelik (Batson ve ark., 1997) olumsuz kalıpyargılarının ve önyargılarının azaldığı ve daha olumlu tutum geliştirdikleri görülmüştür.

Daha önce de belirtildiği gibi, medya toplumun düşünce içeriğini şekillendirmede önemli bir rol oynamaktadır. Görüldüğü üzere medyada mülteciler ile ilgili yer alan söylemler çoğu zaman zenofobik ve ötekileştirici olmakta ayrıca gerçeği yansıtmayabilmektedir (van Dijk, 1991; 1992; 2005). Toplumun büyük bir kesiminin Suriyeliler ile doğrudan bir teması olmadığı düşünülürse eğer, toplumun büyük çoğunluğunun Suriyeliler hakkındaki bilgileri medya aracılığı ile edindiklerini söylemek mümkündür. Dış gruba yönelik tutumlar üzerinde dış grup hakkında edinilen bilgiler kritik bir önem taşıdığından dolayı edinilen bilginin olumsuz olması doğrudan dış gruba yönelik tutumları olumsuz olarak etkileyecektir. Buradan hareketle, bu araştırmada empati değişimlemesi amacıyla Suriyeliler ile göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşadıkları sürece ilişkin yapılan röportajları içeren bir video kullanılmıştır. Buradan hareketle, videonun içeriğinin Suriyeli mülteciler hakkında edinilen bilginin niteliği açısından kritik olduğu ve mültecilerin geçirdiği süreçler ile ilgili bilgi sahibi olmanın mülteciler hakkında daha önce edinilen bilgilerden kaynaklanan olumsuz temsiller üzerinde iyileştirici bir etkisi olduğu düşünülmektedir.

Buna ek olarak, araştırmada perspektif alma yönteminin kullanılmasının bir diğer sebebi de hedef grup üyesinin yerine kendini koyan kişilerde “ben ve diğeri” ayrımını azaltması ve algılanan benzerlik düzeyini arttırmasıdır (Davis ve ark., 1996; Dovidio ve ark., 2004; Galinsky, Ku ve Wang, 2005). Daha önce yürütülen araştırmalar, insanların bir uyarıcı ile karşılaştıklarında kendilerini uyarıcı ile ilgili standartlara göre kıyasladıklarını ve bu süreçte karşılaştıkları uyarıcı ile ortak özelliklere odaklandıklarını göstermektedir (Festinger, 1954; Mussweiler, 2003). Bu sebeple, videodaki kişilerin katılımcıların tamamına hitap etme niteliği taşıması açısından görüntülerde yalnızca röportajı veren kişilere değil farklı yaş grupları ve cinsiyetten olan kişilerin görüntülerine de yer verilmiştir. Böylece, videoda gördüğü kişi ile empati kuran kişinin dış grup üyesi ile algılanan benzerlik düzeyinin artmasının mültecilere yönelik daha olumlu tutum gelişmesine katkı sağlaması açısından etkili olduğu düşünülmektedir.

Bir başka açıklama da, hedef grubu prototip olarak algılama düzeyinin grubu değerlendirme sürecinde etkili olduğu çerçevesinde yapılabilir (Ullrich, 2009; Wenzel, Mummendey, Waldzus, 2007). Berthold ve arkadaşları (2013) tarafından yapılan araştırmada perspektif almanın dış grubu prototip olarak algılama düzeyini azalttığı bulunmuştur. Dolayısıyla, empati değişimlemesi amacıyla katılımcılara izletilen videoda yalnızca bir kişiye değil farklı yaş grupları ve cinsiyetten olan kişilere de yer verilmiş olması empatinin yalnızca gruptaki bir üyeye değil tüm gruba genellenme ihtimalini arttırdığı, grubu prototip olarak algılama düzeyini azaltmaya yardımcı olduğu ve dolaylı olarak mültecilere yönelik tutumları olumlu olarak etkilediği düşünülmektedir.

Sonuç olarak, araştırmadaki her iki deneyde bağımsız değişken olarak ele alınan empatinin dış gruba yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin incelendiği bu araştırmada alanyazındaki araştırmalarda elde edilen bulgular ile tutarlı sonuçlar elde edilmiştir. Beklenildiği gibi, Suriyeli mülteciler ile yüksek düzeyde empati kuran kişilerin hem açık hem de örtük tutumlarının daha olumlu olduğu görülmüştür. Özetle, sonuçlar tutumun her iki boyutunda da empatinin olumlu bir etkisi olduğunu göstermiştir.

4.3. GRUPLAR ARASI TEHDİT VE EMPATİNİN MÜLTECİLERE YÖNELİK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ORTAK ETKİSİ

Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik tutumları üzerindeki etkisine ilişkin bulgular hem açık hem de örtük tutumlar için tutarlı sonuçlar elde edildiğini göstermesi açısından önem taşımaktadır.

İlk olarak, Suriyelileri hem yüksek düzeyde hem de düşük düzeyde tehdit olarak algılayan gruplarda hedef grubun perspektifini alarak empati düzeyi artırılan kişilerin Suriyeli mültecilere yönelik daha olumlu tutumlar sergiledikleri görülmektedir. Değişkenlerin ayrı ayrı tartışıldığı bölümlerde belirtildiği gibi gruplar arası tehdit algısından kaynaklanan birtakım faktörler dış gruba yönelik tutumları olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Öte yandan, dış grup üyesi ile empati kurmanın ise tutumları olumlu bir şekilde etkilediği söylenebilir.

Buradan hareketle, gruplar arası tehdit algısından bağımsız olarak empatinin mültecilere yönelik tutumlar üzerinde olumlu bir etkisinin olmasını daha önce de değinildiği gibi gruplar arası tehdit algısından kaynaklanan ve olumsuz tutuma sebep olan faktörlerin empati düzeyi arttığında tutumlar üzerindeki etkisinin azalması ile açıklamak mümkündür. Daha spesifik olarak, Gruplar Arası Tehdit Kuramı'na göre dış grup ile temasın niteliği, gruplar arasındaki çatışma, grup hakkında edinilen bilgi, grubun prototip olarak algılanma düzeyi gibi unsurlar tehdit algısı üzerinde belirleyici rol oynamaktadır. Bununla beraber, dış gruptan kaynaklanan tehdit algısının yüksek olması dış grup hakkında nefret ve öfke gibi olumsuz duyguların oluşmasına (Maner ve ark., 2005), daha olumsuz kalıpyargılara ve hoşgörünün azalmasına sebep olmakta (Quist ve Resendez, 2003), insandışılaştırma eğilimini arttırmakta (Shamir ve Sagiv-Schifter, 2006; Skitka, Bauman ve Mullen, 2004) ve bilgiyi değerlendirirken dış grubun aleyhine olacak şekilde yükleme hataları yapma olasılığını arttırmaktadır (Costarelli, 2005). Buna karşın giriş kısmında da belirtildiği gibi empatinin; grubun prototip olarak algılanma düzeyini azalttığı, özellikle perspektif alma yönteminin kullanıldığında grup hakkında edinilen bilgiyi yeniden şekillendirdiği, olumsuz duyguları azaltırken adalet duygusunu arttırdığı ve olumsuz kalıpyargılara ulaşılabilirliği azalttığına ilişkin bulgular daha önce yürütülen araştırmalarda ortaya çıkmıştır (Batson, 1991; 2009; Davis, 1983; Stephan ve Finlay, 1999). Dolayısıyla, hedef grup üyesi ile empati kurmak hem gruplar arası tehdit algısına sebep olan hem de tehdit algısından kaynaklanan faktörleri etkilemektedir. Bu araştırmada da beklenildiği gibi empatinin tehdit algısından bağımsız olarak tutumlar üzerinde olumlu bir etkisi olmuştur. Ayrıca, tutumlar üzerinde karşıt etkilere sahip olduğu görülen bu iki yapının bu araştırmada bir arada ele alınması ve tutumun her iki boyutunda alanyazındaki diğer araştırma bulguları ile tutarlı sonuçlar vermesi ilgili alanyazın için kritik önem taşımaktadır.

Empatinin yukarıda bahsedildiği gibi tehdit algısından kaynaklanan olumsuz sonuçlarının etkisini azaltması ve tutumlar üzerindeki olumlu etkisinden yola çıkarak tehdit algısı düzeyinden bağımsız olarak empati düzeyi arttırılan kişilerin mültecilere yönelik olumlu tutum sergilemesi beklenmiştir (Batson ve ark., 2007). Buradan hareketle mevcut araştırmada, empati düzeyinin yüksek olduğu koşulda Suriyeli mültecileri yüksek düzeyde ve düşük düzeyde tehdit algılayan katılımcıların mültecilere yönelik tutum puanları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark olmayacağı

düşünülmüştür. Ancak bu iddianın tersine, her ne kadar empati mültecileri yüksek düzeyde tehdit olarak algılayan kişilerde de olumlu bir etki gösterse de tehdit algısı düşük olan grupta empati düzeyi artırılan kişilerin tehdit algısı yüksek olan gruba kıyasla tutum puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir şekilde daha olumlu olduğu bulunmuştur.

Bu bulgudan yola çıkarak ilgili alanyazın tarandığında, özellikle tehdit algısı yüksek olan kişilerde perspektif alma yönteminin istenilen sonuçları vermediği araştırmalara rastlanmaktadır. Örnek olarak, Mooijman ve Stern (2016) tarafından perspektif almanın eşcinsellere yönelik tutumlar üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yapılan araştırmada katılımcılara birbirine sarılan iki erkeğin olduğu bir fotoğraf gösterilmiş ve kendilerini fotoğraftaki kişilerin yerine koyarak bu kişilerin nasıl hissettiğini hayal etmeleri istenmiştir. Araştırmanın sonucunda, kendilerini “muhafazakâr” olarak tanımlayan bireylerden eşcinsellerin perspektifini alanların eşcinsellere yönelik çok daha düşmanca tutumlara sahip oldukları ve eşcinsellere verilen hakların çoğuna karşı oldukları bulunmuştur. Mevcut araştırmada da gruplar arası tehdit algısı yüksek olan kişilerde empatinin beklenen düzeyde sonuç vermemesi tehdit algısı ile ilişkili birtakım faktörler ile açıklanabilir. İlgili alanyazında yer alan pek çok araştırma dış grubu yüksek düzeyde tehdit olarak algılayan kişilerin iç grup yanlılığının da yüksek olduğunu göstermektedir (Berndsen ve Gausel, 2015; Berndsen, Thomas, McCarty, Bliuc, ve Hendres, 2017; Penic, Elcheroth ve Reicher, 2016). Dolayısıyla, bu kişiler iç grup kimliğini korumak amacıyla dış gruba yönelik anlayıştan çok savunmacı kaçınma tutumu sergilemeye eğilim göstermektedirler (Tarrant ve ark., 2012). Daha spesifik olarak, bu kişiler iç gruplarına yönelik tehdit algıladığında kolektif benlik değerini korumak amacıyla grup hakkındaki olumsuz kalıpyargılarını doğrulayacak ipuçlarına odaklanmaktadır (Zebel ve ark., 2009).

Bir başka açıdan bakıldığında, iç grubun dış gruba göre daha üstün olmasına ilişkin arzusu ile şekillenen gruplar arası eşitsizliği meşrulaştırma düzeyi şeklinde tanımlanan sosyal baskınlık yöneliminin de (Pratto, Sidanius, Stallworth ve Malle, 1994) yüksek gruplar arası tehdit algısı ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Aynı şekilde, otoriteye itaat ederken kendilerinden daha aşağıda olanlara baskı uygulama eğiliminde olan yetkeci kişilik düzeyi (Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson ve Sanford, 1950) yükseldikçe dış

gruplardan kaynaklanan tehdit algısının da arttığı görülmüştür (Stephan ve ark., 2009). Her iki muhafazakâr ideolojinin empati düzeyini azalttığı da alanyazında rastlanan bir bulgudur (McFarland 2010; Pratto ve ark., 1994). Buna ek olarak, Pederson ve Thomsen (2013) yaptıkları bir araştırmada empatinin sosyal baskınlık yönelimi ve önyargılı tutumlar arasındaki ilişkiye aracılık ettiğini bulmuşlardır. Dolayısıyla, alanyazındaki araştırma bulgularından yola çıkarak tehdit algısının yüksek olduğu grupta muhafazakâr ideolojilerin empatiyi etkilemiş olabileceği düşünülmektedir.

Perspektif almanın tutumlar üzerinde olumsuz sonuç verdiğine ilişkin Kanada'da yapılan bir başka araştırmada ise azınlık grupların perspektifini alan kişilerde iç gruplarına ilişkin meta kalıpyargıların aktive olduğu görülmüştür (Vorauer ve Sasaki, 2009). Ancak bu bulgu, yalnızca yüksek düzeyde önyargılı kişilerde ortaya çıkmıştır. Bunun sonucunda, katılımcılarda kendi iç gruplarının karşıt grup tarafından ırkçı ve önyargılı olarak değerlendirildiğine ilişkin bilişlerin aktive olması dış grubun daha olumsuz değerlendirilmesine sebep olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, mevcut araştırmada da gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğu kişiler Suriyeli mültecilere yönelik olumsuz tutumlara sahip olduğundan mültecilerin perspektifinden bakıldığında kendileri hakkında olumsuz değerlendirmeler (örn., önyargılı, acımasız, vb.) aktive olduğunda empati kurmaktan kaçınmış olabilecekleri düşünülebilir.

Deneyde değişimleme amacıyla kullanılan video daha önce de belirtildiği gibi Suriyeli mültecilerin göç öncesinde, göç sırasında ve göç sonrasında yaşadıkları süreci içermekte ve görüntülerde geçici barınma merkezlerinden kesitler yer almaktadır. Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde videonun negatif içerikli olmasının da tutumlar üzerinde etkili olabileceği düşünülmektedir. Örnek vermek gerekirse, Silverman, Gwinn ve van Boven (2015) tarafından yapılan bir araştırmada katılımcılardan görme engelli veya ampüte bireylerin yerine kendilerini koymaları istenmiştir. Araştırmanın sonucunda, hedef grubun perspektifini alan kişilerin kontrol grubuna göre grup üyelerini çok daha çaresiz değerlendikleri ve grup üyeleri ile etkileşime girme isteklerinde azalma olduğu gözlemlenmiştir. Nario-Redmond, Dobromir ve Cobb (2017) tarafından yapılan bir araştırmada da simülasyon tekniği ile görme engelli kişilerin bir gün boyunca neler yaşadığını tecrübe eden deney grubundaki kişilerin kontrol grubuna göre çok daha kaygılı ve utanç verici hissettikleri ve hedef grup üyelerini daha olumsuz

değerlendirdikleri sonucuna varılmıştır. Dolayısıyla, negatif içerikli uyarılara maruz kalan kişiler kendilerini dış grup üyesinin yerine koyduğunda aynı durumun kendi başlarına geleceğinden korktukları ve empati duymaktan kaçındıkları ortaya çıkmıştır (Galinsky ve Moskowitz, 2000; Stephan ve Finlay, 1999). Mevcut araştırmada, değişimleme amacıyla kişilerin kendini hedef grubun üyesinin yerine koyarak bu durumun kendilerine nasıl hissettireceğine ilişkin düşünceleri istenmiştir. Bu doğrultuda, bireyin kendini merkeze aldığı (*self oriented*) bir yönerge kullanılması kişilerin benlik kavramını daha çok tehdit etmiş olabileceğinden hareketle empati kurmaktan daha çok kaçınmalarına sebep olmuş olabilir (Boler, 1997; Coller ve Resick, 1987; Davis, Conklin, Smith ve Luce, 1996). Bu sebeple, perspektif alma yönergesi olarak bireyin diğerini merkeze koyduğu (*other oriented*) yönerge kullanılmasının kişilerin kaçınmacı tutumlarını azaltabileceği düşünülmektedir.

Buna ek olarak, bireylerin mülteciler ile empati kurma sürecini etkileyebileceği düşünülen bir başka faktör de Türkiye'nin Suriye ile sınır komşusu olması sebebiyle savaşa coğrafik olarak yakın olmanın Türk toplumu üzerinde savaşa ve mülteciler ile aynı durumda olmaya yönelik tehdidi artırma ihtimalinin yüksek olmasıdır. Daha ayrıntılı olarak, kişi kendini bir mültecinin yerine koyduğunda savaşın sınırda olmasının yanı sıra 8 yıldır süren savaşın Türkiye'nin gündeminde çoğunlukla yer almasından kaynaklı olarak kişinin böyle bir tehdidin kendi başına da gelme ihtimalini düşünme olasılığı artmış olabilir.

Alanyazındaki araştırmalar, başkalarının başına kötü bir durum geldiğinde o kişilere karşı her zaman sempati duyma, anlayış gösterme gibi sonuçlar ortaya çıkmadığını göstermektedir. Bazı koşullarda, insanlar karşı tarafın içinde bulunduğu kötü durum veya başına gelen felaketlerden dolayı zevk duymaktadırlar (Heider, 1958). Bu süreç alanyazında “başkasının üzüntüsüne sevinme” (*schadenfreude*) olarak kavramsallaştırılmaktadır. Yapılan araştırmalarda, hedef grup veya kişi sevilmediğinde başına gelen kötü şeylerin sempatiden çok schadenfreudeye sebep olduğu görülmektedir (Feather ve Sherman, 2002). Bu süreçte, kişinin başına gelen durumdan ne kadar sorumlu olduğu ve durumu hak edip etmediğine ilişkin algı da belirleyici olmaktadır (vanDijk, Ouwerkerk, Goslinga ve Nieweg, 2005). Stephan ve arkadaşlarına göre (2009) gruplar arası tehdit algısı yüksek olan kişilerin bir başka özelliği de

schadenfreude olarak kavramsallaştırılan sürecin bu kişilerde çok daha kolay ortaya çıkmasıdır. Buradan yola çıkarak, tehdit algısı yüksek olan kişilerin mültecilerin yaşadıkları süreci zaten hak ettiklerini düşünmeleri olasıdır. Bu doğrultuda, empati duymaktan çok mültecilerin içinde bulunduğu durumdan hoşnut olmuş olabilirler.

Ayrıca, Stephan ve arkadaşları (2009) dış grubu yüksek düzeyde tehdit olarak algılayan katılımcıların dış grubu daha çok homojen olarak algılamaya yatkın olduklarını belirtmişlerdir. Bu kapsamda, perspektif alma yöntemi kullanıldığında dış grubu homojen olarak algılayan kişilerde empati kursalar dahi çoğu zaman empatiyi tüm gruba genellemedikleri görülmüştür (Galinsky ve Moskowitz, 2000). Özellikle deneyin sonunda katılımcılar ile yapılan bilgilendirme görüşmesi sırasında katılımcıların bu konuya değinmeleri dikkat çekmiştir. Katılımcılar, mültecilerin bir kısmının videodaki gibi zor süreçlerden geçtiklerini ve keyfi sebepler nedeniyle burada bulunmadıklarının farkında olduklarını ve bu durumun kendilerine de kötü hissettirdiğini ancak mültecilerin tamamının bu kadar “masum” değerlendirilemeyeceğini dile getirmişlerdir. Türkiye’de de bu şekilde yardıma muhtaç ve yoksul kişiler olduğunu öncelikle onlara yardım edilmesi gerektiğini belirtmişlerdir. Ayrıca, mültecilerin çoğunun yapılan yardımları hak edecek şekilde davranmadığını vurgulamışlardır. Buradan hareketle, empatinin beklenen düzeyde olumlu etkisi, gruplar arası tehdit algısı yüksek olan katılımcıların izledikleri videodan dolayı grup üyelerine empati kursalar dahi iç grubu kayırma eğilimlerinin yüksek olmasından ya da empatiyi tüm gruba genellememiş olabileceklerinden dolayı ortaya çıkmamış olabilir.

Bir başka açıdan bakıldığında, yukarıda da değinildiği gibi katılımcıların geri bildirimlerinde koşullu önyargı (Anderson, 2018) ile ilişkili olan “Mültecilerin yardıma ihtiyaçları olabilir ama ülkemizde de yardıma muhtaç pek çok kişi var.”, “Ülkemizde yaşayabilirler ama kurallara uymaları gerekiyor.”, “Bizim kültürümüze uyum sağlayıp kendi kültürlerini devam ettirmemeler.” gibi ifadelere yer verdikleri görülmüştür. Bu süreçte kişiler önyargılı tutumlarını koşullara bağlı olarak yapılandırmakta ve meşrulaştırmaktadır. Bu doğrultuda, çoğu zaman önyargılı olduklarının farkında olmayabilmekte hatta buldukları durumdan dolayı mültecileri sorumlu tuttıklarını söylemek mümkündür. Bu sürecin de empatinin ortaya çıkardığı etki üzerinde rol oynadığı düşünülmektedir.

4.4. ARAŞTIRMANIN DEĞERLENDİRİLMESİ VE ALANYAZINA KATKILARI

Bu araştırma gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik açık ve örtük tutumları üzerindeki etkisini incelemek amacıyla yürütülmüştür. Bu amaç doğrultusunda, empati düzeyinin değişkenleri yüksek ve düşük olmak üzere iki düzey şeklinde değişimlenerek incelenmiştir. İlgili alanyazın tarandığında, dış gruba yönelik açık tutum alanyazınında gruplar arası tehdit algısı ve empati değişkenini bir arada ele alan çalışmalara nadiren rastlanmaktadır. Ancak söz konusu araştırmalarda iki değişkenin açık tutum üzerindeki etkisi incelenirken deneysel yöntem kullanılmamıştır (Karaoğlu, 2015) Buradan hareketle, deneysel yöntemin kullanıldığı mevcut araştırmada gruplar arası tehdit algısı değişkeninin her iki düzeyinde de empatinin sistematik bir şekilde deneysel yöntem ile değişimlenerek açık tutum üzerindeki etkisinin incelenmesi açısından alanyazında önemli bir yeri olduğunu söylemek mümkündür. Aynı şekilde, örtük tutum alanyazını için de bu araştırmanın önemli sonuçlara işaret ettiği düşünülmektedir. Şöyle ki izleyebildiğimiz kadarıyla, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin deneysel yöntem kullanılarak bir arada ele alındığı ve azınlık gruplara yönelik örtük tutumlar üzerindeki etkisinin incelendiği herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu açıdan bakıldığında araştırma kapsamında yürütülen her iki deneyde temel amaca bağlı olarak sınıanan hipotezlerin alanyazında var olan boşluğu doldurmaya ilişkin kritik bir önem taşıdığı ve elde edilen bulguların bu kapsamda yürütülecek diğer araştırmalara öncülük edebileceği düşünülmektedir.

Daha önce de değinildiği gibi, tutum araştırmalarında örtük tutumun ele alındığı araştırmalar açık tutuma kıyasla çok daha azdır. Buna karşın, son yıllarda yapılan araştırmalar örtük tutumun insan davranışları üzerindeki etkisinin azımsanmayacak düzeyde olduğunu gösterir niteliktedir. Hatta, örtük yapıların özellikle hassas konularda davranışı yordama gücünün çok daha fazla olduğu dikkat çekmektedir (Greenwald ve ark., 2009). Ayrıca, tutum kavramı ilk olarak tek boyutlu ele alınmasına rağmen daha sonraki araştırmalarda tutumun açık ve örtük olmak üzere iki boyutunun var olduğu ve bu boyutların her ikisinin de insan davranışı üzerinde azımsanmayacak etkileri olduğu vurgulanmıştır (Fazio ve ark., 1995; Greenwald ve Banaji, 1995). Giriş kısmında da belirtildiği gibi, açık ölçüm yöntemleri kişilerin kendi beyanlarına dayalı çıkarımlar

olmaları sebebiyle güvenilirliğe ilişkin birtakım riskler barındırmaktadır. Bu doğrultuda, açık tutum ölçümleri kullanılarak elde edilen bilgilerin her zaman gerçeği yansıtmayabileceği ve verilen cevapların içten olmayabileceği alanyazında sıkça tartışılmaktadır. Buradan hareketle, mevcut araştırmada örtük yapıların da değerlendirilmesi araştırmanın önemini arttırmaktadır. Bir başka önemli nokta ise, iki ayrı yapı olarak ele alınmasına rağmen hem açık hem de örtük tutum üzerinde elde edilen sonuçların paralel olmasıdır.

Ayrıca, Türkiye’de Suriyeliler meselesi ve Türk toplumu ile Suriyeli mülteciler arasındaki ilişkiler göz önünde bulundurulduğunda mevcut araştırmada çalışılan hedef grubun Suriyeli mülteciler olması meseleyi akademik bir zeminde değerlendirmek açısından da kritiktir. Bu doğrultuda araştırmadan elde edilen bulguların, sistematik bir şekilde yönetilmesi gereken ve ciddi etkileri olan dinamik sürece ilişkin geliştirilecek müdahale programları ve uyum süreçlerine öncülük etmesi beklenmektedir.

4.5. ARAŞTIRMANIN KISITLILIKLARI

Daha önce aktarıldığı gibi mevcut araştırmadan elde edilen bulgular, gruplar arası tehdit algısı ve empatinin Suriyeli mültecilere yönelik hem açık hem de örtük tutum üzerindeki etkisi açısından önemli katkılara sahiptir. Ancak araştırmada yer alan bazı kısıtlılıkların da mevcut olduğu göz önünde bulundurulmalıdır.

İlk olarak, araştırmanın örnekleminin yalnızca Hacettepe Üniversitesi öğrencilerinden oluşmakta olması elde edilen bulguların genellenebilir olmasına ilişkin bir sınırlılık olarak görülmektedir. Şöyle ki, araştırmada etkisi incelenen gruplar arası tehdit algısı değişkeninin kişilerin sosyo-ekonomik düzeyine bağlı olarak farklılaştığı görülmektedir (Stephan, 2009). Daha spesifik olarak, CeaD’Ancona (2018) tarafından yapılan araştırmada sosyoekonomik düzeyin tehdit algısı ile ilişkisine yönelik bulgulara göre yüksek yaşam standartlarına sahip olan ve kendini ekonomik ve sosyal olarak güvende hisseden kişilerin tehdit algısı düşük olduğundan dolayı göçmenler ile kurdukları temas göçmenlere yönelik önyargıyı azaltmakta ve daha olumlu tutum geliştirmeleri ile sonuçlanmaktadır. Kendini ekonomik ve sosyal anlamda güvende hissetmeyen ve göçmenleri tehdit olarak gören kişilerde ise kurulan temas olumsuz tutumlar ve yüksek

düzyeyde önyargı Şeklinde ortaya çıkmaktadır. Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin çoğunun benzer sosyoekonomik düzyeye sahip olmaları elde edilen bulguların diğer örnekleme gruplarına genellenme olasılığını azaltmaktadır. Ayrıca, aynı sosyal çevrede sosyal norm olarak kabul edilebilecek bir söylem söz konusu olabileceğinden dolayı da elde edilen bulguların genellenme Őansının azaldığı düşünölmektedir.

Buna ek olarak, araştırmada empati düzyeyini değişimlemek amacıyla empati grubuna Suriyeli mülteciler ile ilgili kontrol grubuna ise uzayda zaman kavramı ile ilgili video izletilmiştir. Bu doğrultuda, empati düzyeyinin başarılı bir Şekilde değişimlenip değişimlenmediğini test etmek amacıyla katılımcılardan araştırmacının kendisi tarafından hazırlanan değişimleme kontrolü sorularını cevaplandırmaları istenmiştir. Kontrol grubuna izletilen videoda katılımcıların perspektifini alacağı bir içerik olmadığından dolayı deney grubundaki katılımcıların değerlendirdiği perspektif almaya ilişkin ifadeleri kontrol grubundaki katılımcılar değerlendirmemiştir. Bu durum, deney grubu ve kontrol grubu arasındaki perspektif alma başarısını karşılaştırmaya ilişkin bir sınırlılık olarak ele alınabilir.

Son olarak, araştırmada cinsiyet sayılarının denk olmaması ve her iki deneyde de erkeklerin sayısının kadınların sayısının neredeyse dörtte biri olması dikkate alınması gereken bir sınırlılıktır. Gelecek araştırmalarda aynı değerışkenler ele alınarak mültecilere yönelik tutum açışından cinsiyetler arasında bir fark olup olmadığını görmek önemli olabilir.

4.6. GELECEK ARAşTIRMALARA YÖNELİK ÖNERİLER

Gruplar Arası Tehdit Kuramı'na (Stephan ve ark., 2002) göre “gerçekçi tehdit” ve “sembolik tehdit” olmak üzere iki tür tehdit algısı gruplar arası ilişkilerde önemli rol oynamaktadır. Kişinin kendisinin veya iç grubunun varlığına, ekonomisine, sağlık ve eğitim gibi alanlarda aldığı hizmetlere yönelik algıladığı gerçekçi tehdit ile sahip olduğu költüre, sosyal normlara, inanç ve değerlere yönelik hissettiği sembolik tehdit bazı koşullarda dış gruba yönelik tutum ve davranışları farklı düzyeyde etkileyebilmektedir (Stephan ve ark., 1999; 2002). Türkiye'de hem Suriyeli mültecilere yönelik tutumlar hem de mültecilere ilişkin temsillerin her iki tehdit türüne işaret ediyor olmasından yola

çıkarak hem gerçekçi hem de sembolik tehdidin mültecilere yönelik tutumları büyük oranda etkilediğini söylemek mümkündür. Buradan hareketle, bu araştırmada iki ayrı tehdit türü incelenmemiş, mültecilerden kaynaklanan tehdit düzeyi “genel tehdit” şeklinde tek boyutlu olarak ele alınmıştır. Ancak, gelecek araştırmalarda empatinin her iki tehdit türü üzerindeki etkisinin ayrı ayrı ele alınmasının alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Araştırma bulgularının diğer gruplara genellenebilir olmasına ilişkin bir kısıtlılık olarak ele alınan üniversite öğrencilerinden oluşan örneklemin yapılacak diğer araştırmalarda hem yaş grubu hem de sosyoekonomik düzey gibi diğer özellikleri bakımından daha çok genişletilmesi alanyazına katkı sağlayabilir. Bu doğrultuda, araştırmada yer alan değişkenleri çeşitli örneklem gruplarında ele almanın farklı sonuçlar verebileceği düşünülmektedir. Ayrıca, gelecek araştırmalarda aynı değişkenlerin hedef grup kısıtlanarak ele alınması da farklı sonuçlar doğurabilir. Örneğin, aynı değişkenlerin Suriyeli mülteci çocuklara yönelik tutumlar üzerindeki etkisinin incelendiği araştırmalar yapılabilir.

Daha önce de değinildiği gibi, Suriyeli mültecilere yönelik tutum mülteci sayısının artmasıyla daha olumsuz hale gelmiştir (Erdoğan, 2015). Mevcut araştırmada da katılımcılardan mülteci sayısı arttıkça Suriyeli meselesini daha olumsuz değerlendirdikleri yönünde geri bildirimler alınmıştır. Bu durum, bir ötekileştirme pratiği olarak kabul edilen dış grubun sayısal önemini arttırmanın grubun bir tehdit kaynağı olarak görülmesi üzerindeki etkisi ile açıklanabilir (Bar-Tal, 1990). Özetle, algılanan mülteci sayısının tutumlar üzerinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Buradan hareketle, ülkedeki algılanan mülteci sayısı da araştırmalarda kullanılacak bir değişken olabilir.

Alanyazındaki araştırmalar dış gruba ilişkin niceliksel özelliklerin yanı sıra grubun niteliğinin de tutumları etkilediğini göstermektedir (Hainmuller ve Hiscox, 2010). Daha açık bir şekilde belirtmek gerekirse, göçmen gruplar yerleştikleri yerde vasıfsız, bağımlı ve ekonomik yük olarak nitelendirildiklerinde ülke kaynaklarına tehdit olarak algılanma olasılıkları da artmaktadır, öte yandan ülkenin kalkınmasına ve ekonomisine katkı sağlayan gruplar olarak algılandıklarında daha olumlu değerlendirilmektedirler

(Hainmueller ve Hopkins, 2013; Scheve ve Slaughter, 2001). Dış grubun nasıl algılandığı içinde bulunduğu durumu hak ettiğine ilişkin değerlendirmeleri de şekillendirmektedir. Daha spesifik olarak, dış grup niteliğine göre sınıflandırılmakta ve bu doğrultuda gruba yönelik olumlu veya olumsuz tutumlar tüm gruba genellenmeyebilmektedir (Aalberg, Iyengar ve Messing; 2011). Şöyle ki, grubun belli niteliklere sahip bir kısmı yapılacak yardımları ve olumlu muameleyi hak ederken gruptaki diğer kişilerin hak etmediğine ilişkin düşünceler var olabilmektedir (Hainmuller ve Hiscox, 2010). Bu doğrultuda, Türkiye’de Suriyelilere yönelik olumsuz tutumların kaynağı Suriyelilerin ekonomik bir yük olarak değerlendirilmesi olabilir. Buradan yola çıkarak adalet algısı kapsamında, Türkiye’de Suriyelilerin nasıl algılandığı ve bu algıların mültecilerin kabul edilebilirlik ve buldukları durumu hak ediş düzeyinin mültecilere yönelik tutumları nasıl etkilediğine ilişkin çalışmalar yapılabilir.

Elde edilen bulgular, başkasının üzüntüsüne sevinme olarak kavramsallaştırılan *schadenfreude* kavramının hem empati hem de gruplar arası tehdit algısı ile ilişkili olduğunu destekler niteliktedir. Buradan hareketle, *schadenfreude* düzeyi bir değişken olarak ele alındığında gruplar arası tehdit algısına bağlı olarak hedef gruba ilişkin kalıpyargılarda bir değişiklik olup olmadığını incelemek alanyazına katkı sağlayacağı düşünülen bir başka çalışma olabilir.

Daha önce belirtildiği gibi, mültecilere yönelik tutumlar üzerinde medya önemli bir rol oynamaktadır (van Dijk, 1991; 1992). Buradan hareketle, Türkiye’de insanların hem geleneksel hem de sosyal medyada ne tür haberlere maruz kaldıklarının bir değişken olarak ele alındığı çalışmalar yapılabilir. Üstelik yapılacak çalışmalarda belirlenecek örneklemin geniş yaş aralığına sahip olması farklı yaş gruplarında medya kullanımının ve medyanın politik meselelere yönelik tutumları nasıl etkilediğine ilişkin fikir sahibi olmak amacıyla yapılacak araştırmalarda yaş değişkeninin de dikkate alınması önem taşımaktadır.

Ayrıca, mevcut araştırmada empati düzeyini arttırmak amacıyla kullanılan perspektif alma yönteminde katılımcıların empati düzeyini değiştirmek için katılımcılara Suriyeli mülteciler ile röportajların yer aldığı bir video izletilmiştir. İlgili alanyazın

tarandığında, yapılan araştırmalarda ses kaydı dinletme (Batson ve ark., 1997; Vescio, Sechrist ve Paolucci, 2003) ya da fotoğraf gösterme (Galinsky ve Moskowitz, 2000; Mooijman ve Stern, 2016) gibi yöntemler kullanılarak katılımcıların hedef grup üyesinin perspektifini almaları istenmiştir. Mevcut araştırmada kullanılan videoda Suriyeli mültecilerin içinde buldukları duruma ilişkin görüntülerde yoksulluk ve çaresizlik temaları ön plana çıkmaktadır. Daha önce de değinildiği gibi katılımcıların negatif uyarılara maruz kalması olumsuz şemaları aktive edebileceğinden empati için riskli olabilmektedir. Dolayısıyla, gelecek araştırmalarda empati düzeyine ilişkin değişimleme amacıyla farklı perspektif alma yöntemleri veya negatif şemaları aktive edebilecek uyarıların daha az yer aldığı görseller kullanmak faydalı olabilir.

Kontrol grubuna izletilen değişimleme videosunda araştırmanın kısıtlılığı olarak da ele alınan perspektif alma öğesinin bulunmamasına dayanarak gelecek araştırmalarda, iki grup arasında daha net bir karşılaştırma yapabilmek amacıyla empati düzeyini etkilemeyeceği düşünölen ve içerisinde herhangi bir perspektif alma öğesi bulduran bir içerik kullanmanın perspektif alma düzeyine ilişkin daha iyi bir tercih olacağı düşünülmektedir. Bunun yanı sıra, hem deney hem de kontrol koşulunda katılımcılara hedef grup üyesine ilişkin aynı içeriğın sunulduğu fakat deney grubuna perspektif almaya yönelik yönerge verilirken, kontrol grubundaki katılımcılara nötr bir yönerge verildiği değişimleme yöntemleri de alanyazında mevcuttur (Batson ve ark., 1997; Dovidio ve ark., 2004; Shih ve ark., 2009). Buradan hareketle, gelecek araştırmalarda empati düzeyi aynı içerik farklı yönerge şeklinde de değişimlenebilir.

Empati düzeyine ilişkin yapılan değişimleme çerçevesinde sunulacak bir başka öneri de daha önce tartışıldığı gibi özellikle gruplar arası tehdit algısının yüksek olduğu grupta kendini hedef grup üyesinin yerine koyarak bu durumun nasıl hissettirebileceği hakkında düşünöen kişilerin çok daha fazla tehdit algıladığı ve savunmacı bir yaklaşım sergileyerek empati kurmaktan kaçındıkları görölmüştür. Buradan hareketle, gelecek araştırmalarda bireyin kendini merkeze aldığı (*self oriented*) yönerge yerine perspektif alma yönergesi olarak bireyin diğerini merkeze koyduğu (*other oriented*) bir yönerge kullanmak çoğunlukla dış gruba yönelik yüksek düzeyde önyargısı olan kişilerde ortaya çıkan bu kaçınmacı tutumu azaltabilir. Bunun yanı sıra, gelecek araştırmalarda bu

iddiayı test etmek amacıyla iki farklı yönerge farklı gruplara verilerek dış gruba yönelik tutumun yönergeye bağlı olarak nasıl farklılaşabileceği araştırılabilir.

Daha önce de değinildiği gibi deney sonunda katılımcılardan alınan geri bildirimler koşullu önyargı kavramına işaret etmektedir. Bu bulgu, dış gruba yönelik önyargı çalışırken gerek geleneksel gerekse koşullu önyargının bir arada ele alınmasının önemine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, daha net bulgular elde etmek amacıyla yapılacak araştırmalarda kullanılmak üzere Anderson (2018) tarafından geliştirilen hem geleneksel hem de koşullu önyargı boyutlarını içeren Sığınmacılara Yönelik Önyargı Ölçeği'ni (*The Prejudice Against Asylum Seekers Scale*) Türkçe'ye uyarlamak amacıyla çalışmalara başlanmıştır.

KAYNAKÇA

- Aalberg, T., Iyengar, S., ve Messing, S. (2012). Who is a ‘deserving’ immigrant? An experimental study of Norwegian attitudes. *Scandinavian Political Studies*, 35(2), 97-116.
- Aberson, ChL., ve Gaffney, A.M. (2008). An integrated threat model of explicit and implicit attitudes. *European Journal of Social Psychology*, 39(5), 808–830.
- Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D. J., ve Sanford, N. (1950). *The authoritarian personality*. New York: Harpers.
- Aidman, V.E., ve Carroll, M. S. (2003). Implicit individual differences: Relationships between implicit self- esteem, gender identity, and gender attitudes. *European Journal of Personality*, 17(1), 19-37.
- Akyürek, İ. B. (2007). *Mülteci hukuku ve Türkiye uygulaması*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırıkkale Üniversitesi, Kırıkkale.
- Allport, G. (1954). *The nature of prejudice*. Reading, MA: Addison - Wesley.
- Akkayan, T. (1979). *Göç ve değişim*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.
- Aksoy, Z. (2012). Uluslararası göç ve kültürlerarası iletişim. *Journal of International Social Research*, 5(20), 292-303.
- Anderson, J. R. (2018). The prejudice against asylum seekers scale: presenting the psychometric properties of a new measure of classical and conditional attitudes. *The Journal of Social Psychology*, 158(6), 694-710.
- Balaban, D. (2013). *The roles of intergroup threat, social dominance orientation, and right-wing authoritarianism in predicting Turks’ prejudice toward Kurds*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Ankara.

- Bargh, J.A., (1999). The cognitive monster: the case against controllability of automatic stereotype effects. Chaiken, S., Trope, Y. (Ed.), *Dual-process theories in social psychology* içinde (s.361-382). Guilford Press, New York.
- Bar-Tal, D. (1990). Causes and consequences of delegitimization: Models of conflict and ethnocentrism. *Journal of Social Issues*, 46(1), 65-81.
- Başak, C. (2011). *Mülteciler, sığınmacılar ve yasadışı göçmenler*. Ankara İç İşleri Bakanlığı Genel Yayını.
- Batson, C. D. (1991). *The altruism question: Toward a social- psychological answer*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Batson, D. (2009). Two forms of perspective-taking: Imagining how another feels and imagining how you would feel. K. Markman, W. Klein, ve J. Suhr (Ed.), *Handbook of imagination and mental stimulation* içinde (s.267–280). New York, NY: Psychology Press.
- Batson, C. D., Chang, J., Orr, R. ve Rowland, J. (2002). Empathy, attitudes, and action: Can feeling for a member of a stigmatized group motivate one to help the group? *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28, 1656–1666.
- Batson, C. D., Eklund, J. H., Chermok, V. L., Hoyt, J. L., ve Ortiz, B. G. (2007). An additional antecedent of empathic concern: Valuing the welfare of the person in need. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93, 65–74.
- Batson, C. D., Polycarpou, M. P., Harmon-Jones, E., Imhoff, H. J., Mitchener, E. C., Bednar, L. L., Klein, T. R. ve Highberger, L. (1997). Empathy and attitudes: Can feeling for a member of a stigmatized group improve feelings toward the group? *Journal of Personality and Social Psychology*, 72, 105–118.
- Berg, J. A. (2015). Explaining attitudes toward immigrants and immigration policy: a review of the theoretical literature. *Sociology Compass*, 9(1), 23-34.

- Bergsieker, H.B., Leslie L.M., Constantine, V.S., Fiske, S.T. (2012). Stereotyping by omission: eliminate the negative, accentuate the positive. *Journal of Personality and Social Psychology*, 102 (6),1214-1238.
- Berndsen, M., Thomas, E. F., McCarty, C., Bliuc, A. M., ve Muntele Hendres, D. (2017). Glorifying national identification increases schadenfreude about asylum seekers when they are a threat, not entitled to seek asylum, and blamed for their adversity. *Comprehensive Results in Social Psychology*, 2(3), 166-198.
- Berndsen, M., ve Gausel, N. (2015). When majority members exclude ethnic minorities: The impact of shame on the desire to object to immoral acts. *European Journal of Social Psychology*, 45(6), 728–741.
- Berry, J. W. (1997). Immigration, acculturation, and adaptation. *Applied Psychology*. 46(1), 5-34.
- Berthold, A., Leicht, C., Methner, N., ve Gaum, P. (2013). Seeing the world with the eyes of the outgroup—The impact of perspective taking on the prototypicality of the ingroup relative to the outgroup. *Journal of Experimental Social Psychology*, 49(6), 1034-1041.
- Bhugra, D. (2004). Migration and mental health. *Acta Psychiatr Scand*, 109(3), 243-258.
- Bhugra, D., ve Becker, M. A. (2005). Migration, cultural bereavement and cultural identity. *World Psychiatry*, 4(1), 18.
- Biernat, M. ve Vescio, T. K. (1998). Judging and behaving toward members of stereotyped groups: A shifting standards perspective. C. Sedikides, J. Schopler, ve C. A. Insko (Ed.), *Intergroup cognition and intergroup behavior* içinde (s.151-175). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Boler, M. (1997). The risks of empathy: Interrogating multiculturalism's gaze. *Cultural Studies*, 11(2), 253-273.
- Boyraz, Z. (2015). Türkiye’de göçmen sorununa örnek Suriyeli mülteciler. *Journal of World of Turks*, 7 (2), 35-58.

- Brown, R., ve Hewstone, M. (2005). An integrative theory of intergroup contact. *Advanced in Experimental Social Psychology*, 37(37), 255–343.
- Brown-Iannuzzi, J. L., Cooley, E., McKee, S. E. ve Hyden, C. (2019). Wealthy Whites and poor Blacks: Implicit associations between racial groups and wealth predict explicit opposition toward helping the poor. *Journal of Experimental Social Psychology*, 82, 26-34.
- Caricati, L. (2018). Perceived threat mediates the relationship between national identification and support for immigrant exclusion: A cross-national test of intergroup threat theory. *International Journal of Intercultural Relations*, 66, 41-51.
- Caricati, L., Mancini, T., ve Marletta, G. (2017). The role of ingroup threat and conservative ideologies on prejudice against immigrants in two samples of Italian adults. *The Journal of Social Psychology*, 157(1), 86–97.
- Cea D'Ancona, Ma.A. (2016). What determines the rejection of immigrants through an integrative model. *Social Science Research*, 74, 1–15.
- Clark, K. B. (1980). Empathy: A neglected topic in psychological research. *American Psychologist*, 35(2), 187-190.
- Coller, S. A., ve Resick, P. A. (1987). Women's attributions of responsibility for date rape: The influence of empathy and sex-role stereotyping. *Violence and Victims*, 2(2), 115-125.
- Costarelli, S. (2005). Social identity threat and experienced affect: The distinct roles of intergroup attributions and social identification. *Current Research in Social Psychology*, 10 (10), 137-148.
- Çetin, S. (2017). *İzmir'deki yerel halkın Suriyeli sığınmacılara yönelik algısı*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

- Çiçeksoğüt, A. (2017). Uluslararası göç hukuku perspektifinde yerinden edilmiş Suriyeliler'in Türkiye'deki statüsü. *Kırklareli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 6(2), 1-20.
- Davis, M. H. (1983). The effects of dispositional empathy on emotional reactions and displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: risk and protective factors. *Lancet*, 379(9812), 250–65.
- Davis, M. H., Conklin, L., Smith, A., ve Luce, C. (1996). The effect of perspective taking on the cognitive representation of persons: A merging of self and other. *Journal of Personality and Social Psychology*, 70 (4), 713–726.
- Dentale, F., Vecchione, M., De Coro, A., ve Barbaranelli, C. (2012). On the relationship between implicit and explicit self-esteem: The moderating role of dismissing attachment. *Personality and Individual Differences*, 52(2), 173-177.
- Doğanay, Ü. ve Çoban Keneş, H. (2016). Yazılı basında Suriyeli 'mülteciler': ayrımcı söylemlerin rasyonel ve duygusal gerekçelerinin inşası. *Mülkiye Dergisi*, 40 (1), 143184.
- Dovidio, J. F., Gaertner, S. L., Shnabel, N., Saguy, T., ve Johnson, J. D. (2009). *Recategorization and prosocial behavior: common ingroup identification and a dual identification psychology of helping: new directions in intergroup prosocial behaviour*. Malden, MA: Wiley-Blackwell.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., ve Gaertner, S. L. (2002). Implicit and explicit prejudice and interracial interaction. *Journal of Personality and Social Psychology*, 82(1), 62–68.
- Dovidio, J. F., Kawakami, K., Johnson, C., Johnson, B., ve Howard, A. (1997). On the nature of prejudice: Automatic and controlled processes. *Journal of Experimental Social Psychology*, 33(5), 510-540.
- Dovidio, J. F., Vergert, M., Stewart, T. L., Gaertner, S. L., Johnson, J. D., Esses, V. M., ve ark. (2004). Perspective and prejudice: Antecedents and mediating mechanisms. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30 (12), 1537–1549.

- Dökmen, Ü. (2002). *İletişim çatışmaları ve empati* (20. Baskı). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Duan, C. (2000). Being empathic: The role of motivation to empathize and the nature of target emotions. *Motivation and Emotion*, 24(1), 29-49.
- Dürgen, B. (2015). *Türkiye'deki Suriyelilerin hukukî durumu*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi, Antalya.
- Dymond, R. A. (1949). Scale for the measurement of empathic ability. *Journal of Consulting Psychology*, 13(2), 127-133.
- Einolf, C. (2012). Is cognitive empathy more important than affective empathy? A response to "who helps natural disaster victims?" *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 12 (1), 268-271.
- Ercan, Ö. (2016). *Medyanın kitleleri etkilemedeki gücü: Suriye savaşı üzerinden yazılı basın incelemesi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bahçeşehir Üniversitesi, İstanbul.
- Eagly, A. H., ve Chaiken, S. (1998). Attitude structure and function. D. T. Gilbert, S. T. Fiske, ve G. Lindzey (Ed.), *The handbook of social psychology* içinde (s.269322). New York, NY, US: McGraw-Hill.
- Epley, N., Keysar, B., an Boven, L., ve Gilovich, T. (2004). Perspective taking as egocentric anchoring and adjustment. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(3), 327.
- Erdoğan, M. (2015). *Türkiye'deki Suriyeliler: toplumsal uyum ve kabul araştırması*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Esses, V. M., Haddock, G. ve Zanna, M. P. (1993). Values, stereotypes and emotions as determinants of inter-group attitudes. D. M. Mackie and D. L. Hamilton (Ed.), *Affect, cognition and stereotyping: Interactive processes in group perception* içinde (s. 137-166) San Diego, CA: Academic Press.
- Fazio, R.H. (2001). On the automatic activation of associated evaluations: An overview. *Cognition and Emotion*, 15 (2), 115-141.

- Fazio, R. H., Jackson, J. R., Dunton, B. C., ve Williams, C. J. (1995). Variability in automatic activation as an unobtrusive measure of racial attitudes: A bona fide pipeline? *Journal of Personality and Social Psychology*, 69(6), 1013.
- Fazio, R.H. ve Olson, M.A. (2003). Implicit measures in social cognition research: Their meaning and use. *Annual Reviews of Psychology*, 54 (1), 297-327.
- Fazio, R. H., ve Williams, C. J. (1986). Attitude accessibility as a moderator of the attitude–perception and attitude–behavior relations: An investigation of the 1984 presidential election. *Journal of Personality and Social Psychology*, 51 (3), 505–514.
- Feather, N. T., ve Sherman, R. (2002). Envy, resentment, schadenfreude, and sympathy: Reactions to deserved and undeserved achievement and subsequent failure. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(7), 953-961.
- Feshbach, N. D., ve Feshbach, S. (1982). Empathy training and the regulation of aggression: Potentialities and limitations. *Academic Psychology Bulletin*, 4(3), 399-413.
- Festinger, L. (1954). A theory of social comparison processes. *Human Relations*, 7(2), 117-140.
- Field, A. (2009). *Discovering statistics using SPSS*. London: Sage Publications.
- Finlay, K. A. ve Stephan, W. G. (2000). Improving intergroup relations: The effects of empathy on racial attitudes. *Journal of Applied Social Psychology*, 30 (8), 1720-1737.
- Fishbein, M. ve Ajzen, I. (1977). *Belief, attitude, intention and behavior: An introduction to theory and research*. Reading, MA: Addison Wesley.
- Fisher, R. (1994). General principles for resolving intergroup conflict. *Journal of Social Issues*, 50, 47–66.
- Frantz, C. M., Cuddy, A. J., Burnett, M., Ray, H. ve Hart, A. (2004). A threat in the computer: The race implicit association test as a stereotype threat experience. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(12), 1611-1624.

- Friedman, D. E. ve Klein, R. (2008). *Reluctant refugee, the story of asylum in Britain*. The British Library: London.
- Fussell, E. (2014). Warmth of the welcome: attitudes toward immigrants and immigration policy in the United States. *Annual Review of Sociology*, 40 (2), 1–23.
- Galinsky, A. D., ve Ku, G. (2004). The effects of perspective-taking on prejudice: The moderating role of self-evaluation. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(5), 594-604.
- Galinsky, A., Ku, G., ve Wang, C. (2005). Perspective-taking: Fostering social bonds and facilitating social coordination. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 8(2), 109–125.
- Galinsky, A. D., ve Moskowitz, G. B. (2000). Perspective taking: Decreasing stereotype expression, stereotype accessibility, and ingroup favoritism. *Journal of Personality and Social Psychology*, 78(4), 708–724.
- Gawronski, B. ve Bodenhausen, G.V. (2006). Associative and propositional processes in evaluation: An integrative review of implicit and explicit attitude change. *Psychological Bulletin*, 132 (5), 692-731.
- Glashouwer, K. A., Vroling, M. S., de Jong, P. J., Lange, W. G., ve de Keijser, J. (2013). Low implicit self-esteem and dysfunctional automatic associations in social anxiety disorder. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 44(2), 262-270.
- Glock, S., ve Klapproth, F. (2017). Bad boys, good girls? Implicit and explicit attitudes toward ethnic minority students among elementary and secondary school teachers. *Studies in Educational Evaluation*, 53, 77-86.
- Goff, P. A., Eberhardt, J. L., Williams, M. J., ve Jackson, M. C. (2008). Not yet human: implicit knowledge, historical dehumanization, and contemporary consequences. *Journal of Personality and Social Psychology*, 94(2), 292.

- Gonsalkorale, K., Carlisle, K., ve Von Hippel, W. (2007). Intergroup threat increases implicit stereotyping. *International Journal of Psychology and Psychological Therapy*, 7(2), 189-200.
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü (2019). 2019 Türkiye Göç Raporu. http://www.goc.gov.tr/files/files/2019_goc_raporu_.pdf'ten 04.04.2019 tarihinde alındı.
- Göç Terimleri Sözlüğü. (2009). Uluslararası Göç Hukuku. Editör Bülent Çiçekli, Iom Uluslararası Göç Örgütü.
- Göker, G. ve Keskin, S. (2015). Haber medyası ve mülteciler: Suriyeli mültecilerin Türk yazılı basınındaki temsili. *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, 41, 229-257.
- Greenwald, A. G. ve Banaji, M. R. (1995). Implicit social cognition: Attitudes, self-esteem, and stereotypes. *Psychological Review*, 102 (1), 4-27.
- Greenwald, A. G., ve Farnham, S. D. (2000). Using the implicit association test to measure self-esteem and self-concept. *Journal of personality and social psychology*, 79(6), 1022.
- Greenwald, A.G., McGhee, D.E., ve Schwartz, J.L.K. (1998). Measuring individual differences in implicit cognition: the implicit association test. *Journal of Personality Social Psychology*, 74(6), 1464–1480.
- Greenwald, A.G., Nosek, B.A., ve Banaji, M.R. (2003). Understanding and using the implicit association test: I. An improved scoring algorithm. *Journal of Personality Social Psychology*, 85(2), 197–216.
- Greenwald, A. G., Poehlman, T. A., Uhlmann, E. L., ve Banaji, M. R. (2009). Understanding and using the Implicit Association Test: III. Meta-analysis of predictive validity. *Journal of Personality and Social Psychology*, 97(1), 17.
- Güldağ, S. (2007). *Düzce Çakırlar ilköğretim okulunda okuyan öğrenci ebeveynlerinin empatik düzeylerinin ailelerinin sosyo-ekonomik yapılarına göre incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.

- Hainmueller, J., ve Hiscox, M. J. (2010). Attitudes toward highly skilled and low-skilled immigration: Evidence from a survey experiment. *American Political Science Review*, 104(1), 61-84.
- Hainmueller J. ve Hopkins, D. J. (2013). The Hidden American Immigration Consensus: A Conjoint Analysis of Attitudes toward Immigrants. *MIT Political Science Department Working Papers*.<http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.2106116>.
- Hainmueller J. ve Hopkins D. J. (2014). Public attitudes toward immigration. *Annual Review of Political Science*, 14, 1-29.
- Harwood, J., Hewstone, M., Paolini, S., ve Voci, A. (2005). Grandparent–grandchild contact and attitudes toward older adults: Moderator and mediator effects. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31(3), 393–406.
- Heider, F. (1958). *The psychology of interpersonal relations*. New York: Wiley.
- Hewstone, M., ve Brown, R. (1986). Contact is not enough: An intergroup perspective on the “contact hypothesis.” M. Hewstone and R. Brown (Ed.), *Contact and conflict in intergroup encounters* içinde (s.1–44). Oxford, United Kingdom: Blackwell.
- Hewstone, M., Cairns, E., Voci, A., Hamberger, J., ve Niens, U. (2006). Intergroup contact, forgiveness, and experience of “The Troubles” in Northern Ireland. *Journal of Social Issues*, 62(1), 99-120.
- Ho, C. and Jackson, J. W. (2001). Attitudes toward Asian Americans: theory and measurement. *Journal of Applied Social Psychology*, 31 (8), 1553–1581.
- Ho, R., Niles, S., Penney, R. ve Thomas, A. (1994). Immigrants and multiculturalism: A survey of attitudes in Australia. *Australian Psychologist*, 29(1),62-70.
- Hoffman, M. L. (1978). Emphaty, its development and prosocial implications. C. B. Keasey (Ed.), *Nebraska Symposium on Motivation* (25. Baskı) içinde (s. 169-218). Lincoln: University of Nebraska Press.

- Hofmann, W., Gawronski, B., Gschwendner, T., Le, H., ve Schmitt, M. (2005). A meta-analysis on the correlation between the implicit association test and explicit self-report measures. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 31 (10), 1369–1385.
- Hogan, R. (1969). Development of an empathy scale. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 33 (3), 307-316.
- Holt, K., Shehata, A., Strömbäck, J., ve Ljungberg, E. (2013). Age and the effects of news media attention and social media use on political interest and participation: Do social media function as leveller? *European Journal of Communication*, 28(1), 19-34.
- Husnu, S., ve Crisp, R. J. (2015). Perspective-taking mediates the imagined contact effect. *International Journal of Intercultural Relations*, 44, 29-34.
- Hünler, O. S. (2007). *Factors related to psychological problems and life Satisfaction of newcomer Turkish immigrants in the Netherlands*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara.
- İşçi, M. (1998). *Genel olarak ve Türkiye’de sosyal değişme*. İstanbul: Der Yayınevi.
- Kabaklı-Çimen, L., ve Ersoy-Quadır, S. (2018). Üniversite öğrencilerinin Suriyeli sığınmacılarla ilgili tutumlarının sivil katılımları bağlamında incelenmesi. *İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 7, 1251-1273.
- Karadeniz, M. (2016). *Kilis’te yaşayan Suriyeli sığınmacıların il ekonomisine etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). 7 Aralık Üniversitesi, Kilis.
- Karaoğlu, E. (2015). *The role of social dominance orientation, empathy and perceived threat in predicting prejudice of Turkish citizens toward Syrian immigrants*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ortadoğu Teknik Üniversitesi, Ankara
- Karpat, K. (2010). *Osmanlı’dan günümüze etnik yapılanma ve göçler*. İstanbul: Timaş Yayınları.

- Keleş, S. Ç., Aral, T., Yıldırım, M., Kurtoğlu, E. ve Sunata, U. (2016). Attitudes of Turkish youth toward Syrian refugees in respect to youths' gender, income, education, and city: A Scale Development Study. *Turkish Migration 2016 Selected Papers*. London: TPL.
- Kohlberg, L. (1969). *Stage and sequence: The cognitive-developmental approach to socialization*. Chicago: Rand McNally.
- Kolukırcık, S. (2009). Mülteci ve sığınmacı olgusunun medyadaki görünümü: medya politikası üzerine bir değerlendirme. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(1), 1-20.
- Korkmaz, L. (2017). Tutumlarımızın ne kadar farkındayız? Örtük tutumlar ve örtük ölçüm yöntemleri. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(40), 109-127.
- Lane, K. A., Banaji, M. R., Nosek, B. A., ve Greenwald, A. G. (2007). Understanding and using the Implicit Association Test: IV. What we know (so far). B. Wittenbrink ve N. S. Schwartz (Ed.). *Implicit measures of attitudes: Procedures and controversies* içinde (s.59-102). New York: Guilford Press.
- Lenhart, A., Purcell, K., Smith, A., ve Zickuhr, K. (2010). Social Media ve Mobile Internet Use among Teens and Young Adults. Millennials. Pew internet ve American life project. <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED525056.pdf>. Alındığı tarih: 14.05.2019.
- Lerner, M. J. (1980). *Beliefs in a just world: A fundamental illusion*. New York: Plenum.
- Loader, B. D. (2007). *Young citizens in the digital age: Political engagement, young people and new media*. London: Routledge.
- Maner, J. K., Kenrick, D. T., Becker, D. V., Robertson, T. E., Hofer, B., Neuberg, S. L., Delton, A. W., Butner, J., ve Schaller, M. (2005). Functional projection: How fundamental social motives can bias interpersonal perception. *Journal of Personality and Social Psychology*, 88(1),63-78.
- Marjanovic, Z., Struhers, C. W. ve Greenglass, E. R. (2011). Who helps natural disaster victims? *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 12(1),245-267.

- May, M., ve Doob, L. W. (1937). *Competition and cooperation*. New York: Social Science Research Council.
- Mayda, A.M. (2006). Who is against immigration? A cross-country investigation of individual attitudes toward immigrants. *Rev. Econ. Stat.* 88(3),510-530.
- McFarland, S. (2010). Authoritarianism, social dominance, and other roots of generalized prejudice. *Political Psychology*, 31(3), 453-477
- McConnell, A. R., ve Leibold, J. M. (2001). Relations among the implicit association test, discriminatory behaviour, and explicit measures of racial attitude. *Journal of Experimental Social Psychology*, 37(5), 435– 442.
- Mead, G. H. (1934). *Mind, self, and society from the standpoint of a social behaviorist*. Chicago: University of Chicago Press.
- Mekawi, Y., Bresin, K., ve Hunter, C. D. (2015). White fear, dehumanization, and low empathy: lethal combinations for shooting biases. *Cultural Diversity and Ethnic Minority Psychology*. <http://doi.org/10.1037/cdp0000067>.
- Miller, P. A., ve Eisenberg, N. (1988). The relation of empathy to aggressive and externalizing/antisocial behavior. *Psychological Bulletin*, 103 (3), 324–344.
- Mooijman, M., ve Stern, C. (2016). When perspective taking creates a motivational threat: The case of conservatism, same-sex sexual behavior, and anti-gay attitudes. *Personality and Social Psychology Bulletin*,42 (6), 738–754.
- Mussweiler, T. (2003). Comparison processes in social judgment: Mechanisms and consequences. *Psychological Review*, 110 (3), 472–489.
- Nario-Redmond M.R., Dobromir G, ve Cobb A. (2017). Crip for a day: the unintended negative consequences of disability simulations. *Rehab Psychology*, 62 (3),324-333.
- Nelson, D. W., Klein, C. T., ve Irvin, J. E. (2003). Motivational antecedents of empathy: Inhibiting effects of fatigue. *Basic and Applied Social Psychology*, 25(1), 37-50.

- Oytun, O. ve Gündoğar, S. S. (2015). *Suriyeli Sığınmacıların Türkiye'ye Etkileri Raporu*, ORSAM- TESEV Rapor No: 195, Ankara.
- Özdemir, F. ve Öner-Özkan, B. (2016). Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının Suriyeli mültecilere ilişkin sosyal temsilleri. *Nesne Psikolojisi Dergisi*, 4(8), 227-245.
- Payne, B. K., Krosnick, J. A., Pasek, J., Leikes, Y., Akhtar, O., ve Tompson, T. (2010). Implicit and explicit prejudice in the 2008 American presidential election. *Journal of Experimental Social Psychology*, 46(2), 367–374.
- Penic, S., Elcheroth, G., ve Reicher, S. (2016). Can patriots be critical after a nationalist war? The struggle between recognition and marginalization of dissenting voices. Advanced online publication. *Political Psychology*, 37(1), 481–496.
- Pederson, A. ve Thomas, E. F. (2013). “There but for the grace of God go we”: Prejudice toward asylum seekers. *Peace and conflict: Journal of Peace Psychology*, 19 (3), 253-265.
- Pettigrew, T.F. (1998). Intergroup contact theory. *Annual Review Psychology*, 49 (1), 65–85.
- Pettigrew, T. F., ve Tropp, L. R. (2008). How does intergroup contact reduce prejudice? Meta-analytic tests of three mediators. *European Journal of Social Psychology*, 38(6), 922-934.
- Petty, R. E., Fazio R. H. ve Brinol, P., (2009). The new implicit measures: An overview. *Attitudes: Insights from the new implicit measures* içinde (3-18). New York: Psychology Press.
- Pickering, S. (2001). Common sense and original deviancy: news discourses and asylum seekers in Australia. *Journal of Refugee Studies*, 14(2), 169-186.
- Ponizovsky, A., Safro, S., Ginath, Y. ve Ritsner, M. (1996). Suicide ideation in recent immigrants during acculturation. *European Psychiatry*, 11(4), 356.

- Quist, R. M., ve Resendez, M. G. (2003). Social dominance threat: Examining social dominance theory's explanation of prejudice as legitimizing myths. *Basic and Applied Social Psychology*, 24, 287-293.
- Reed R. V., Fazel M., Jones L., Panter-Brick C. ve Stein A. (2012). Mental health of displaced and refugee children resettled in low-income and middle-income countries: risk and protective factors. *The Lancet*, 379 (9812), 250–65.
- Rogers, C. R. (1957). The necessary and sufficient conditions of therapeutic personality change. *Journal of Consulting Psychology*. 21, 95-103.
- Rudman, L. A., ve Kilianski, S. E. (2000). Implicit and explicit attitudes toward female authority. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 26(11), 1315-1328.
- Rydell, R. J. ve McConnell, A. R. (2006). Understanding implicit and explicit attitude change: a systems of reasoning analysis, *Journal of Personality Social Psychology*, 91 (6), 995–1008.
- Sağlam, M. (1985). *Yurt dışından dönen öğrenciler için uyum programı modeli*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Şahin, C. (2001). Yurt dışı göçün bireyin psikolojik sağlığı üzerindeki etkisine ilişkin kuramsal bir inceleme, *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21(2), Ankara.
- Scheve, K. F. ve Slaughter, M. J. (2001). Labor market competition and individual preferences over immigration policy. *Review of Economics and Statistics*, 83(1), 133-145.
- Schnabel, K., Asendorff, J. B., ve Greenwald, A. G. (2007). Using implicit association tests for the assessment of implicit personality self-concept. G. J. Boyle, G. Matthews, ve H. Saklofske (Ed.), *Handbook of personality theory and testing* (2.baskı) içinde (s.508-528). London: Sage.
- Shamir, M., ve Sagiv-Schifter, T. (2006). Conflict, identity, and tolerance: Israel in the Al-Aqsaintifada. *Political Psychology*, 27, 569-595.

- Skitka, L. J., Bauman, C. W., ve Mullen, E. (2004). Political tolerance and coming to psychological closure following the September 11, 2001 terrorist attacks: An integrative approach. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 30(6), 743-756.
- Sherif, M. ve Sherif, C. W. (1969). *Social psychology*. New York: Harper and Row.
- Shih, M., Wang, E., Trahan Bucher, A., ve Stotzer, R. (2009). Perspective taking: Reducing prejudice towards general outgroups and specific individuals. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 12(5), 565–577.
- Sidanius, J., Pratto, F., ve Bobo, L. (1994). Social dominance orientation and the political psychology of gender: A case of invariance? *Journal of Personality and Social Psychology*, 67(6), 998–1011.
- Silverman, A.M., Gwinn, J.D., van Boven L. (2015). Stumbling in their shoes: disability simulations reduce judged capabilities of disabled people. *Social Psychology Personality Science*, 6(4), 464-471.
- Sinclair, S., Dunn, E. ve Lowery, B. (2005). The relationship between parental racial attitudes and children's implicit prejudice. *Journal of Experimental Social Psychology*, 41(3), 283-289.
- Smith-McLallen, A., Johnson, B. T., Dovidio, J. F., ve Pearson, A. R. (2006). Black and white: The role of color bias in implicit race bias. *Social Cognition*, 24(1), 46–73.
- Stephan, W. G., ve Finlay, K. (1999). The role of empathy in improving intergroup relations. *Journal of Social Issues*, 55 (4), 729-744.
- Stephan, W. G., Boniecki, K. A., Ybarra, O., Bettencourt, A., Ervin, K. S., Jackson, L. A., McNatt, P. S. ve Renfro, C.L. (2002). Racial attitudes of Blacks and Whites: An integrated threat theory analysis. *Personality and Social Psychology Bulletin*, 28(9), 1242–1254.
- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Bachman, G. (1999). Prejudice toward immigrants. *Journal of Applied Social Psychology*, 29(11), 2221-2237.

- Stephan, W. G., Ybarra, O. ve Morrison, K. R. (2009). *Handbook of prejudice, stereotyping, and discrimination*. Basım Yeri: Yayınevi.
- Stieger, S., Preyss, A. V., ve Voracek, M. (2012). Romantic jealousy and implicit and explicit self-esteem. *Personality and Individual Differences*, 52(1), 51-55.
- Şenyurt, A. Y. (2018). *Tehdit manipülasyonu ve olumlu bilgilendirmenin örtük ve açık tutumlar üzerindeki etkisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Tabachnick, B. G., Fidell, L. S., ve Ullman, J. B. (2007). *Using multivariate statistics* (5. Baskı). Boston, MA: Pearson.
- Tajfel, H. ve Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. W. G. Austin ve S. Worchel (Ed.), *The social psychology of intergroup relations* içinde (s.33- 47). Monterey, CA: Brooks-Cole.
- Tarrant, M., Calitri, R., ve Weston, D. (2012). Social identification structures the effects of perspective taking. *Psychological Science*, 23(9), 973–978.
- Teachman, B. A., Gapinski, K. D., Brownell, K. D., Rawlins, M., ve Jeyaram, S. (2003). Demonstrations of implicit anti-fat bias: The impact of providing causal information and evoking empathy. *Health Psychology*, 22(1), 68-78.
- Thurstone, L. L. (1931). The measurement of social attitudes. *The Journal of Abnormal and Social Psychology*, 26(3), 249.
- Topkaya, Y. ve Akdağ, H. (2016). Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının Suriyeli sığınmacılar hakkındaki görüşleri. *Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(1), 767-786.
- Turner, J. (1999). Some current issues in research on social identity and self- categorization theories. N. Ellemers, R. Spears ve B. Doosje (Ed.), *Social Identity* içinde (s.6-34). Oxford, England: Blackwell.

- Turner, R. N., Hewstone, M., ve Voci, A. (2007). Reducing explicit and implicit outgroup prejudice via direct and extended contact: The mediating role of self-disclosure and intergroup anxiety. *Journal of Personality and Social Psychology*, 93(3), 369.
- Ullrich, J. (2009). Reconsidering the 'relative' in relative ingroup prototypicality. *European Journal of Social Psychology*, 39(2), 299–310.
- Uluslararası Göç Örgütü. (2004). *Meeting the challenges of migration*, New York: UNFP Publicising.
- UNHCR, (2017). *Global Trends Report*. The UN Refugee Agency, Erişim tarihi: Mayıs 2017. <http://unhcr.org/4fd687f9.html>.
- Ünal, Serdar (2014). Türkiye'nin beklenmedik konukları: "öteki" bağlamında yabancı göçmen ve mülteci deneyimi. *Journal of World of Turks*, 6 (3), 65-89.
- Üsten, E. (2018). *Gendered perceptions of threat from immigrant minorities: a social psychological analysis of prejudice against Syrians in Turkey*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yaşar Üniversitesi, İzmir.
- van Dijk, T. A. (1991). *Racism and the Press*, Newyork: Routledge.
- van Dijk, T. A. (1992). Elite Discorse and the Reproduction of Racism. J. Stanfield ve R M Dennis (Ed.), *Methods in race and ethnic relations research* içinde (s. 1-27), Newbury Park, Ca: Sage .
- van Dijk, T. A. (2005). *Racism and discourse in Spain and Latin America*, Amsterdam: John Benjamins Publishing Cooperation.
- van Dijk, W. W., Ouwerkerk, J. W., Goslinga, S., ve Nieweg, M. (2005). Deservingness and schadenfreude. *Cognition and Emotion*, 19(6), 933-939.
- Vanman, E. J., Paul, B. Y., Ito, T. A., ve Miller, N. (1997). The modern face of prejudice and structural features that moderate the effect of cooperation on affect. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73(5), 941.

- Verkuyten, M. (2009). Support for multiculturalism and minority rights: The role of national identification and out-group threat. *Social Justice Research*, 22(1), 31–52.
- Velasco Gonzalez, K., Verkuyten M., Weesie J. ve Poppe E. (2008). Prejudice towards Muslims in the Netherlands: Testing integrated threat theory. *British Journal of Social Psychology*, 47, 667-685.
- Vescio, T. K., Sechrist, G. B., ve Paolucci, M. P. (2003). Perspective taking and prejudice reduction: The mediational role of empathy arousal and situational attributions. *European Journal of Social Psychology*, 33(4), 455-472.
- Voci, A., ve Hewstone, M. (2003). Intergroup contact and prejudice toward immigrants in Italy: The mediational role of anxiety and the moderational role of group salience. *Group Processes and Intergroup Relations*, 6, 37–54.
- Vonofakou, C., Hewstone, M. ve Voci, A. (2007). Contact with out-group friends as a predictor of meta-attitudinal strength and accessibility of attitudes toward gay men. *Journal of Personality and Social Psychology*, 92(5), 804.
- Vorauer, J. D., ve Sasaki, S. J. (2009). Helpful only in the abstract? *Psychological Science*, 20, 191–197.
- Wenzel, M., Mummendey, A., ve Waldzus, S. (2007). Superordinate identities and intergroup conflict: The ingroup projection model. *European Review of Social Psychology*, 18, 331–372.
- Wilson, T. D., Lindsey, S., ve Schooler, T. Y. (2000). A model of dual attitudes. *Psychological Review*, 107(1), 101.
- Wittenbrink, B., Judd, C. M., ve Park, B. (1997). Evidence for racial prejudice at the implicit level and its relationship with questionnaire measures. *Journal of Personality and Social Psychology*, 72(2), 262.

- Wright, S. C., Aron, A., McLaughlin-Volpe, T. ve Ropp, S. A. (1997). The extended contact effect: Knowledge of cross-group friendships and prejudice. *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, 73-90.
- Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu. (2013). Ankara: İçişleri Bakanlığı Göç İdaresi Genel Müdürlüğü Yayınları.http://www.goc.gov.tr/files/files/goc_kanun.pdf. Alındığı tarih: 24.05.2019.
- Zebel, S., Doosje, B., ve Spears, R. (2009). How perspective taking helps and hinders group-based guilt as a function of group identification. *Group Processes ve Intergroup Relations*, 12, 61–78.

EKLER

Ek 1. Bilgilendirilmiş Onam Formu

Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi Psikoloji Bölümü öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Abayhan danışmanlığında, Genel Psikoloji bölümü Arş. Gör. Heyyem Hürriyetoğlu tarafından yürütülmektedir. Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için gerekli olan izinler, Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonu'na başvurularak alınmıştır. Çalışmamızın amacı medyada yer alan haberlerin değerlendirilmesi ile ilgili bir fikir edinmektir. Bu sebeple sizden istediğimiz hazırlamış olduğumuz anketleri doldurarak bu konulardaki görüşlerinizi bize iletmenizdir. Çalışmaya katılım tamamıyla gönüllülük temellidir. Cevaplarınız tamamen gizli tutulacak ve sadece araştırmacılar tarafından değerlendirilecektir; elde edilecek bulgular bilimsel amaçlarla kullanılacaktır. Çalışma yaklaşık 15 dakikanızı alacaktır.

Çalışma sırasında sorulan sorular, kişisel rahatsızlık verecek herhangi bir ayrıntı içermemektedir. Size verilen ölçeklerdeki soruların doğru ya da yanlış bir cevabı yoktur; önemli olan sizin ne düşündüğünüz ve ne hissettiğinizdir. Çalışmanın sonuçlarının güvenilirliği açısından sorulara içtenlikle cevap vermeniz bizim için çok önemlidir.

Katılım sırasında herhangi bir sebepten ötürü kendinizi rahatsız hissederseniz, bir neden göstermeksizin, çalışmayı yarıda bırakabilirsiniz. Çalışmamıza katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışmanın sonuçları bilimsel dergilerde yayınlanabilir veya bilimsel toplantılarda sunulabilir. Çalışma hakkında daha fazla bilgi almak için Arş. Gör. Heyyem Hürriyetoğlu (e-posta: hyymhurriyet@gmail.com) ile iletişim kurabilirsiniz.

Çalışmamıza katılmayı kabul ediyorsanız lütfen “Evet” seçeneğini işaretleyiniz.

Evet

Hayır

Katılımcı:

Adı, soyadı:

Telefon:

E-posta:

İmza:

Araştırmacı:

Adı, soyadı: Heyyem Hürriyetoğlu

Telefon: 05356988021

E-posta: hyymhurriyet@gmail.com

İmza:

Ek 2. Değişimleme Kontrolü Soruları Formu

- 1- İzlediğim videodaki kişinin yerine kendimi kolayca koyabiliyorum.

1(Kesinlikle Katılmıyorum)	2(Kısmen Katılmıyorum)	3(Kararsızım)	4(Kısmen Katılıyorum)	5(Kesinlikle Katılıyorum)

- 2- Videoyu izlerken “Onun yerinde ben olsaydım” diye düşündüm.

1(Hiç gerçekçi değil)	2(Gerçekçi değil)	3(Kararsızım)	4(Gerçekçi)	5(Çok Gerçekçi)

- 3- İzlediğiniz videoyu ne kadar etkileyici buldunuz?

1(Hiç etkileyici değil)	2(Etkileyici değil)	3(Kararsızım)	4(Etkileyici)	5(Çok etkileyici)

- 4- İzlediğiniz videoyu ne kadar gerçekçi buldunuz?

1(Hiç gerçekçi değil)	2(Gerçekçi değil)	3(Kararsızım)	4(Gerçekçi)	5(Çok Gerçekçi)

- 5- İzlediğiniz video sizi ne kadar duygulandırdı?

1(Hiç duygulandırmadı)	2(Duygulandırmadı)	3(Kararsızım)	4(Duygulandırdı)	5(Çok Duygulandırdı)

- 6- İzlediğiniz video sizce ne kadar akılda kalıcıdır?

1(Hiç akılda kalıcı değil)	2(Akılda kalıcı değil)	3(Kararsızım)	4(Akılda kalıcı)	5(Çok akılda kalıcı)

Ek 3. Empati Düzeyini Değişimlemek Amacıyla Kullanılan Video Bağlantıları**Yüksek empati koşulunda kullanılan video linkleri:**

Video I:

<https://www.youtube.com/watch?v=OIXBjZUpoOA&list=UUmsRNctLJIHwPljfk42dVdV&index=6>

Video II:

<https://www.youtube.com/watch?v=ZeQpksqKBNY&list=UUmsRNctLJIHwPljfk42dVdV&index=5>

Düşük empati koşulunda kullanılan video linkleri:

Video IV:

<https://www.youtube.com/watch?v=uDDVKFWvqbg&list=UUmsRNctLJIHwPljfk42dVe&index=4>

Video V:

<https://www.youtube.com/watch?v=PMX-g0xtkpk&list=UUmsRNctLJIHwPljfk42dVeQ&index=3>

Ek 4. Katılımcıların Çoğunlukla İkamet Ettikleri Şehirlere Göre Sıklık ve Yüzdeler Dağılımları (Deney I)

Şehir	Sıklık	Yüzde	Şehir	Sıklık	Yüzde
Ankara	43	43.0	Yozgat	2	2.0
İstanbul	4	4.0	Samsun	2	2.0
Sinop	3	3.0	Antalya	2	2.0
İzmir	3	3.0	Diyarbakır	1	1.0
Giresun	3	3.0	Trabzon	1	1.0
Bingöl	3	3.0	Tekirdağ	1	1.0
Adana	3	3.0	Osmaniye	1	1.0
Düzce	3	3.0	Ordu	1	1.0
Bartın	2	2.0	Niğde	1	1.0
Burdur	2	2.0	Malatya	1	1.0
Bursa	2	2.0	Konya	1	1.0
Denizli	2	2.0	Kocaeli	1	1.0
Balıkesir	2	2.0	Karaman	1	1.0
Manisa	2	2.0	Gaziantep	1	1.0
Mersin	2	2.0	Erzurum	1	1.0
Muğla	2	2.0	Erzincan	1	1.0
			Toplam	100	100

Ek 5. Araştırmada Kullanılan Demografik Bilgi Formu (Deney I ve Deney 2)

Lütfen aşağıdaki soruları cevaplayınız.

1. Cinsiyetiniz:

Kadın Erkek Diğer:

2. Yaşınız:

3. Yaşamınızın büyük çoğunluğunu hangi şehirde geçirdiniz?

.....

4. Ankara'da ikamet ettiğiniz yer:

Yurt Öğrenci evi Aile/Akraba Diğer:

.....

5. Göçmen bir aileden mi geliyorsunuz?

Evet Hayır

6. Suriyeli göçmenler ile herhangi bir temasınız var mı?

Evet Hayır

Cevabınız "evet" ise yakınlık derecesini belirtiniz (komşu, arkadaş...):

.....

Ek 6. Gruplar Arası Tehdit Algısı Ölçeği

Lütfen, aşağıda verilen maddeler için 1 “ kesinlikle katılmıyorum ” ve 5 “ kesinlikle katılıyorum ” olmak üzere size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.	1 (Kesinlikle Katılmıyorum)	2 (Biraz Katılmıyorum)	3 (Kararsızım)	4 (Biraz Katılıyorum)	5 (Kesinlikle Katılıyorum)
1. Suriyeliler, iş olanaklarını Türkiyelilerin elinden alıyorlar.					
2. Suriyelilerin buldukları ortamlarda suç oranları artar.					
3. Suriyeliler, Türkiye’nin sosyal refah seviyesinin azalmasına neden oluyorlar.					
4. Suriyeliler Türkiye’nin Avrupa’da güçlenmesini engellemektedir.					
5. Suriyelilere mülteci olarak birçok hak sağlanması, diğer mülteci grupların da (Afganlar, İranlılar, Iraklılar, Somaliler gibi) bu hakları talep etmesine ve dolayısıyla ülkede bölünmelere yol açabilir.					
6. Ülkemize giren Suriyelilerin artan sayısı Türkiye’nin düzenini tehdit etmektedir.					
7. Suriyeliler ekonomik olarak Türkiye’ye yarar sağlamaktan çok zarar veriyorlar.					
8. Suriyeliler ülke bütünlüğüne zarar vermeye çalışmaktadırlar.					
9. Suriyeliler Türkiye’nin kurulu düzenini tehdit etmektedirler.					
10. Suriyelilerin kimliklerine sahip çıkmaları, Türkiye’nin birlik ve beraberliğine karşı olduklarını gösterir.					
11. Suriyeliler iş yapışları açısından Türkiyeliler kadar ahlaklı değildir.					
12. Suriyelilerin örf ve adetleri Türkiyelilerinkilerden farklıdır.					
13. Suriyeliler, yaşam tarzı açısından Türkiyelilere benzemezler.					
14. Suriyeliler, Türkiyelilerin yoğun olduğu bölgelere göç ettiklerinde o bölgeyi kötü etkilemektedirler.					

15. Suriyeliler kùltürlerine ve dillerine gereğinden fazla sahip çıkıyorlar.					
16. Suriyeliler kendi kùltürlerini yaşatmaya çalışması Türkiye'yi olumsuz etkiler.					
17. Dini inanışları açısından Suriyeliler ve Türkiyeliler birbirlerine benzemezler.					
18. Aile ilişkileri ve çocuk yetiştirme tarzları açısından Suriyeliler, Türkiyelilerden farklıdır.					

Ek 7. Suriyeli Göçmenlere Yönelik Tutum Ölçeği

Lütfen, aşağıda verilen maddeler için 1 “ kesinlikle katılmıyorum ” ve 5 “ tamamen katılıyorum ” olmak üzere size en yakın gelen kutucuğu işaretleyiniz.	Kesinlikle Katılmıyorum	Biraz Katılmıyorum	Kararsızım	Biraz Katılıyorum	Tamamen Katılıyorum
1. Şehir merkezinde Suriyeli mülteci görmek beni rahatsız eder.					
2. Suriyeli mülteciler Türk kültürüne uyum sağlamalıdır.					
3. Suriyeli mültecilerle komşu olmaktan rahatsızlık duymam.					
4. Suriyeli mültecilere önümüzdeki seçimlerde oy hakkı verilmesini desteklerim.					
5. Suriyeli mültecilerin bulaşıcı hastalık taşıma olasılığı beni tedirgin eder.					
6. Suriyeli bir mülteci ile arkadaş olmaktan kaçınıyorum.					
7. Suriyeli mültecilerin Türkiye’deki çalışanların iş olanaklarını kısıtladıklarını düşünüyorum.					
8. Suriyeli mültecilerin Türkçe öğrenmeleri gerektiğini düşünüyorum.					
9. Suriyeli mültecilerin suç oranını arttırdıklarını düşünüyorum.					
10. Suriyeli mültecilere vatandaşlık hakkı tanınması beni rahatsız eder.					
11. Suriyeli mültecilerin yararına düzenlenen sosyal sorumluluk projelerine gönüllü olmak isterim.					
12. Suriyeli mültecilerin vergi vermemelerini yanlış buluyorum.					

13. Oturduğum mahallede veya yakın çevresinde Suriyeli mültecilerin ikamet etmesini istemem.					
14. Suriyeli mülteciler sınır dışı edilmelidir.					
15. Suriyeli mülteciler belli bir süre için toplu taşıma araçlarında ücretsiz yararlanmalarında bir sakınca görmüyorum.					
16. Suriyeli mültecilerin kullandığı tuvaleti kullanmaktan rahatsızlık duyarım.					
17. Suriyeli mültecilerin Türkiye sınırlarında doğan çocuklarının Türk vatandaşı olmaları gerektiğini düşünüyorum.					
18. Otobüste Suriyeli mülteci gördüğüm zaman yanına oturmayı tercih etmem.					
19. Çocuğumu her zaman götürdüğüm parkta Suriyeli mültecilerin bulunması beni tedirgin eder.					
20. Suriyeli mülteciler bir suçta karıştıklarında Türkiye vatandaşlarından daha fazla ceza almalıdırlar.					
21. Suriyeli mülteciler Türkiye vatandaşlarıyla aynı sağlık hizmetlerinden faydalanmalıdırlar.					
22. Suriyeli mültecilerin ülkeme sığınması beni rahatsız etmez.					
23. Suriyeli mültecilerin sokaklarda dilenmeleri vatandaşların iyi duygularını suiistimal etmektedir.					
24. Suriyeli mültecilerin Türkiye'ye girişlerinin zorlaştırılması gerektiğini düşünüyorum.					
25. Çocuğumun Suriyeli mülteci çocuklarla arkadaş olmasından rahatsız olmam.					
26. Suriyeli mülteciler ile Türkiye'deki çoğunluğun inandığı dinin aynı olması bir güven ortamı oluşturur.					

Ek 8. Araştırmaya Katılım Sonrası Bilgi Formu

Araştırmamız sona ermiştir. Katıldığınız için teşekkür ederiz. Bize verdiğiniz bilgiler gizli tutulacak ve anonim şekilde saklanacaktır; sonrasında sadece bilimsel araştırmalarda ve yayınlarda kullanılacaktır.

Bu araştırma, daha önce de belirtildiği gibi, Arş. Gör. Heyyem Hürriyetoğlu tarafından ve öğretim üyelerinden Dr. Öğr. Üyesi Yasemin Abayhan danışmanlığında yürütülen bir çalışmadır. Çalışmanın amacı, Türkiye’de yaşayan kişilerin, ülkelerindeki savaş durumundan kaçarak Türkiye’ye sığınan ve Geçici Koruma Rejimi altında olan Suriyelilere yönelik tutumlarını tespit etmek; bu değerlendirmelerin empati ve gruplar arası tehdit gibi kavramlar ile olan ilgisini araştırmaktır.

Aşağıda, araştırmamızda değinilen konular kısaca açıklanmıştır:

Empati: Gruplar arası ilişkilerde etkin bir rol oynayan empati, “başka bir insanın içsel tecrübelerini onun bakış açısı ile algılayabilmek, duygu, düşünce ve hislerini onun gözünden görebilmek” şeklinde tanımlanmaktadır.

Gruplar arası tehdit: Stephan ve Stephan’ın Gruplar Arası Tehdit Kuramı’na göre, “gerçekçi tehdit” ve “sembolik tehdit” olmak üzere iki tür tehdit algısı grup ilişkilerinde önyargılı tutum ve ayrımcı davranışlar gibi olumsuz sonuçlar ortaya çıkarmaktadır. Bu iki çeşit tehdit, grup seviyesinde algılanabilecek tehdit çeşitleridir ve çalışmamızda Türkiye’deki vatandaşların Suriyelileri bu iki çeşit tehdit çerçevesinde nasıl gördükleri araştırılmaktadır.

Belirtmek isteriz ki anket sorularında geçen görüşler kişisel olarak bizlerin görüşlerini yansıtmamaktadır. Çalışmada geçen sorular birtakım güncel fikirler olup sizin bunlara ne kadar katıldığınızı/katılmadığınızı ölçmek üzere çalışmamızda yer verilmiş görüşlerdir.

Çalışmamıza katıldığınız için çok teşekkür ederiz. Soru, görüş ve önerileriniz için, çalışmamız hakkında daha fazla bilgi almak ya da çalışmamızın sonuçlarını öğrenmek için iletişim kurabilirsiniz: Heyyem Hürriyetoğlu (hyymhurriyet@gmail.com)

Katılımcı

İmza

Araştırmacı

İmza

Ek 9. Demografik Değişkenlere İlişkin ANOVA Bulguları (Deney I)

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kareler	F
Yaş	4.655	7	.665	1.612
Cinsiyet	.009	1	.009	.023
İkamet	.882	2	.441	1.069
Yaş x Cinsiyet	3.308	5	.662	1.604
Cinsiyet x İkamet	4.813	10	.481	1.166
Yaş x İkamet	1.929	2	.965	2.338
Cinsiyet x Yaş x İkamet	1.489	3	.496	1.203
Hata	27.644	67	.413	
Toplam	780.575	100		

Ek 10. Örtük Çağrışım Testi'nde Kullanılan Görseller

Ek 11. Örtük Çağrışım Testi İçin Hazırlanan Bilgilendirme Metni

Bu testte kelime ve resimleri gruplara ayıracaksınız. Size verilen öğeleri olabildiğince hızlı ama hatasız bir şekilde sınıflandırmanız gerekmektedir. Çok hızlı gitmeniz ya da çok fazla hata yapmanız skorunuzun yorumlanmamasına yol açar. Bu bölüm yaklaşık 15 dakikanızı alacaktır. Aşağıda kategori başlıkları ve bu kategorilere ait öğeler listelenmiştir.

Kategori	Öğeler
İyi	Şahane, güzel, sevimli, mutlu, hoş, sevgi, zafer, memnun
Kötü	Hata, felaket, ızdırap, yaramaz, korkunç, iğrenç, şeytani, çirkin
Suriye	Suriye ile ilgili resim ve kelimeler
Türkiye	Türkiye ile ilgili resim ve kelimeler

Unutmayın

- Hızlı cevap verebilmek için işaret parmaklarınızı “E” ve “I” tuşlarının üzerine tutun.
- Üstteki iki başlık hangi kelime ve resimler için hangi tuşlara basmanız gerektiğini söyleyecek.
- Her kelime ve resmin bir tek doğru sınıflaması var. Doğru kategoriyi çoğu zaman kolaylıkla bulacaksınız.
- Eğer yavaş giderseniz test sonuç vermez—Lütfen olabildiğince hızlı gitmeye çalışın.
- Hızlı giderken birkaç hata yapmanız doğaldır, hataları sorun etmeyin.
- İdeal sonuçlar için lütfen konsantre olun.

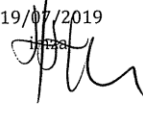
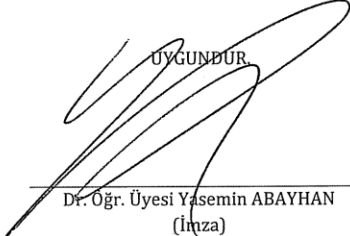
Ek 12. Katılımcıların Çoğunlukla İkamet Ettikleri Şehirlere Göre Sıklık ve Yüzdeler Dağılımları (Deney II)

Şehir	Sıklık	Yüzde	Şehir	Sıklık	Yüzde
Ankara	36	36.7	Çorum	1	1.0
Bursa	6	6.1	Edirne	1	1.0
İstanbul	5	5.1	Gaziantep	1	1.0
Adana	4	4.1	Çanakkale	1	1.0
Antalya	4	4.1	Kahramanmaraş	1	1.0
İzmir	4	4.1	Karabük	1	1.0
Konya	4	4.1	Kars	1	1.0
Kayseri	3	3.1	Malatya	1	1.0
Kocaeli	3	3.1	Mersin	1	1.0
Balıkesir	3	3.1	Manisa	1	1.0
Samsun	3	3.1	Osmaniye	1	1.0
Aydın	3	3.1	Şanlıurfa	1	1.0
Bartın	2	2.1	Tokat	1	1.0
Bilecik	2	2.0	Trabzon	1	1.0
Bolu	1	1.0	Hatay	1	1.0
Toplam				98	100

Ek 13. Demografik Değişkenlere İlişkin ANOVA Bulguları (Deney II)

Kaynak	Kareler Toplamı	s.d.	Ortalama Kareler	F
Yaş	5.812	1	5.812	.000
Cinsiyet	.458	8	.057	.489
İkamet	.013	2	.007	.056
Yaş x Cinsiyet	.546	6	.091	.777
Cinsiyet x İkamet	.171	2	.085	.729
Yaş x İkamet	.444	8	.055	.474
Cinsiyet x Yaş x İkamet	.123	3	.041	.350
Hata	7.612	65	.117	
Toplam	36.010	98		

Ek 14. Orijinallik Raporu

 <p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU</p>
<p>HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA</p>
Tarih: 19/07/2019
<p>Tez Başlığı : GRUPLAR ARASI TEHDİT VE EMPATİNİN SURİYELİ GÖÇMENLERE YÖNELİK AÇIK VE ÖRTÜK TUTUMLAR ÜZERİNDEKİ ETKİSİ</p> <p>Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 109 sayfalık kısmına ilişkin, 16/07/2019 tarihinde tez danışmanım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından aşağıda işaretlenmiş filtrelemeler uygulanarak alınmış olan orijinallik raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 4 'tür.</p> <p>Uygulanan filtrelemeler:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1- ☒ Kabul/Onay ve Bildirim sayfaları hariç 2- ☒ Kaynakça hariç 3- ☒ Alıntılar hariç 4- ☐ Alıntılar dâhil 5- ☒ 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç <p>Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.</p> <p>Gereğini saygılarımla arz ederim.</p>
<p>19/07/2019</p>
<p>Adı Soyadı: Heyyem HÜRRİYETOĞLU</p> <p>Öğrenci No: N15228201</p> <p>Anabilim Dalı: Psikoloji</p> <p>Programı: Genel Psikoloji Yüksek Lisans Programı</p>
<p><u>DANIŞMAN ONAYI</u></p> <p>UYGUNDUR</p> <p>Dr. Öğr. Üyesi Yasemin ABAYHAN (İmza)</p>

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
MASTER'S THESIS ORIGINALITY REPORT**

**HACETTEPE UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL OF SOCIAL SCIENCES
PSYCHOLOGY DEPARTMENT**

Date: 19/07/2019

Thesis Title : THE EFFECT OF INTERGROUP THREAT AND EMPATHY ON EXPLICIT AND IMPLICIT ATTITUDES TOWARD SYRIAN IMMIGRANTS

According to the originality report obtained by my thesis advisor by using the Turnitin plagiarism detection software and by applying the filtering options checked below on 16/07/2019 for the total of 109 pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is 4 %.

Filtering options applied:

1. Approval and Declaration sections excluded
2. Bibliography/Works Cited excluded
3. Quotes excluded
4. Quotes included
5. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Social Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

19/07/2019
Signature

Name Surname: Heyyem HÜRRİYETOĞLU

Student No: N15228201

Department: Psychology

Program: General Psychology Master Program

ADVISOR APPROVAL

APPROVED.

Asst. Prof. Yasemin ABAYHAN
(Signature)

Ek 15. Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

21 Ağustos 2017

Sayı : 35853172/ 433-2836

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

İlgi: 10.08.2017 tarih ve 4994 sayılı yazınız.

Enstitünüz Psikoloji (Genel Psikoloji) Anabilim Dalı yüksek lisans programı öğrencilerinden Heyyem HÜRRIYETOĞLU'nun Yrd. Doç. Dr. Yasemin ABAYHAN danışmanlığında hazırladığı "Gruplar Arası Tehdit ve Empatinin Suriyeli Göçmenlere Yönelik Açık ve Örtük Tutumlar Üzerindeki Etkisi" başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun 15 Ağustos 2017 tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

Prof. Dr. Rahime M. NOHUTCU
Rektör a.
Rektör Yardımcısı

Ek: Tutanak

*Okunmuş
Yazışmasını Topadım
06-09-2017*